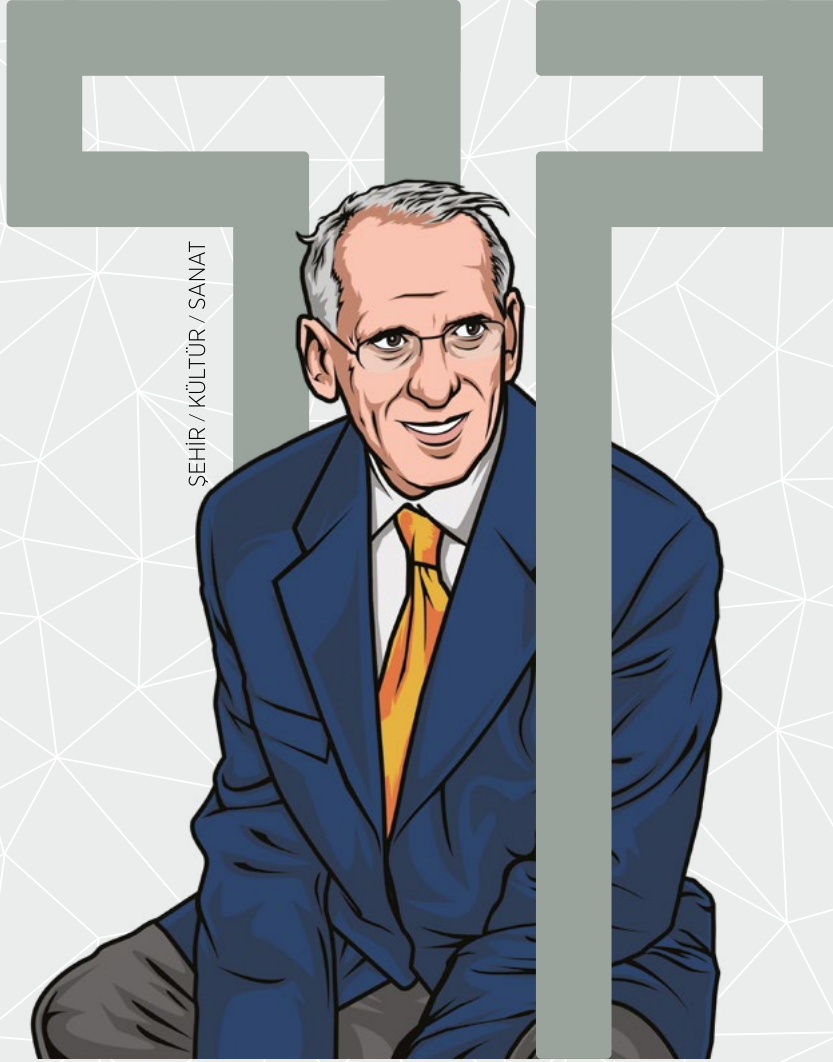

2

SEHİR / KÜLTÜR / SANAT

dergi

Özkan Sümer
Ahmet Celal
ATAMAN

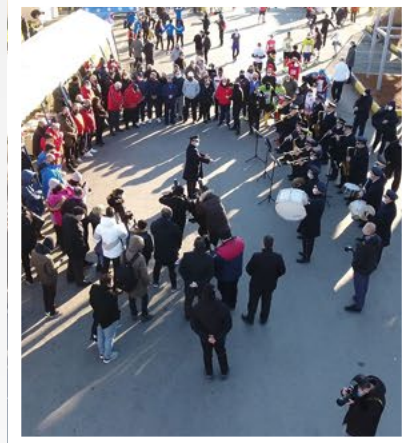
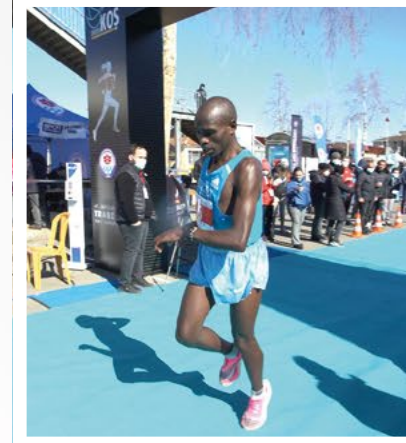
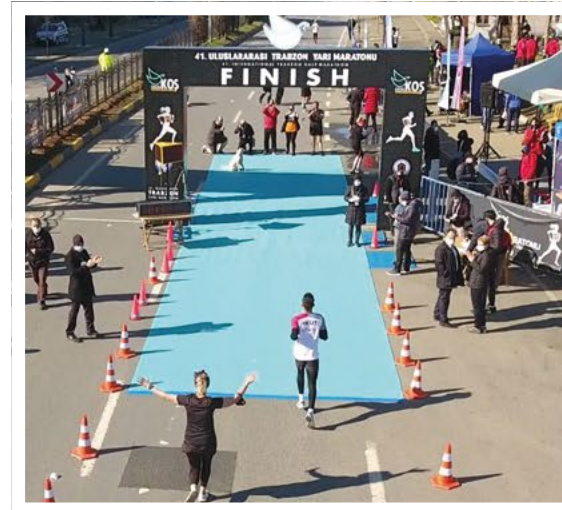
Birinci Büyük Millet Meclisi'nde
Trabzon Mebusları
Dr. Mustafa KÜÇÜK
Peyami Safa M.Nihat MALKOÇ

Hattat Ömer
Vasfi Efendi
Prof.Dr. Süleyman
BERK

Zamanı Öğüten Taşlar
(Son Su Değirmenleri)
Yaşar Bedri ÖZDEMİR

41. ULUSLARARASI TRABZON YARI MARATONU

Bu yıl 41'inci düzenlenen Trabzon Yari Maratonu koronavirüsle mücadelede fedakârca görev yapan sağlık çalışanlarına ithaf edildi.

41. ULUSLARARASI TRABZON YARI MARATONU

Trabzon kültürel mirası Trabzon'un hünerli elleri

Murat Zorluoğlu
Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı

"T DERGİ" Şehrimize Heyecan Getirdi!

Değerli okurlarımız;

İlk sayısı Trabzon'umuza büyük heyecan getiren T DERGİ'miz ikinci sayısıyla ellerinize ulaşmış bulunmaktadır.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi Ailesi olarak hem büyük bir mutluluk hem de bir borcu ifa etmenin huzuru içindeyiz.

Mutluyuz çünkü, şehrimiz kapsamlı bir şehir kültürü platformunu hak ediyordu. "T DERGİ" bu boşluğu doldurmak yolunda önemli bir hamle gerçekleştirmiş oldu.

Huzurluyuz çünkü; bu kadim şehre, bu imparatorluk bakiyesi beldeye karşı borcumuz ve sorumluluklarımız var. Bu sorumlulukların başında, medeniyet perspektifimize yaraşır kültür-sanat projeleri gerçekleştirmek geliyor. "T DERGİ" bu hayallerimizin sergilendiği somut bir zemine dönüşmüş oluyor.

İlk sayımızda güzel şehrimiz Trabzon'un kültürüne, tarihine, sosyolojisine ve folkloruna kapsamlı bir giriş yaptık. Trabzon'umuza katkı sağlayan, cazibe katan prestij mekânlarımızı ele almaya başladık.

Doğu Karadeniz folklorundan gastronomiye, turizm alanlarından tarihe ve spora, kültür sanattan gündelik hayatın renklerine kadar birçok konuda dosyalar hazırladık ve okurlarımızın, hemşehrilerimizin takdirine sunmuş olduk.

"T DERGİ" aynı heyecanla ikinci sayısıyla tekrar karşınızda.

İkinci sayımızda yine köşe yazarlarımız var. Trabzon'un kültürünü, sanatını, toplumsal birikimlerini tarihî derinlikleriyle birlikte ele alan dosyalarımız var.

Yeni mekânlarımız, tarihî değeri yüksek şehir kültürü unsurlarımız, renkli spor konularımız, müstakil yazar sayfalarımız, inanç-tarih ve doğa turizmi hedeflerimiz, yine müstakil edebiyat sayfalarımız ve gündelik hayat dosyalarımız...

İlk sayımızda da vardı, Trabzon'umuzun çocuklarını da unutmadık. Trabzon'dan çıkmış ve isimleri ülkemiz, hatta dünya kamuoyuna mal olmuş insan zenginliğimizi "T DERGİ" sayfalarına taşıdık. Taşımaya da devam edeceğiz.

Böylece şehrimizin tarihî ve kültürel kimliğini merkeze alan, geniş ve milyonları bulan büyük "TRABZON AİLEMİZ" in fertlerini, kadim muhabbet soframızın etrafında bir araya getirmiş oluyoruz. Ne mutlu bize!

Bütün Trabzonluları, kültüre ve sanata gönül vermiş kamuoyunu, bu güzel gönül kervanına katılmaya davet ediyoruz.

"T DERGİ" okurlarına şükranlarımızı ve iyi dileklerimizi sunuyoruz.

İyi okumalar.

Bu Sayıda

07

Trabzon'un Pruvası Ganita

10

Savaşçı, Kendini Sürekli Yenileyerek Geliştiren, Kişilik Sahibi Bir Spor İnsanı: Özkan Sümer

14

Çal Mağarası

17

10'da 10'luk Köşe

18

Prof. Dr. Sadettin Ökten Röportaj

22

Ağasarlılar ve Geleneksel Kadın Kıyafetleri

26

Kalbimin Üzerine İşlenmiş Bir Dövme Trabzon

30

Trabzon ve Hatırlattıkları Dangalaklar Cemiyeti

35

Birinci Büyük Millet Meclisinde Trabzon Mebusları

40

Verde İtalya, Verde Dormitorio İtalya Konstanipol Palas ve Yeşilyurt Otel

42

Ali'nin Kayası

44

- Zevrak
- Akli Geride Kalan Kız
- Hiç
- Divit Uçlu Söylence
- Çarpışma Makas

54

- Gazel
- Argonotun Veda Dalgınlığı
- Belâ Vakti
- İnsan Bir Karşılaşmadır

58

Ölümünün 60. Yılında Peyami Sefa

62

Trabzon'dan İstanbul'a Sanat Yolculuğu Hattat Ömer Vasfi Efendi

64

Bir Opera/Sinema Binası Hikâyesi

68

Haydee!..

70

Zamanı Öğüten Taşlar Son Su Değirmenleri

76

Yunus'un Hayat Verdiği Çelik Sürmene Bıçakları

80

Kayalar Üzerinde Kurulan Tiyatro

84

Belli Bir Açıdan Türk Sineması Üzerine

88

AHO Peyniri Hakkında Bilmediklerimiz

tdergi61

tdergi61

T02

T DERGİ
Ocak-Şubat-Mart 2021 / Sayı: 2
Ücretsizdir
Yerel Süreli Yayın / Üç ayda bir yayımlanır.

İMTİYAZ SAHİBİ

Trabzon Büyükşehir Belediyesi Adına
Murat ZORLUOĞLU

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Erdem Zekeriya
İskenderoğlu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Emre Gülsever

SORUMLU YAZI

İŞLERİ MÜDÜRÜ
Metin Şahin

YAYIN DANIŞMANI

İrfan Çalışan
Yahya Yusuf

EDİTÖRLER

Yaşar Bedri Özdemir
İsmihan Şimşek
S. Bahar Alban

FOTOĞRAFLAR

Varol Uzul
Kemal Bulut
Serdar Kaplan
Yaşar Bedri Özdemir
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Arşivi

KAPAK TASARIM

Salih Pulcu

İLETİŞİM

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
İskender Paşa Mah. Dr.Kemal Dursun Cad.
No:6 Kat:2 Ortahisar/Trabzon
Tel: 0462 223 85 13
www.trabzon.bel.tr

YAPIM

Alban Tanıtım
Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sk.
No: 45/3 Kavaklıdere/ANKARA
Tel: 0.312 434 04 12
www.albantanim.com.tr

BASKI

Seçil Ofset
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar / İstanbul
Sertifika No: 44903

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Trabzon Büyükşehir Belediyesine aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Emre Gülsever

Yayın Yönetmeni

Geçtiğimiz yıllarda Trabzon'dan tüm ülkeye seslenmiş olan dergilerden bayrağı alan T Dergi, bir şehir dergisi olarak geniş kesimler tarafından övgü aldı, heyecan yarattı. Biz bu mutluluk ve şevkle ikinci sayımızı hazırladık.

Bu sayıda; onulmaz aşklara düşmüş, pruvadan Yoroza bakıp sevdiğini gözleyen gençlerin ilk buluşma noktası Ganita'nın hikâyesi bizleri karşılıyor.

Kıymetli büyüğümüz Ahmet Celal Ataman'ın kaleminden bu yıl kaybettiğimiz değerimiz Özkan Sümer'i okumak ne büyük keyif...

Tarihî değere sahip mekânlarımızı tanıtmaya Çal Mağarası'yla devam ediyoruz...

2020 yılı Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Ödülü'nü alan Sadettin Ökten hocamızın mülakatını üst üste üç kez okudum. Birçok disiplini aynı potada eriten bu berrak zihnin ağzından dökülen cümleleri okurken aynı lezzeti alacağınızı umuyorum.

1071'de Anadolu'ya ayak bastıkları, 1277 yılından itibaren de Sinop'tan Trabzon'a kadar Karadeniz Bölgesi'nin fethedilmesinde aktif görevler üstlenen Ağasarlılar'ın (Çepniler) geleneksel kadın kıyafetlerini anlattık ama bu renk cümbüşünü yerinde görmeyi tavsiye ediyorum.

Süleyman Gündüz yaşadığı gibi yazıyor şehrine sevdasını... "Kalbimin Üzerine İşlenmiş Bir Dövme Trabzon" yazılarının kültleşeceği şimdiden belli.

Şehrimizde kurulan Dangalaklar Cemiyeti'nden Dadaizm'e oradan da postmodernizme nasıl bir yol var? İşte öyle heyecanlı bir bağlam yazısı hazırladı T Dergi editörleri.

Son nefesine kadar bir arayış içinde bulunan yazar ve düşünce insanı, hemşehrimiz Peyami Safa'nın zihin dünyasına uğruyoruz. Bu şahsiyetlerle hemhâl olmaya devam edeceğiz.

Memleketine nispetle Laz Ömer Vasfi olarak anılan Ömer Vasfi Efendi'nin Trabzon'dan İstanbul'a sanat yolculuğunu takip ederek Trabzonlu bir değeri daha yakından tanımaya çalıştık.

Hakkında anlatılanlar âdeta bir şehir efsanesi haline gelen Opera Binası'nın gerçek hikâyesini merak etmeyenimiz yoktur herhâlde. Fatih Erol, Belediyemizin tüm Meclis zabıtlarını tasnif ederek bu tarz hikâyeleri ortaya çıkarmaya devam edecek.

Varol Uzlu kelimelerini fotoğraflarıyla süslüyor. Eminim ki okuyucularımızın da o "Haydeee!" nidasının içine sığdıracağı çok şey vardır.

Yaşar Bedri Özdemir, gözümüzü ayırmadan saatlerce hipnoz olmuşçasına seyredebileceğimiz bir döngüde, su değirmenleri üzerinden felsefi bir yolculuğa çıkıyor bizi...

"Ağlıyorsun ihanete karşı şavkıyor pıçak / Bir pıçak ki sevgilim, Sürmene işidir." demişti İsmet Özel, "Kalk Düğüne Gidelim" adlı şiirinde. Akif Usta, namı şiiirlere konu olan Sürmene bıçağını anlatıyor.

"Belki şehre bir film gelir. / Bir güzel orman olur yazılarda..." mısralarını çağırıyordu bana Vali Ali Bey'in gelişi ile birlikte Trabzon'da tiyatrunun doğuşu... Kendisi de bir tiyatro sanatçısı olan Mahir Elvan, Direktör Ali Bey'i ve Trabzon'da tiyatrunun başlangıcını yazdı.

İhsan Kabil, Türk sinemasının serencamının temel taşlarını kısa notlar hâlinde yazdı. Bu girişten sonra gelecek sayılarda bölgemiz ve sinema ilişkisine dair detayları bizle paylaşacağını umuyorum.

Sebahattin Yazıcı, Aho peynirini öyle şevkle anlatıyor ki neredeyse yemiş kadar oluyorsunuz.

Burada saymadığım birçok şiir, öykü ve eserin yer aldığı ikinci sayımız elinizde. Beğenmenizi diliyorum.

Bu kadar zengin bir içeriğe katkı sunan herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

Keyifli okumalar.

Trabzon'un Pruvası

Ganita

Birçok milletin tarihler boyu hüküm sürdüğü kentin yüreği sayılan doğal kayalık, çok uzaklardan gelen Ceneviz ve Venediklilere konukseverliğini göstermiştir. Sonra yüreğini iki parçaya bölmüş; doğusuna (Çömlekçi) Venediklileri, batısına (Ganita) da Cenevizlileri yerleştirmiştir.

İsmail Fandaklı

Güzelhisar, Ganita

Mitra Dağı eteklerine tutunmuş tarihî kent Trabzon'un pruvasında nadide bir seyir terasıdır Ganita. Tıpkı baş üstünde yer alan gemilerdeki, kaptan köşkünün altındaki küçük güvertedir.

Deniz kenti Trabzon'u bir gemiye benzetirsek, pruvası kesinlikle Ganita'dır. Ya pupası?

"Güneş Ülkesi" adı verilmiş antik kentin cumbalı evleri, denize taşacak gibi durmuştur tarihler boyu. Bütün bu güzellikleri denizin mavisiiyle buluşturan tek ve en önemli yeridir ve de aynı zamanda kentin pruvasıdır.

Çağlar öncesi kenti ilk ziyaret eden kabileleri sonsuz güzellikleriyle büyüleyen Ganita'nın gizemidir belki de. Kim bilir, bünyesinde barındırdığı her tür doğal meyve ve av hayvanlarıyla konukseverlik gösterilip, aynı zamanda konukların ilk ağırlandığı yer olmuştur. İlk kez insanlarla karşılaşan kukarına ve zinosların şaşkın bakışları arasında karaya çıkan kabileler, o gün ne düşünmüş olabilir?

Birçok milletin tarihler boyu hüküm sürdüğü kentin yüreği sayılan doğal kayalık, çok uzaklardan gelen Ceneviz ve Venediklilere konukseverliğini göstermiştir. Sonra yüreğini iki parçaya

bölmüş; doğusuna (Çömlekçi) Venediklileri, batısına (Ganita) da Cenevizlileri yerleştirmiştir.

ÂŞIKLARIN İLK BULUŞMA YERİ

Kente ilk ayak basan insanların belki de çadır kurarak konakladıkları yerdin burası. Tarihler boyu insanları büyüleyen. Puvada saatlerce oturup, kentin batısı Yoro burnu açıklarından esen rüzgârlarla oluşan dalgalarındaki "Karayelin Sürüleri" gibi sıralı sırasız koşuşturan alabosların ilk tanığı kimdi? Ya da kuzeyden güneye çılınca esen rüzgârlarla oluşan dev dalgaların, kıyıları döverken çıkardığı ürkütücü seslerden korkmuş olabilirler mi? Kentin doğusundan eserken, mis gibi çam kokularıyla karışık yaz sıcaklarında insanın yüzünü okşayan rüzgârlarla mutlu olmuşlar mıdır? Onulmaz bir aşka düşmüş bir gencin, pruvadan Yoro'ya bakıp sevdiğinin yolunu gözlediği saatler bir yakamaz akşamıydı belki del Bilin ki, sırf bu yüzden âşıkların ilk buluşma yeri her zaman kentin pruvasındaki Ganita olmuştur.

Kim bilir, belki de "Altın Post"u arayan Argonotların ayak izlerini de saklıyordur pruv!.. Siz hiç kumsala demir atarak bucurgatlara sıkı sıkıya bağlanmış paraskalmaları

düşünüzde gördünüz mü? Geçmişin pruv sevdalıları, buna çokça tanıklık etmiştir Ganita'nın eşsiz kumsalında.

BALIKÇILARIN KIYIDAKİ TAYFASI

Gün gelmiş, alargada demir atmış gemilere mavnalarla kıydan karaya, karadan kıyıya yükler taşınmış. Gün gelmiş, kayıklarla yolcular aynı güzergâhı kullanmış. Kumsaldaki bucurgatların başında bekleyen çocukların gözleri her gün balıkçı teknelerindedir. Ha geldi ha gelecek!.. Takaların burnu kumsala döndü mü, çocuklar yarı bele kadar suya girer, atılan halatı yakalayarak kumsaldaki bucurgatlara bağlardı. Yakın zamana kadar balıkçıların kıydaki tayfası olmuştur mahallenin çocukları. Emekleri asla boşa çıkmaz, kese kâğıdına konan balıklarla karşılığını mutlaka alırlar.

Geçmişe bakıldığında, birçok yazarın sevdalı öykülerinde yer bulmuş; kimi şairlerin tarih kokan dizelerini süslemiş, kimilerinin imgelerinde onulmaz aşklara yolculuğa çıkmış; çokça ressamımızın tuvalinde şekillenmiştir.

Denize doğru yönelişimiz altmışlı yılların ortasına rastlar. Mahalledeki abilerimizin yaz boyunca hemen her gün yüzmek için gittikleri yer neresiydi acaba? Mahalleden bakıp gördüğümüz denizin neresinde yüzüyorlar? Sekiz erkek kardeşin yedi numarası olursanız, evden uzaklaştığınızda sizi gözetleyen oldukça fazla göz vardır. Bu yüzden bizim evden ayrılarak meydanı adımlayıp Gazipaşa'dan Ganita'ya inip yalın ayak kumsala ilk ayak basma arzumuz ancak altmışlı yılların ortasında gerçekleşebilmiştir.

Kumsalda güneşlenenleri, oyun kuran çocukları, denizde kukarına ve zinoslarla âdeta yarış edercesine yüzen gençleri, tombul kayadan denize dalanları hayranlıkla izlediğim ilk günü asla unutamam.

Metropol Kilisesi ve Ganita

KENTİN DENİZE GÖĞÜS GERMİŞ PRUVASI

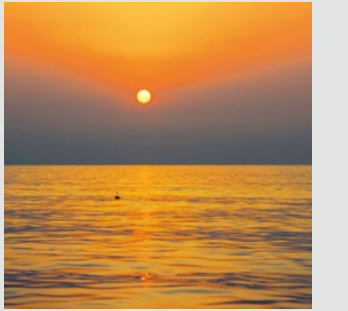
Çoklarımızın yüzmeyi ilk öğrendiği Ganita'ya asıl tutkunluğumuz biraz daha ileriki yaşlarda başlamıştır. Her yaştan insanımızın sahili adımladıktan sonra soluklanmak için mola verdiği yerdin, o yıllarda kentin kalp atışlarının daha çok hissedildiği bu yöre.

Pruvanın cömertliğindeki kaçamak buluşmaların, umutsuzluğa düşüp kendini livardaki balıklar gibi hisseden nice insanımızın sığınacağı bir liman gibidir.

Sevenlerine hiçbir zaman ihanet etmemiştir Ganita. Sırdıştır, nice mutluluklara tanıklık ettiği gibi çocukların gözyaşlarını da saklamıştır.

Dostlarıyla yarenlik etmeyi, sevgisiyle gözlerden uzak buluşmayı, denizin mavisine karşı yosun kokusuyla karışmış demli çayları yudumlamayı arzulayanların ve daha nicelerinin ortak buluşma noktasıdır, kentin denize göğüs germiş pruvası.

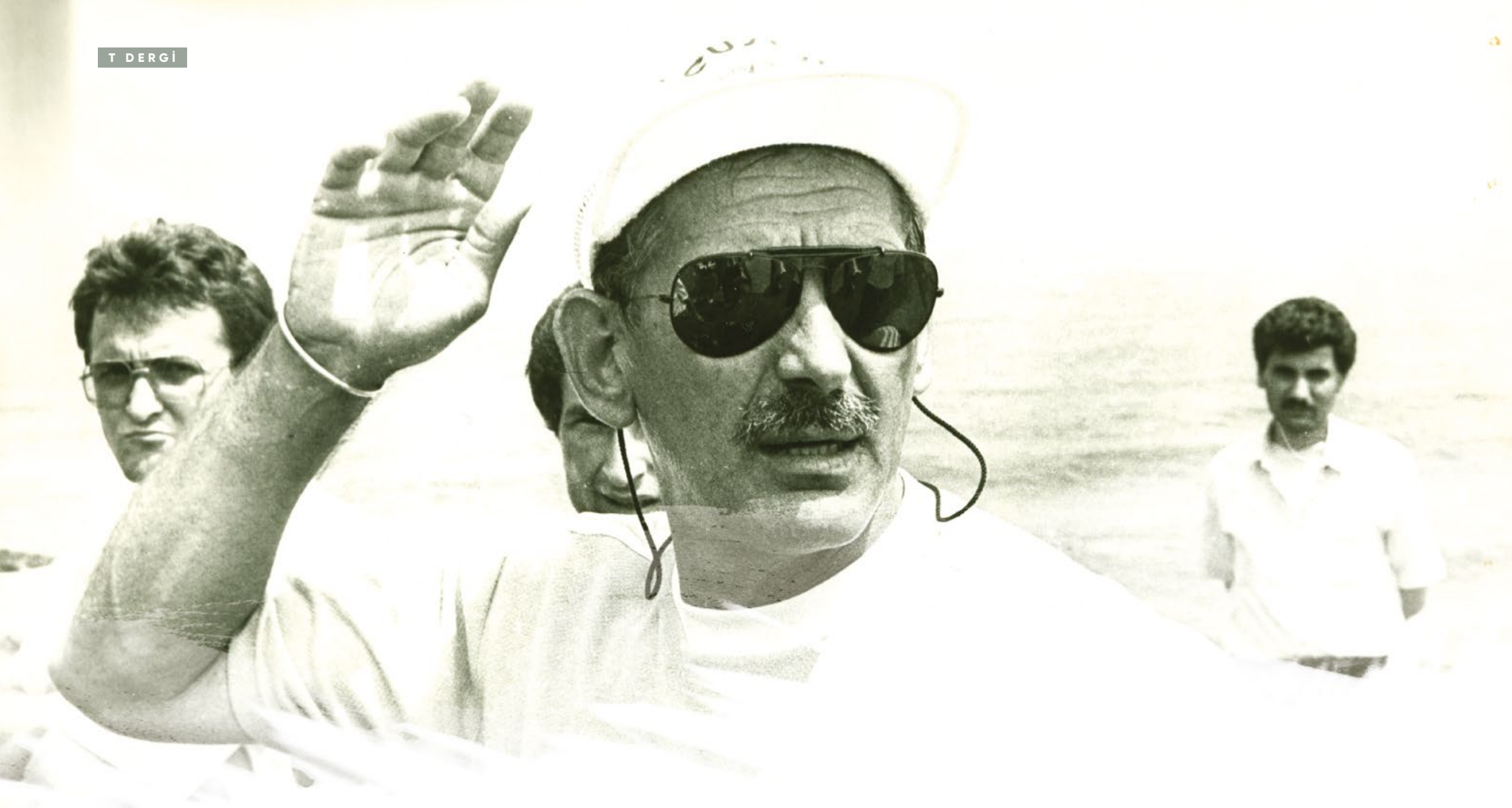
Birçok sanatçının beslendiği pruv, her zaman ilham kaynağı olmuştur. Sakin bir gölgelikte kitap okuyanları, sanat tartışanları çok sık görürsünüz. Sakin köşede, demli çaylarının keyfini çıkaranlar hayatlarından mutludur.

SESSİZ ÇIĞLIKLARIMIZIN TANIĞI GANİTA...

Çavalyeye dönen antik kent Trabzon sahilindeki pruv, tarihler boyu üstlendiği sorumluluğu yerine getirmeye devam ediyor. Tan yeri ağarırken, kukarına ve zinosların çığlıkları arasında güneşin, denizin koynundan çıkıp gelişini izlemek istiyorsanız, pruv hâlâ orada. Ya da güneşin, gün eğrisine dönüp Yoro açıklarından denizle öpüşerek vedalaşmasına tanık olmak istiyorsanız, ince belli bardakta, dumanı üzerinde demli bir çayla pruvadaki yerinizi almanız yeterli.

Onulmaz bir aşka düşmüş bir gencin, pruvadan Yoro'ya bakıp sevdiğinin yolunu gözlediği saatler bir yakamaz âkşamıydı belki de! Bilin ki, sırf bu yüzden âşıkların ilk buluşma yeri her zaman kentin pruvasındaki Ganita olmuştur.

Savaşçı, Kendini Sürekli
Yenileyerek Geliştiren, Kişilik
Sahibi Bir Spor İnsanı

Özkan Sümer

Ahmet Celal Ataman
Eski Trabzonspor Kulübü Başkanı

“Trabzonspor büyük bir soyguna maruz kaldı. Sevinci çalındı. Övüncü çalındı. Emeği çalındı! Onuru, prestiji, kazancı, her şeyi çalındı. Geleceği çalındı. Bu sadece bir kupa meselesi değil. O sevinci, övüncü, onuru yaşatmadılar Trabzonspor’a. Kan kusturdular. Bu doğrultuda savaşmak gerekir. Mesele sadece kupa meselesi değildir!”

Ben güzele güzel demem / Güzel benim olmayınca! Çokça bencil, hoyrat bir ifadedir bu. Oysa “Ben adama adam demem; adam, adam olmayınca!” daha doğru bir söylemdir. Biri yüreği, beriki aklı ön planda tutuyor. Özkan Sümer, değerlendirmeleri çoğunlukla ve haklı olarak sempatiden öte, aklın çerçevesinde pozitif içerikte ele alınmıştır. Kesin olan şudur:

Sevenlerinden katbekat fazla olan onu beğenenler, takdir edenlerdir. Onunla aynı amaç doğrultusunda birlikte çalışan biri olarak bende de uyandırdığı duygu, ağırlıklı olarak ‘aşırı beğenme’ duygusudur. Elbette Özkan Hoca’yı ben de severdim ama işine bağlılığı, çalışmaktan bıkmaması, yılmaması, kendi inandığı doğrularına, prensiplerine, disiplinlerine aykırılıklara karşı hoşgörüsüzlüğüne, taviz vermemesine, gerektiğinde şapkasını alıp ‘eyvallahsız’ çekip gitmesine sevginin ötesinde hayranlık duyuyordum.

SAVAŞÇI BİR KİŞİLİK

Talip olmaya kimsenin kolay kolay yüreğinin yetmediği günlerde, 2001’de M. Ali Yılmaz’a karşı başkanlığa soyunması onun şövalye ruhunu, kazanıp görev üstlenmesiye büyük cesaretini gösteriyordu. Daha önce Denizlispor’un uyguladığı tel örgüleri Trabzon gibi takımıyla özdeşleşmiş, yekvücut olmuş bir şehirde kaldırma kararını alması savaşçı kişiliğinin belirgin bir göstergesiydi. Etkili ve yetkili kurulların kuralları uygulamada bize karşı acımasız, çifte standart taşıyan kararları karşısında ve hepimiz tereddütler yaşarken, o bunu uyguladı ve de gerçek anlamda örnek oldu.

Fenerbahçe-Trabzonspor maçındaki olaylar nedeniyle verilen saha kapatma cezasını Tahkim Kurulunun kaldırması kararını

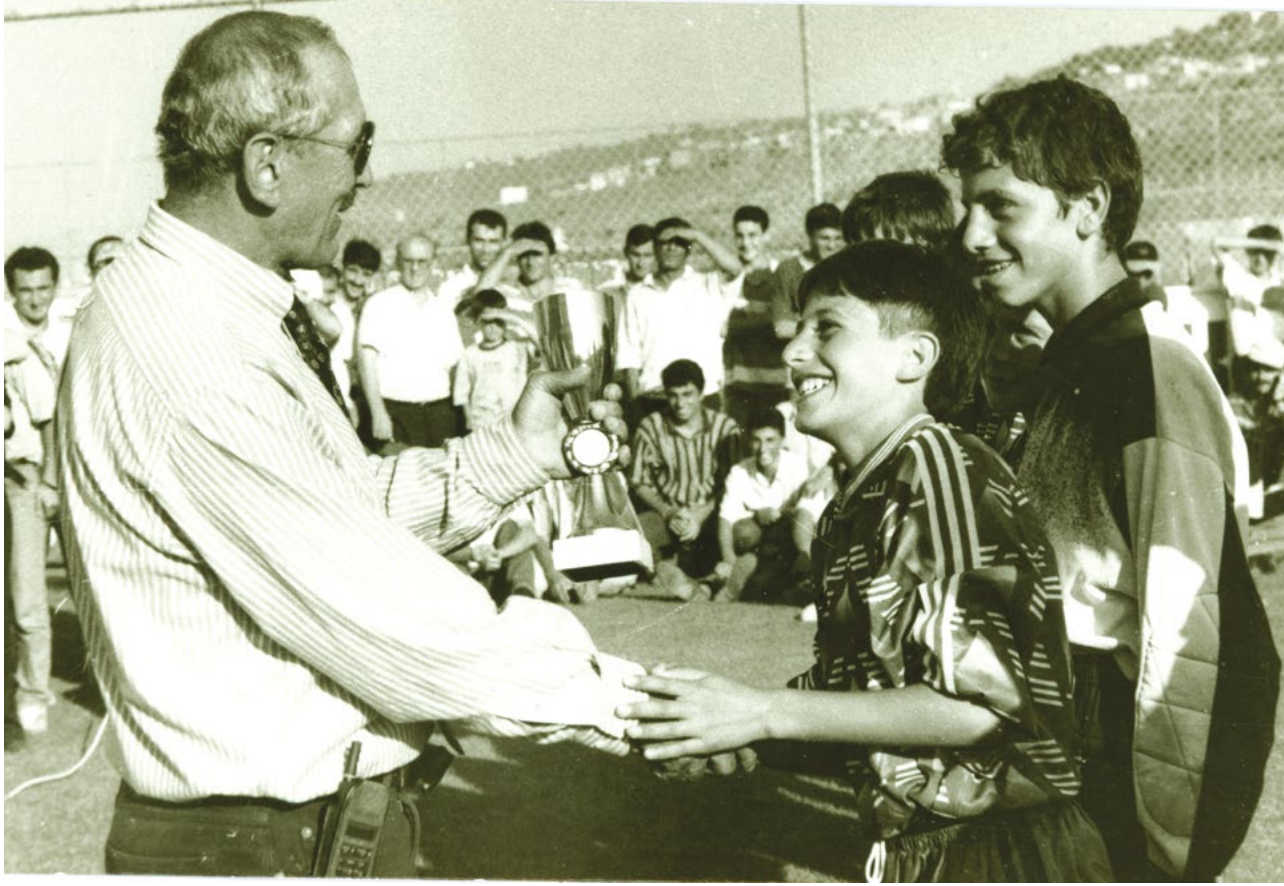

2007, 2008 ve 2009 yıllarında üst üste üç kez şampiyon olan Bayan Futbol Takımının 2007 yılındaki kuruluşunu da Özkan Hoca yapmıştır.

protesto için 5 Eylül 2003 tarihinde, çoğumuzun görüşünün tersini yapıp başkanlıktan istifa etmesi inandığı doğruları tereddütsüz yapmaktaki kişilik vurgusunun en belirgin örneğini oluşturmuştur.

TRABZONSPOR BİR SOYGUNA MARUZ KALDI

2007, 2008 ve 2009 yıllarında üst üste üç kez şampiyon olan Bayan Futbol Takımının 2007 yılındaki kuruluşunu da Özkan Hoca yapmıştır. Çok fazla rastlanmayan özgün kişiliğe sahip bir insandı. Tartışmalarda, çözüm arayışlarında düşündüklerini kendine özgü berrak anlatımlarla açık seçik söylerdi. Hiç unutmam, Aralık 2012’de ‘şike olayı’ nedeniyle Hasan Al’ın kaleme aldığı bir kitabın önsözünde lafı eğip bükmeden şöyle demişti: “Trabzonspor büyük bir soyguna maruz kaldı. Sevinci çalındı. Övüncü çalındı. Emeği çalındı! Onuru, prestiji, kazancı, her şeyi çalındı. Geleceği çalındı. Bu sadece bir kupa meselesi değil. O sevinci, övüncü, onuru yaşatmadılar Trabzonspor’a. Kan kusturdular. Bu doğrultuda savaşmak gerekir. Mesele sadece kupa meselesi değildir!”

“
Hakkında kitap yazılan,
söyleşiler yapılan,
sayısız demeçleri
yayımlanan Sümer’in
yaşantısı ve bu
yaşantıyı kapsayan
başarıları kronolojik
sırayla tarihe eksiksiz
notlar olarak düşmüştür.

Bu kayda geçen sözler sportif, sosyal, ekonomik, siyasal ve etik değerlerin çürümüşlüğüne karşı önemli bir ahlak manifestosuydu. Menhus CA nedeniyle erken kaybettiğimiz bir simge değerimizdi. Sevilen, çokça beğenilen birisinin ardından yazmak meğer ne de yaman zorlukmuş.

OYUNDA KALMASI SAKINCALIYDI

Hakkında kitap yazılan, söyleşiler yapılan, sayısız demeçleri yayımlanan Sümer’in yaşantısı ve bu yaşantıyı kapsayan başarıları kronolojik sırayla tarihe eksiksiz notlar olarak düşmüştür. Birkaç anımı aktarmak isterim. Akyazı’daki yeni statta yan yana izlediğimiz bir maçın devre arasında sordum kendisine: “Hocam, geçenlerde inanmadığım bir olay anlatılır,

hazır aklıma gelmişken sorayım. Bir müsabakada üç kişi değiştirmişken bitime on dakika kala güya dördüncü birini dışarı almışsın, doğru mu?” Her zamanki gevrek, kuru kahkahası ve öksürükvari refleksiyle yanıtladı: “Evet, Başkan’ım. Adamın hatasını telafi edecek zamanımız daralmıştı. Oyunda kalması takım için daha sakıncalıydı. Öyle akıl almaz hatalar yapıyordu ki hemen oyundan aldım.”

Müthiş espritüeldi. Ahmet Suat da çok latifeli konuşurdu. Suat daha çok güldürür, Özkan düşündürürdü. Kendine has tarzı, üslubu vardı. Esprilerini, ışıklar yoldaşı olsun, karikatürist Turhan Selçuk’un çizimlerine benzetirdim. Güldürmekten çok, düşünceye sevk ederlerdi insanları.

HOCAM BEN ZATEN OYNUYORUM

Arkadaşlarla birlikte olduğumuz sofralarda nadiren o da bulunurdu. Bazen esprisi güme gidecekken anında müdahale ederdim. “Arkadaşlar, Hoca Sümerce konuştu, anlamadık gibime geliyor. Sonraki yemeklerimize Sümerolog saygıdeğer Muazzez İlmiye Çığ Hoca Hanım’ı da çağıracağım. Çevirmenliğiyle Özkan Hoca da biz de rahat ederiz.”

Rivayet olunur ki ilk on birde sahaya çıkan futbolcusuna devre arası soyunma odasında, “Hadi hazırlan ikinci yarıda oynayacaksın.” deyince sporcusu, “Hocam ben zaten oynuyorum.” yanıtını vermiş. Özkan Hoca da sporcusunun gözlerine hayretle bakıp,

“Allah Allah, Allah Allah ben seni sahada hiç görmedim!” deyivermiş.

Şunu unutmadan söylemek boynumun borcudur: Bir gün olsun ima yollu en ufak bir sitemine, sevgisizliğine, saygısızlığına şahit olmadım.

Onunla yollarımızı ayırdığımız günlerde bile kraldan çok kralcı olan belirli Özkan sempatanları aleyhimde atıp tutarken, ondan bir serzeniş kırıntısı bile duymadım.

Ekip olarak verilen uğraşlarda kişisel sükse peşinde koşanlara, doksan dakika boyunca üç beş kere topu ayağına geçirince tribünleri hop oturup hop kaldıran çalımcılara kulübeden seslenişini anımsıyorum: “ALIN TERİ HIRSIZI! ALIN TERİ HIRSIZI!”

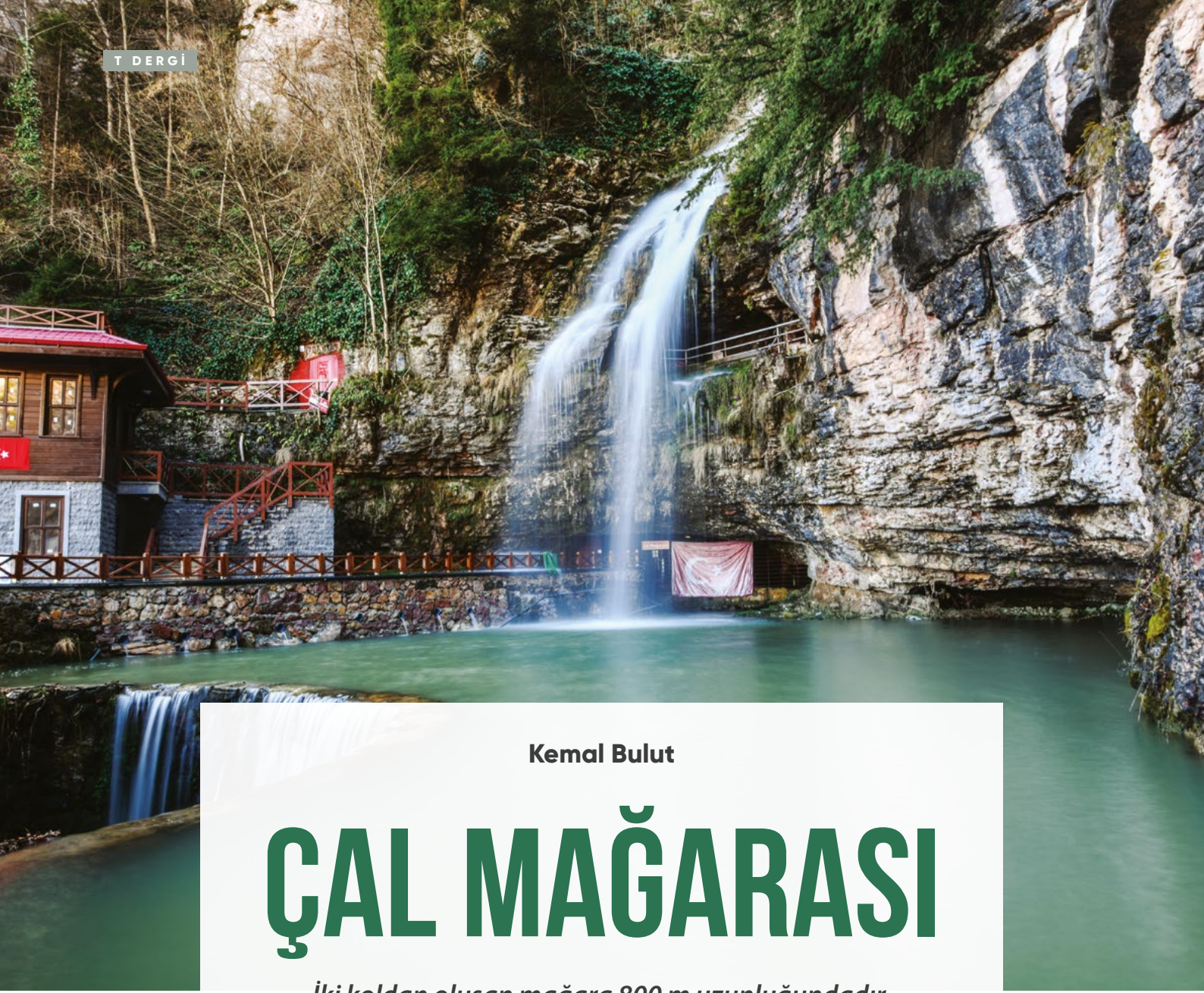
İşıklar yoldaşı, ruhu şad, mekânı cennet olsun!

BEN SENİ SAHADA HİÇ GÖRMEDİM!

Rivayet olunur ki ilk on birde sahaya çıkan futbolcusuna devre arası soyunma odasında, “Hadi hazırlan ikinci yarıda oynayacaksın.” deyince sporcusu, “Hocam ben zaten oynuyorum.” yanıtını vermiş. Özkan Hoca da sporcusunun gözlerine hayretle bakıp,

“Allah Allah, Allah Allah ben seni sahada hiç görmedim!” deyivermiş.

Kemal Bulut

ÇAL MAĞARASI

İki koldan oluşan mağara 800 m uzunluğundadır. Dünyanın en uzun ikinci mağarası olarak da kabul edilen mağaranın içinden küçük bir dere akmakta olup, mağaranın üzerinde tarihî bir kale bulunmaktadır.

ÇAL KÖYÜ

Adı değiştirilmemiş köylerimizden bir tanesidir. Dağ dibi düzlüklere, coğrafi olarak “çal-zal-sal” adları verilir. Anlamları aynı olan bu “üçlü”, ülkemizde bolca kullanılan yer adlarındandır.

ÇAL MAĞARASI TARİHİ

Civar yörelerde yaşayan insanlarca yüzyıllardan beri bilinir. Bunun en büyük kanıtı, mağaranın önünden geçen patika yolun köyleri birbirine bağlayan bir konumda olmasıdır. 2000’li yıllara kadar devlet eli değmemiş, korunmamış, kendi

halinde bir “kaya kovuğu” ydu. İçindeki sarkıt ve dikitler yer yer kırılmış, hatta beyaz oldukları için dövülüp ezilmiş ve çimentoyla karıştırılarak mezar başlıkları yapılmıştır.

Mağaranın içinden geçen derenin taşıdığı kum, köylüler tarafından inşaat malzemesi olarak kullanılmış. Örneğin, Çal Köyü İlkokulu bu mağaradan taşınan kumla yapılmıştır. İki koldan oluşan mağara 800 m uzunluğundadır.

İlk açıldığında yapılan ahşap döşeme zamanla mantarlaşmış ve koku üretmiştir ki bunun mağara bilimine tamamen aykırı olduğu söylenir.

Günümüzde Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından çok güzel bir biçimde yeniden çelik bir sistemle döşenmiştir. Mağaranın en uzun sağ çatalında, 100-150 m aralığında çok güzel (kırılmış da olsa) sarkıtlar vardır. Işıklandırma ve bakım oldukça iyidir. Yaz kış aynı ısıda olan mağara özellikle Arap turizmi için çok önemlidir. Mağaraya giden yol boylarında kurulan çadır türü mola yerleri, köylü yurttaşlara ekonomik olarak katkı sağlamaktadır.

Mağaranın hiç bilinmeyen bir özelliği de içinden geçen derenin nereden geldiğidir? Bu su, “Kaya Üstü” dediğimiz yöredeki bir derenin batmasıyla oluşur. Dere, yüzyıllar boyunca köy değirmenini döndürebilecek güçte olup, battığı iki büyük ağız oldukça ilginçtir. Yağmurlu zamanlarda tehlike arz eden bu dere, çok defa ulaşımı engeller. Mağaranın içine 150-200 m’ye kadar girenler çok olmuştur. En son 1963 yılında köy öğretmeni (Deli Şevket) ve köy gençleri tarafından, caminin “lüküs” lambasıyla binbir zahmet “mağara tünelinin” sonuna kadar gidilmiştir.

ZİYARETÇİLERİN HUZURA ERDİĞİ YER

Mağaranın hemen üstünde yarısı doğal yapıda, yarısı taşla örülmüş bir gözetleme noktası, “kale” vardır. Komnenoslar tarafından yapıldığı söylenen (Prof. Dr. Haşım Karpuz) bu kale, ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle hizmete açılmamıştır. Son yıllarda, özellikle Arap turizminin gelişmesiyle yoğun ilgi gören mağara, yöreye ekonomik bir canlılık getirmiştir. Keyifle çay, kahve içebileceğiniz, bir şeyler atıştırabileceğiniz, doğallığı bozmayan, “paragat” denen bir bölümü vardır ki ziyaretçilerin huzura erdiği yerlerden biridir.

ULAŞIM

Akçaabat Devlet Hastanesi karşısından güneye giden Düzköy yolu izlenerek, Düzköy’e varmadan “Çal Mağarası-Alazlı-Mula” yazılı tabeladan sağa saptıktan sonra 2. km’de yol yine ikiye ayrılır. Sağ yol Çal’a gider fakat sola dönen yoldan devam edilirse 1 km ileriden tekrar sağa dönen yol, en kısa ve en sağlam

Mağara İçindeki Sarkıtlar

Mağara İçindeki Su Kaynağı

yol olarak sizi Çal Mağarası'nın önüne getirir. Zira bu yol, Belediye tarafından özel olarak Çal Mağarası için yaptırılmıştır. Ancak hem Çal yolundan hem de Çayırbağı-Doğankay-Gülcene yolundan da mağaraya gidilir. Bu yolları iyi bilenlere göre; giderken kısa yoldan gidilip, dönerken uzun yoldan dönülürse gezilere renk katılmış olunur.

Yollar geniş olup tamamen asfalt kaplamadır. Bu yol (Akçaabat-Haçka-Düzköy yolu), Erman Şahin tarafından 1980 sonrası yaptırılmıştır. Dönemin Ulaştırma

Bakanı olan Erman Şahin, daha önceki yıllarda Çayırbağı köyünde yedek subay olarak öğretmenlik yapmış bir isimdi. Haçka-Düzköy arası 25 km'dir. Akçaabat Devlet Hastanesi-Çal Mağarası arası 30-32 km'dir. Düzköy-Çal Mağarası ise 5-6 km'dir.

JEOLJİK ARAŞTIRMASINI KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAPMIŞ

Jeolojik araştırması Belediye tarafından KTÜ'ye yaptırılan Çal Mağarası 2002 yılında hizmete açılmıştır. Ancak şunu da bilmeliyiz ki Çayırbağı-Doğankaya-Gülcene ve Çal yolları 1975 yıllarında YSE tarafından yapılmıştır. Çalışan işçiler üç ay boyunca, Öğretmen Abidin Çelik'in evinde kalmış. Abidin Çelik daha sonraları Çayırbağı beldesi ve Haçka-Düzköy ilçesinde belediye başkanlığı yapmış, köylerin dışında Çal Mağarası için de önemli hizmetler vermiştir.

Çal Mağarası'ndaki görevlinin verdiği bilgiye göre (20.01.2021); korona salgını öncesi mağarayı ziyaret edenlerin sayısı 180 bin iken, sonrasında bu sayının 60 bine kadar düştüğü gerçeği ortadadır.

Çal Köyü

UĞURCAN ÇAKIR KİMDİR

1996 yılında Antalya'da doğdu. 12 yaşında İstanbul'a taşınan Çakır, futbola İstanbul'un amatör takımlarından Çekmeköyspor'da forma giyerek başladı. Bir sezon sonra 1461 Trabzon takımına transfer oldu. Burada dikkat çeken Çakır, 2012 yılında Trabzonspor altyapısına transfer edildi.

2014-15 sezonu başında Vahid Halilhodzic'in takımın başına gelmesiyle Uğurcan Çakır altyapıdan A takıma alındı.

On bir yaşında futbola başlayan Uğurcan Çakır, on altı yaşında Trabzonspor'la profesyonel sözleşme imzaladı.

Milli futbolcu, kaleci pozisyonunda görev almakta olup Süper Lig takımlarından Trabzonspor'da forma giymektedir.

10'DA 10'LUK KÖŞE

UĞURCAN ÇAKIR

Futbolcu

Trabzon denince akla ilk gelen?

Futbol

Harçlıklarınızla aldığınız ilk kitap?

Kaşağı

Sinemada izlediğiniz ilk film?

Babam ve Oğlum

Balık tava mı, buğlama mı yenmeli?

Buğlama

Çayınızı süzekli mi, süzeksiz mi tercih edersiniz?

Süzeksiz

Kendinizi tarif edebileceğiniz iki kelime?

Sakin ve mütevazı

Tarih içinden kahramanınızı söyler misiniz?

Peygamber Efendimiz

Keyif denilince?

Galibiyet

Bundan beş yıl önce hayal ettiğiniz hayatı mı yaşıyorsunuz?

Çok daha fazlasını...

Özkan Sümer deyince?

Hayata bakış açımı değiştiren ve vizyonumu büyüten çok değerli bir üstat. Allah rahmet eylesin!

Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN

"Modernite yaya kaldı, bunu itiraf edemiyor."

Hayat doğumdan ölüme kadar bir bütündür. Her safhasının içinde yapılması ve yapılmaması gerekenler söz konusudur. Bu hususlara riayet edilirse özgün, özgür ve değerli bir hayat yaşanmış olur. Gençlik, orta yaş ve yaşlılığa göre hiçbir şekilde daha imtiyazlı değildir.

Röportaj:
İsmihan Şimsek

Trabzonlu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Prof. Dr. Sadettin Ökten 2020 yılı Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü'nü aldı. Çok yönlü bir ilim insanı olarak kültür tarihimize ışık tutan, medeniyet tasavvuru düşüncesiyle son yıllarda birçok kaynaktan referans olarak gösterilen ve şehir, kültür, tarih, mimari gibi birçok disiplinde ufkumuzu açan Ökten, T Dergi'nin sorularını yanıtladı.

2020 yılı Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülleri'nde kültür tarihi alanında ödüle layık görüldünüz. Devlet tarafından ödüllendirilmek sizin için ne ifade ediyor?

Cumhurbaşkanlığı tarafından ödüle layık görülmek şahsım için çok mühim bir husus. Bu ödüle layık görüldüğüm için Cumhurbaşkanımız'ın şahsında onun temsil ettiği millete teşekkür ediyorum ve Allah'a hamdediyorum. Ancak bu duygularımın çok daha ötesinde ve çok daha anlamlı bir şükür ve hamt hissiyatı içindeyim. Onun da sebebi şudur: Bu ödülü almama vesile olan çalışmalarım yani yazdıklarım ve konuştuklarım kadim kültürümüzün ve birikimimizin pek küçük mütevazı ve naçiz bir yansımasıdır. Bir kimlik vererek bizi biz yapan, yaşayarak bu günlere getiren ve önümüzdeki zamanlarda yolumuzu aydınlatacak olan kadim birikimimiz muhtevalı, derinlikli, muhabbetli ve tefekkür dolu, muhteşem bir deryadır. Benim yapabildiğim bu deryadan sadece bir katreyi zamanımıza sunabilmekten ibarettir. Yıllar boyu devlet tarafından görülmeyen, ihmal edilen, hatta yok sayılan bu muhteşem hazine bugün devletimiz tarafından yeniden değerlendiriliyor. Benim için esas mühim mesele budur. Bu değerlendirme, ifadelere sığmayacak kadar önemli bir hadisedir. Çünkü devlet dediğimiz mefhum, mazinin derinliklerinden gelen ve bize ait olan çok

muhterem, hizmete dönük ve bütün tebayı muhabbetle kucaklayan ve toplumsal nizamı kurup devam ettiren bir kavramdır. Tarihimizde devletle yarışan başka bir kurum söz konusu değildir. Devletimizin Sayın Cumhurbaşkanlığı'nın önderliğinde kadim medeniyetimize ait birikimi takdir ve taltif etmesi karşısında duyduğum memnuniyet, şahsımın ödüle layık görülmesinin neticesinde hissettiklerimden katbekat ziyadedir.

Kavramların içinin boşaldığı, ideolojik çizgilerin silindiği ama bir o kadar da kutuplaştığımız bir süreçten geçiyoruz. Sağcı, solcu, İslamcı, seküler vs. bu kavramların artık bir anlamı kalmadı sanki? İdeolojiler çağı kapandı mı? Sizce nasıl bir dönemin içindeyiz?

Batı uygarlığının şu anda yaşadığı düşünsel ve duygusal kaos döneminde modernite çok ciddi manada postmodernite tarafından sorgulanmaktadır. Rönesans ile başlayan modernite sürecinde aydınlanma filozofları Batı insanına özgür aklın bu dünyada bir cennet kuracağını vadetmişlerdi. Hümanizma bu cennetin anahtarı niteliğindeydi. İngilizlerin başlattığı Sanayi Devrimi, Fransızların ortaya koyduğu toplumsal dönüşüm, Batı insanına bir dünya hâkimiyeti sağlamıştır. Dünyaya teknik ve toplumsal uygulamalarla hâkim olan Batı insanı yeryüzünün müteahhimi oldu ama bahtiyar olamadı. Bu mutsuzluğun dip dalgasını on dokuzuncu yüzyılın düşünürlerinden ve sanatçılarından bazıları hissederek eserlerine yansıttılar. Ve nihayet yirminci yüzyılın ilk yarısında Batı dünyası, diğer bir deyişle modernite çok ciddi boyutlara ulaşan iki büyük kırılma yaşadı: 1. ve 2. Genel Savaşlar. Tarih modernite tarafından yazıldığı için bu savaşlara Genel Savaş veya Dünya Savaşı diyor. Hâlbuki gerçek manada bu savaşlar modernitenin kendi iç savaşlarıdır. Bu iki büyük kırılmadan sonra

Modernite sadece özgür akıl ile çıktığı yolda yaya kaldığını görüyor ama bunu itiraf edemiyor. Diğer bir deyişle postmoderniteyi gerçek manasıyla idrak etmekten aciz kalıyor. Yapabildiği tek şey kendi kavramsal dünyasının artık başlangıçtaki iddiasında olduğu gibi net, açık, sağlam olmadığını fark etmektir. İdeolojik çizgilerin silinmesi demek, bu fark edişin itirafından başka bir şey değildir.

Evren ve evrene hükmeden tabiat kanunları ve insanın itaat etmek mecburiyetinde olduğu toplumsal kurallar, aynı kaynak tarafından vazedilmiştir. Bu kurallar bütününe bakıldığında aralarında bir tenakuz söz konusu değildir. Şu hâlde İslam medeniyet tasavvuruna göre pozitif ilimle sosyal ilim arasında mahiyet ve kaynak bakımından hiçbir fark yoktur.

ortaya çıkan iki kutuplu dünyanın bütün insanlara armağan ettiği olay Soğuk Savaş adı altında bir korku ve ızdırap senaryosudur. Modernite sadece özgür akıl ile çıktığı yolda yaya kaldığını görüyor ama bunu itiraf edemiyor. Diğer bir deyişle postmoderniteyi gerçek manasıyla idrak etmekten aciz kalıyor. Yapabildiği tek şey kendi kavramsal dünyasının artık başlangıçtaki iddiasında olduğu gibi net, açık, sağlam olmadığını fark etmektir. İdeolojik çizgilerin silinmesi demek, bu fark edişin itirafından başka bir şey değildir.

Peki, yerine ne geçti Hocam?

Modernitenin ortaya koyduğu kavramsal çerçeve bu şekilde zaafa uğrayınca ortada sadece içgüdüler kalmaktadır. Şu anda varlığını sürdüren ve pekiştirmeye çalışan küreselleşme, içgüdüler üzerinden bir egemenlik sahası kuruyor. Buna karşılık İslam medeniyet tasavvurunun kavramsal çerçevesi akla değil vahye dayandığı için insan varlığının üzerinde, bir başka düzlemde hayatini sürdürmektedir. Müslüman

toplumlar bu çerçeveye gereği gibi sahip çıkıp yeni bir hayat tarzı kurduklarında ilkelerin ve kuralların hâkim olduğu bir başka dünya düzeni görünür hâle gelecektir. İdeolojik çizgi tabiri ile Batı dünyasının modernist yaklaşımla kurduğu kavramsal çerçeveyi anlıyoruz. Bu çerçeve günümüzde anlamını yitirmiştir. İslam medeniyet tasavvurunun bu anlamda bir ideolojik çerçevesi yoktur. Bu tasavvurun temel kavramsal yapısını ilahi vahiy belirliyor.

Gençlerle ilgili ne düşünüyorsunuz, onlardan umutlu olmalı mıyız? Özellikle on iki-yirmi beş yaş arası gençler dünyayı x ve y kuşaklarından çok farklı okuyor. Bir değerler çatışması söz konusu mu?

Gençlerden her zaman umutlu oldum. Çünkü bir vakitler ben de gençtim. Sonra zaman geçti, orta yaş ve yaşlılığı idrak ettim. Gençlik sabit bir statü değildir. İnsana bahsedilen bir zaman dilimi ve bir fırsatlar bütünlüğüdür. Gençlik yıllarını o yıllarda yapılması gerekenleri ihmal ederek heba etmemek lazım. Bu genel çerçeveden sonra günümüze gelelim. Yukarıda da değindiğimiz gibi modernite insanlara vadettiklerini veremedi. Fakat bir öz muhasebe yapıp kendi zaaf ve yanlışlarını da itiraf etmedi. Gençler bu vaatlerin devam ettiğini zannediyor ama yerine getirilmediğini de görüyor. O zaman farklı bir ruh hâliyle bir başkaldırı duygusu içinde çatışmacı oluyor. Batı dünyasının görebildiğim kadarıyla durumu budur. Bize gelince: Devletin bütün modernleşme iddialarına rağmen ana ve temel kitle seksenli yıllara kadar moderniteden gerçek anlamda uzak tutulmuştur. Gençlik imtiyazlı değildir. Merhum Özal'la

birlikte geniş toplum kesimleri modernitenin pragmatik, kapitalist ve tüketime dönük veçhesi ile karşılaştı. Bu versiyonun topluma sunduğu nimetler birden bire kitleyi sevince gark etti. Bu sevinç içinde bu versiyonun bedelini hatırlamadık, düşünemedik ve tahmin edemedik. Önceki kuşaklar bu hususta gençleri ikaz etmediler ve eğitmediler. Birçok hadiseye şahit oldum. Ebeveynler biz yapamadık, göremedik, yaşayamadık onlar gençtir, yapsınlar, diyerek bu eğitim ve ikaz vazifelerini ihmal ettiler. Yaşadığımız çalkantının temel sebebi budur. Hayat doğumdan ölüme kadar bir bütündür. Her safhasının içinde yapılması ve yapılmaması gerekenler söz konusudur. Bu hususlara riayet edilirse özgün, özgür ve değerli bir hayat yaşanmış olur. Gençlik, orta yaş ve yaşlılığa göre hiçbir şekilde daha imtiyazlı değildir. Her safhanın kuralları, yetkileri ve mesuliyetleri söz konusudur. Hayatı bu bakış açısı altında değerlendirecek gençleri de büyük hayat macerası içinde gerçek ve doğru yerine yerleştirebiliriz.

Siz hem pozitif hem de sosyal ilimlerle hemhâl olmuş bir münevversiniz. Modern eğitim sistemi buna pek izin vermiyor. Sözelcilik, sayısalılık diye ayrımlar var mesela... Mimarlık, mühendislik, edebiyat, müzik, tarih vb. disiplinler aynı potada nasıl ahenkle harmanlanır?

İslam medeniyet tasavvuru noktasından bakarsak, kâinatı yaratan ve tabiat kanunlarını vazedenden Allah'tır. İnsanı yaratan, bu insana yaşamak için gerekli olan bireysel ve toplumsal kuralları koyan da yine aynı Allah'tır. Bu kurallar muvacehesinde insanın kendisiyle olan ilişkisi, tabiatla olan münasebeti ve toplumla olan

alakası belirlenmiştir. Buradan şu neticeyi çıkarmak mümkündür: Evren ve evrene hükmeden tabiat kanunları ve insanın itaat etmek mecburiyetinde olduğu toplumsal kurallar, aynı kaynak tarafından vazedilmiştir. Bu kurallar bütününe bakıldığında bu kurallar arasında bir tenakuz söz konusu değildir. Şu hâlde İslam medeniyet tasavvuruna göre pozitif ilimle sosyal ilim aralarında mahiyet ve kaynak bakımından hiçbir fark yoktur. Hayatımın başlangıç yıllarında bu realiteyi bana bizzat uygulayıp yaşatarak öğrettiler. Daha sonraki zamanlarda yaşadığım bu sürecin adını koyabildiğimi zannediyorum. Bilginin kaynağı tektir, bilgi de vâhidiyetin bir tezahürüdür. Hayatımız ilahi tecelli ile örtüşmeli.

Orta yaşın içerisinde Batı uygarlığının temellerini incelemeye başladığımda gördüm ki oradaki zihinler önce doğa bilimlerinin temelini atmışlar, bu çalışmalarla elde edilen etkileyici sonuçlar yani tabiatın esrarının bilinir hâle gelmesi diğer bir deyişle doğa yasaları, toplumu derinden etkilemiş; kilise tahakkümünden kurtulmak isteyen zihinler de bu büyük etkilenmenin neticesinden istifade etmişler. Doğa yasalarındaki yaklaşımı toplumsal hadiseler de uygulamışlar. Böylece iki temel bilgi alanı ortaya çıkmış; Batı'ya öykünen Türk modernleşmesi bu dualiteyi aynen almıştır. Biz lisede okurken fen şubesi ve edebiyat şubesi vardı. Şimdi ise sözel ve sayısal ayırım söz konusu. Matematik bilen insana şiir ve felsefe lazım olmayacak mı? Tarih ve edebiyat sahasında derinleşen bir kimse fizikten ve geometriden bihaber mi kalsın? Dilin, düşüncenin, geometrinin ve fiziğin hep aynı aşkın kaynaktan neşet ettiğini hiç unutmadığımız zaman bu yapay ikilemin de hiçbir manası kalmayacaktır.

Zamanın ruhunu okuyanların geleceği şekillendireceğini birçok kez dile getirdiniz. Bu zamanın ruhu bize ne söylüyor? Bunu okuyabilen toplumlar var mı?

Zamanın ruhunu doğru okuyanlar geleceği kuracaklardır deniliyor. Buradaki temel kavram zamanın ruhu kavramıdır. Her dönem kendi içinde öncülleri ve ardıllarıyla zaman zaman nedensellik ilişkisi içerisinde zaman zaman da aklın açıklayamadığı bir rastlantı çizgisinde oluyor. Burada öncülleri oluşturan özne insan varlığıdır. Ama o varlık da o öncüller de bir önceki sürecin ardıllarıdır. Hayatın akışını oldukça uzaktan takip eden bir zihin bu akışın toplumsal ölçekte, rasyonel bir bakış altında açıklanamadığını görecektir. Bakış açısı daraltılıp yerele ve kısa bir döneme inhisar ederse hayatta nedensellik ilişkisi geçerli gibi görünür. Buna karşılık bakışınızı daha geniş bir açı ile hayat macerasına tevcih ettiğinizde hiç umulmadık gelişmelerle karşılaştığınız gözlemlersiniz. İslam medeniyet tasavvuru, zamanın ruhu konusunda zamanın sahibini yetkili kılmıştır. O zamanın sahibi aynı zamanda her şeyin de sahibidir. İslam medeniyet tasavvuruna mensup birey ve toplum, yaşadığı hayat macerasının her safhasında Murad-ı İlahî'nin ne istikamette tecelli ettiğini bilmek ya da sezmek durumundadır. Bu bilgi ve sezgi neticesinde davranışını o tecelli istikametine göre düzenler. Çünkü bu tasavvura göre yerlerin, göklerin ve bunların içindeki her şeyin tasarrufu Allah'tadır. O yüce kudret her an bir fiildedir. Zamanın ruhunu üzeri örtülü bir şekilde insan varlığının keşfine bırakmıştır. Murad-ı İlahî'yi gerçek manasıyla kavrayan birey ve toplum, o tecelli istikametinde yürüyerek hayatını ilahi tecelliyle örtüştürmek mecburiyetindedir.

Ağasarlılar ve GELENEKSEL KADIN KİYAFETLERİ

Sarı cepkenlerin sırmalı işlemeleri, çapraz bağlanan peştamallar, rengârenk püsküllü yöre tezgâhlarında el emeği göz nuruyla dokunan kuşaklar (kaytanlar), sarı liralı çemberler (pullu yaşmak), çiçekli şalvarlar, binbir renk çiçekli fistanlarla (entari) bir renk cümbüşü olarak gözleri ve gönülleri ferahlatıyordu bu giysiler.

T Dergi

Çepni boyu ismine Kâşgarlı Mahmud'un Divân-ı Lüğati't Türk'ünde anlatılan Oğuz boylarının şeceresinde, tamgalarıyla rastlanır. Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî, Çepnileri Üçokların dördüncü boyu olarak gösterir. Çepni adının "düşmanla her zaman savaşan" manasına geldiğini söyler. Totemleri, tamgaları sungur kuşudur (atmacaya benzer yırtıcı bir kuş).

Çepnilerin 1071'de Anadolu'ya ayak bastıkları, 1277 yılından itibaren de Sinop'tan Trabzon'a kadar Karadeniz Bölgesi'nin fethedilmesinde başta Güvenç Abdal olmak üzere çok aktif görevler üstlendikleri bilinir. Anadolu'nun fetih ve iskânında önemli konumda bulundukları, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Sulucakarahöyük'teki ilk müritleri oldukları derlenen bilgiler arasındadır.

1240 yılında Baba İshak ayaklanmalarına katılmış olmaları muhtemeldir. 1277 yılında Sinop yöresinde kalabalık bir Çepni topluluğu yaşamaktaydı. Aynı yıl Çepni Türkleri Sinop'a saldıran Trabzon Rum İmparatoru Giorgi'yi denizde yenerek Selçuklu'nun bu en

önemli ticaret limanının Rumların eline geçmesine mâni oldular. Canit (Canik) bölgesi fethinde bulundular.

Ordu yöresinde kurulan Hacı Emîrli Beyliği'nde Hacı Emîr Bey'in oğlu Süleyman Bey komutasında Çepniler Trabzon yöresine ulaştılar. 1405 yılında Trabzon-Erzincan yolu onların kontrolü altına girer. 1461'de Trabzon'u fethetmeye gelen Fâtih Sultan Mehmed şehrin güney ve batı yörelerinin Çepnilerle iskân olduğunu görmüştür.

Çepniler Yavuz Sultan Selim zamanında Trabzon sancağında bilhassa Giresun-Kürtün ve Vakfıkebir arasında yoğun şekilde yaşıyorlardı. Bundan dolayı bu yörenin batı kesimine Vilâyet-i Çepni adı verilmişti. Çepniler daha sonraki yüzyıllarda Trabzon'un doğusunda bulunan yerlere göç ederek oralarındaki Türk yerleşmesinde önemli bir rol oynadılar.

ŞALPAZARI/ÇEPNİ KİYAFET GELENEĞİ

Bütün dünya bu özgün giysileri Sis Dağı ve Kadırğa Yaylası şenlikleriyle tanımıştır. Sarı cepkenlerin sırmalı

işlemeleri, çapraz bağlanan peştamallar, rengârenk püsküllü yöre tezgâhlarında el emeği göz nuruyla dokunan kuşaklar (kaytanlar), sarı liralı çemberler (pullu yaşmak), çiçekli şalvarlar, binbir renk çiçekli fistanlarla (entari) bir renk cümbüşü olarak gözleri ve gönülleri ferahlatıyordu bu giysiler. Fotoğraf makineleri bu görselleri talan ediyordu.

KENDİNE HAS TASARIM VE RENKLER

Çepni yöresel kıyafet geleneği Trabzon'un 'Ağasar' olarak da bilinen Şalpazarı yöresinde bugün de yaşatılmaktadır. Kadınları ve kız çocukları yöreye özgü kıyafetlerini düğünlerde, derneklerde, bayramlarda, yayla etkinliklerinde ve günlük hayatlarında kullanmaya devam ederek özgün motifli çok renkli kıyafetlerinden hiç vazgeçemediler. 'Ağasar' adı verilen bu zengin kıyafetler, kendine has tasarımı ve renkleriyle yaşatılmaktadır.

1960'lı yıllara kadar ekimi ve işlenmesi serbest olan kendir (kenevir) bitkisinin liflerinden ip yaptığı gibi, yaylacı olan yöre insanı önemli geçim kaynağı olan hayvancılıkta koyun ve keçilerin yünlerini iplik olarak işleyip kendi el tezgâhlarında giyeceklerini dokumaktaydılar.

KÖYDEN KÖYE FARKLILIK GÖSTERİR

Yöre kültürünün en önemli göstergesi giyim tarzı geleneksel kadın kıyafetidir. Pek çok özelliğini kaybetmekle beraber hâlen canlılığını korumaktadır. Şalpazarlı terzilerinin el emeği göz nuru, ısrarı ve çabasıyla yaşatılmaktadır. Bu geleneksel nevi şahsına münhasır Ağasar giysileri, yurt içi ve yurt dışında Şalpazarı'nı temsil ettiği gibi, bazı parça ve elemanları -köyden köye farklılık gösterse de- Trabzon ve yöresinin kadın kıyafetlerini de temsil etmekte hem giysi hem de aksesuar olarak büyük ilgi görmektedir.

Kadırga Yaylası Şenlikleri

Yöre kültürünün en önemli göstergesi olan giyim tarzı geleneksel kadın kıyafetidir. Pek çok özelliğini kaybetmekle beraber hâlen canlılığını korumaktadır.

Ağasar Yöresel Kıyafeti

Son yıllara kadar yöre insanı giysi malzemelerini kendi el tezgâhlarında dokumuştur.

“El emeği olan ve daha çok folklor kıyafetlerini andıran giysiler, kendine has tasarımı ve renkleriyle dikkat çekerler. Döşeme ve örtünme ihtiyaçlarını dastar ve çul dokuyarak; taşıma ihtiyaçlarını çentiye (çentik), zembil (camdan), heybe dokuyarak; sarma ve taşıma ihtiyaçlarını dırmaç, urgan ve ip dokuyarak; bel bağı, yörek bağı dokuyarak süs ve beşik ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Yine kendi el tezgâhlarında sarma keten yaparak iç çamaşırı ve gömlek gibi ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Ayrıca zıpka, aba, şal ve başlık gibi ihtiyaçlarını da bizzat kendileri dokuyarak karşılamışlardır. Zamanla bölge bu giyim ve dokuma mallarının alım-satımının yapılması nedeniyle önce ‘Şarpazarı’ daha sonra değişikliğe uğrayarak ‘Şalpazarı’ adını almıştır.”

Kadınların Ağasar elbiselerini şenlik, düğün ve kına gecelerinde giydiğini ancak günlük kıyafet olarak da kullanıldığına işaret eden terziler; devir değiştikçe kızların her sene ayrı renkten ve 13 parçadan

oluşan ‘Ağasar’ kıyafeti diktirdiğini söylüyorlar. Televizyonda gördükleri renkli kumaşlardan alıp elbise diktirdiklerini de belirtiyorlar. Pullu olanları genelde genç kızların tercih ettiğini ekliyorlar.

Halk Eğitim Merkezi tarafından Ağasar elbiseleri dikimleri için kurslar düzenlenen ilçede, Çepni kültürünün yaşatılıyor olmasının bilincinde olmak içimize su serpiyor.

KADINLARIN GİYDİĞİ KIYAFET DETAYLARI

BAŞA GİYİLENLER

Yaşmak: Sade ve desenli etrafı pullu örtülerdir. Yaşmağın püsküllüsünü nişanlı kızlar ve yeni gelinler takarlar. Şalpazarı ve Tonya taraflarında üst üste iki örtü sarılmaktadır.

Kukul: Tepelik ve üstünlük diye de bilinir. Siyah renkli, kenarları çiçek desenli ve yaşmaktaki işlemlerle süslü olup yaşmağın küçüğüdür. Yaşmağın üzerine sarılır. Kukul sarı olunca, yaşmak siyah olmalıdır.

Çömber: Kenarları dallı ve sade olan ‘çömber’ siyah tülbenttendir. Genellikle yaşlı kadınlar bağlar. Boğaz altından bağlanan çömberin

altında, gençlerdeki kukul yerine gelen ve soğuktan korunmak için başı iyice saran beyaz ve sade bir yazma vardır. Buna yörede ‘sarma’ denir.

SIRTA GİYİLENLER

Gömlek: Genellikle beyaz patiskadan ve ipekliden yapılma, önü oyali ve yuvarlak dik yakalı bir çeşit gömlek giyerler. Bu gömleğin ön tarafı robalı olup siyah düğmelidir.

İşlik: Gömleğin üzerine ve gündelik olarak siyah ipekli kumaştan önü ve omuzları robalı, robaları mavi ve kırmızı şeritlerle işli, önü çiçek desenleriyle süslü, Türk motifleriyle işlemeli bir çeşit gömlektir.

Kolçaklı İşlik: Gömleğin üzerine giyilen bir çeşit cepkendir. Bu cepken fistan üzerine giyilir. Çeşitli göz alıcı renklerde olup uzun kolludur. Ön cephesi, omuzları bilekleri ve dirsekleri genellikle siyah renkli manşetlidir. Bu manşetlerin üzeri Türk motifleriyle süslüdür. Kuşak ve peştamalin üzerine serbestçe bırakılan, kolçaklı işlik bir salto çeşididir. Farklı renklerde dir.

Fistan: Oldukça uzun ve bolca dikilmiş bir entaridir. Dizlere kadar inen ve dizlerden farbelalı olan fistan mavi, pembe ve al renklerden oluşan, pazen ve basmadan dikilir. İşlemeli ve işlemez olarak giyilir. Genç kızlar ve kadınlar üzerine yelek ve kolçaklı işlik giyerler. Yaşlılar ise “übede” denen bir nevi cepken giyerler. Zevke göre farklı renklilik gösterir.

Yelek: Fistanın üzerine çeşitli renklerde kumaşlardan yapılma, önü açık ve kolsuz, işlemeli, çok farklı renklerde işlenen bir cepkendir.

Libade: Yaşlı kadınların fistan üzerine giydiği, kollu ve işlemez, koyu renkli bir yelektir. Kolçaklı işliğin sadesidir. Yünlü kumaş ve kalın pamukludan yapılır.

Şenlik Yemeği Yapımı

Şalvar: Dizin hemen altına kadar inen sade, desenli ve ince çiçekli bezlerden dikilir. Entari uzunluğunda bir dondur.

Etek: Dizlere kadar iner. Uçları farbelalıdır. Çiçekli basma ve pamukludan çeşitli renklerle kullanılarak yapılır. Şalvarın hemen üstüne giyilir. Fistanla birlikte pek giyilmez.

Peştamal: Kuşağın ve fistanın veya eteğin üzerine bele bağlanan, yöresel önlüktür. Beyaz, kırmızı enlice çizgili ve kolanlı bir giysidir. Köylere göre şeritlerin renkleri farklılık gösterir.

Kuşak (Lahori): Yörede şaldan yapılır; kuşakla fistan veya eteğin üzerine belden bağlanır. Yün olan bu kuşaklardan başka, kenarları kaytanlarla süslü ve oldukça püsküllü bir çeşidi daha vardır ki buna “lahori” denir.

AYAĞA GİYİLENLER

Çorap: Kadınlar, yöresel özellikte çeşitli renklerdeki yünlerden ellerinde örerek ayaklarına giyerler. Bu çoraplara “alacalı çorap” da denir.

Tozluk: Alacalı çorabın bacağı kapatmadığı yere ve diz kapağı hizasında kalan şalvarın altında kısmı kapatmak için yünden, elde örme beyaz renkli kalçın da denilen tozluk giyilir.

Çarık: Yöreye özgü bir işlemle yapılan çarıklar giyilir. Yemeni veya çapula da giyilmektedir. Günümüzde çarık üretimi yapılmadığından “kara lastik” veya “zenne lastik ayakkabı” giyilmektedir.

TAKI VE AKSESUARLAR

Kaytan: Peştamalin üzerine bele bağlanan yün kaytan, el tezgâhında dokunur; 2-3 cm eninde çeşitli desenlerle süslü ve uçlarından püsküllüdür. Kuşakların kenarlarına süs olarak dikilir.

Boncuk ve Lira: Yörede boğaza liralarla birlikte ince sayılabilecek ve çeşitli göz alıcı renklerde boncuk bağlanır.

Muska-Hamayıl: Boğazlara kadife kumaşlardan el yapımı ve ince boncuk süslü muska ve hamailer asılır.

OKUMA NOTLARI

- Faruk Sümer, Oğuzlar: Türkmenler, İstanbul 1980, s. 327-335.
- a.mlf., Çepniler, İstanbul 1992.
- a.mlf., “Osmanlı Devrinde Anadolu’da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller”, IFM, XI/1-4 (1949-50), s. 441-453.
- a.mlf., “Çepni”, El2 (İng.), II, 20.
- Osman Şişko- Emre Koltuk, Karadeniz’de ‘Ağasar’ Modası, 08.07.2018.
- Fatih Turan- İnan Kalyoncu/Şalpazarı (Trabzon), (DHA)- 12.11.2017.
- GÜLAY, Abdullah: Ağasar Çepni Kültürü Geyikli, Geyikli Belediyesi Kültür Yayınları 1, Ayyıldız Matbaacılık, İstanbul, 2001.
- SÜMERKAN, Mustafa Reşat: Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, Trabzon, 2008.

Süleyman Gündüz

Kalbimin Üzerine İşlenmiş Bir Dövme TRABZON

O dönem Trabzon'daki hastaneler efsaneydi. Civar illerden Giresun, Rize ve Gümüşhane'den de hastalar gelirdi. Bahçelerindeki banklara, koridorlara ve hasta odalarındaki duvarlara nice öyküler sinmişti.

"1. Sayı yazı devamı"

İlkokul yıllarında iki defa aylarca Trabzon Numune Hastanesinde yatmak durumunda kalmıştım. Hastane serüvenim Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanına benziyordu. Aramızdaki tek fark hastalığımızdı. Refakatçim annemdi ve başımda öldü ölecek diye bekliyordu. Odamda dünyaya açılan pencereden hastane bahçesini, önündeki yolu ve denizi görüyordum. Bu atmosfere Avni Aker ve Yavuz Selim statlarından gelen sesleri de eklemeliyim. O dönem Trabzon'daki hastaneler efsaneydi. Civar illerden Giresun, Rize ve Gümüşhane'den de hastalar gelirdi. Bahçelerindeki banklara, koridorlara ve hasta odalarındaki duvarlara nice öyküler sinmişti. Trabzon sevgim ilk ilkokul gezisiyle başlamış, sonrasında bu hastane odasında, hayatla ölüm arasında gidip geldiğim asır gibi saatlerde bir dövme gibi kalbime işlenmişti.

Dernekpazarı Ortaokulunu bitirdikten sonra liseyi okumak üzere (bugün hâlâ aynı adı taşıyıp taşımadığını bilmiyorum) Bahçecik'teki Trabzon Affan Kitapçıoğlu Lisesine yazıldım ve üç yıl burada okudum. Talihimden olsa gerek okuduğum ortaokul ve lise yeni açılmıştı, ben de ikinci mezunları arasında yer almıştım. Lise yıllarım siyasal gerilimlerin, gruplar arasında çatışmaya döndüğü 70'li yıllardı. 68 kuşağını yaş farkıyla kaçırmıştım, doğaldır ki çocuktum ama gelişmelerden haberdardım. Benim kuşağım her şeye tanık oldu.

AŞKA VE SEVDAYA DAİR MEKTUPLAR YAZDIM

Lise yıllarım kanın bedende hızlı devindiği ve ergenleşmenin ikinci evresinin başladığı dönemlerdi. Naylon patikten, kara lastikten, Sümerbank kundurasına terfi etmiştik. Caddeler ve sokakların anlamları değişmişti artık. Cüzdanlarımız boş olmasına rağmen bıçkın delikanlılardık. Okuldan çıkıp

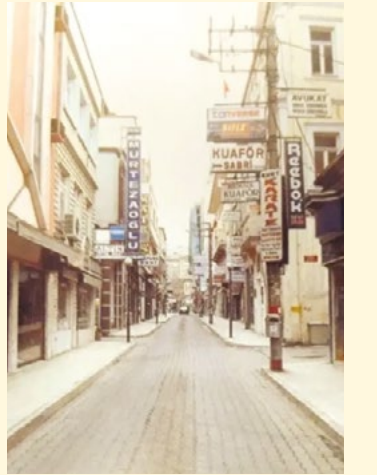

Ganita Trabzon

ders çalışma mecburiyeti yoksa Uzun Sokak'ta bir akşam voltası atmak delikanlılığın şanındandı bir liseli için. Sevdalanırdık, haberi olmazdı sevdalandığımızın. Aşklarımız platonik düzlemde gelişir ve platonik düzlemde biterdi. Raconda kıza rahatsızlık vermek yoktu. Bir an görebilmek için hep aynı yerde beklerdik, şehir mobilyalarından bir parçaya dönüşürdük. Kafada aşka ve sevdaya dair kurulan cümleler hafiften dudaklarda mırıldanılan, hiç söylenmedi ve deftere de kayıt düşülmedi. Yıllar sonra üniversiteyi bitirip tekrar döndüğüm bu şehirden sevdalandığım ve evlendiğim kadına, Ganita Çay Bahçesinden aşka ve sevdaya dair mektuplar yazdım.

GÖZLER HÜZNÜN ANAYURDUNA DÖNÜŞÜRDÜ

Müziksiz bir zaman dilimi eksik kalırdı. Mahallî olanın dışında halk, sanat, pop, rock ve arabesk tarzlar vardı. Siyasi eğilimlerimiz belirlerdi tarzımızı. Ruhi Su, Âşık Mahzuni Şerif, Sadık Gürbüz, Zülfü Livaneli, Cem Karaca, Barış Manço, Ozan Arif, Sezen Aksu, Nilüfer, Zeki Müren, Safiye Ayla, Yıldırım Gürses, Behiye Aksoy,

Eski Uzun Sokak Trabzon

DAVRANIŞLARIMIZIN BİR KURALI, AHLAKİ YÖNÜ VARDI

Hangi anlayışa sahip olursak olalım davranışlarımızın bir kuralı, ahlaki yönü vardı, inançtan ve gelenekten gelen. Dürüsttük, yalan söylemeyi pek beceremiyorduk. Okulu kırdığımız anlar da oluyordu elbet. Hafta içi sinemalarda sabah seansları indirilmiydi. Meydana yakın Melek ve Sümer, Uzun Sokak'ta ise Konak, Saray ve As sinemaları vardı. Konak, Sümer ve Saray daha seçkin filmler oynatırdı.

1979-1980 Yılı Trabzonspor Futbolcu Kadrosu

Yeryüzünde dolaşırken el sayılmamamın nedeni belki de bu şehirde doğmuş olduğumdandır.

Muazzez Abacı, Emel Sayın, Nuri Sesigüzel, Mükerrrem Kemertaş, Cemile Cevher Çicek, Neşet Ertaş, Özay Gönülüm, Yıldırım Çınar, Kâmil Sönmez... Bazılarımız da Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur gibi arabesk müziğe gönül vermişti. Mahallî olarak: Erkan Ocaklı, Bahattin Çamurali, Hüseyin Köse gibi mahallî sanatçılar dinlenirdi. Listeyi uzatmam mümkün.

Horon oynamasını beceremediğim için mahallî sanatçı repertuvarım dar kalmış galiba. Oysaki uyanıklık yapıp devrin sanatçılarını internette araştırıp not düşebilirim. Holo boğazında yetişmiş kavalıyla gönül tellerimizi titreten Afacan Hanımefendi'yi unutmamalıyım. Afacan'ın yol havası, dumanlı, hafif çiseli, bir bahar sabahı göç-kervan yaylaya çıkarken dinlendiğinde gözler hüznün anayurduna dönüşürdü.

FUTBOLCULARIN İSİMLERİ AİLE BİREYLERİ GİBİ SAYILIRDI

Trabzonspor'un maçının olduğu gün şehirdeki hayat Avni Aker'e endeksliydi. Futbolcuların isimleri aile bireyleri gibi sayılırdı. Şenol, Turgay, Necati, Bekir, Dozer

Cemil, Kadir, Faruk, Hüseyin, İlyas, Hüsamettin, Ali Yavuz, Ali Kemal... Öğrenciydik ve maçları nizami seyirci gibi izleyecek kadar paramız yoktu. Her daim alternatif arayışlar içinde olurduk. Trabzonspor'un maçlarını düşük bir ücretle izleyebilecek iki yer vardı, ikisi de kale arkasıydı. Deniz tarafındaki kale arkasında henüz tribün yapılmadığı için küçük bedel ödeyerek merdivenle tırmanılan ve yarım metrelik bir betonun üzerinden oturularak seyredilirdi maçlar.

Diğer kale arkasında apartmanlar yer alıyordu, onların çatıları da seyir için uygun yerlerdi. Deniz tarafındaki kale arkası tehlikeliydi ama heyecanlıydı. Maç aralarında bol soğanlı, maydanozlu ve sarmısaklı ekmek arası köfteler gazete kâğıdına sarılır ve tribüne atılırdı. Bedelleri de yukarıdan aşağıya... Yeryüzünde gitmediğim ülke sayısı iki elin parmakları kadardır ama o köftelerin lezzetini henüz bulabilmiş değilim.

EKMEK BİR SANATTIR TRABZON'DA

Lezzet Trabzon için vazgeçilmez bir kavramdır. Öncelikle Lalezar'ın simidinden başlamalıyım. Öğrencilikte ve günümüzde de vazgeçilmez bir açlık giderici. Her şehrin kendine has bir simit lezzeti vardır bilirim. Benim nezdimde Trabzon'dakinin yeri ayrı. Ardından okul, stadyum ve sinema önlerindeki köfte ekmekçiler. Ekmek bir sanattır Trabzon'da. Artık güvensizlik üreten bir hayatın parçası hâline dönüştüğümüz ve endüstrileştirdiğimiz için sokak lezzetlerinin yavaş yavaş yok olduğuna tanık oluyoruz.

Trabzon'da fırıncılar ve esnaf lokantaları meşhurdur, hâlen de öyle. Döner, balık, pide ve aşçı yemekleri lezzet üzerine kuruluydu mutfak. Evlerde yemek ayrı bir konu başlığıdır Trabzonlu için.

Yemek kültürü benim kanaatime göre üç temel esas üzerine oturur: Hız, lezzet ve bedel. Yemek hızlı yapılacak, lezzetli olacak, mümkünse bedel ödemediği mamullerden olacak. Mısır ekmeği, kuymak (mıhlama), turşu, yoğurt, lahana, sarma, mısır ve arpa çorbası, hamsi, kavut gibi bir menü vardı köy evlerinde. Çocukluğumuzda ocaktan indirilerek sofraya servis yapılmış kuymağın ve kavut tatlısının ortasına konulan kaynar tereyağlı şerbetinin soğumasını beklemek en zor anlardandı.

BİZE HER YER TRABZON

Gençliğimin Trabzon'u silinmez bir biçimde belleğime işlenmiştir. Denize paralel uzanan meşhur üç büyük caddesi var Trabzon'un. Bunlar Uzun Sokak, Maraş ve Kunduracılar Caddesi. Her caddenin kendine has bir özelliği var. Voltalamaya en müsait cadde Uzun Sokak. Sokak olarak adlandırılrsa bile meydandan Tabakhane Köprüsü'ne kadar uzanan bir cadde. Lise yıllarımı geçirdiğim şehirde genelde iki katlı binalar, taş yapılar; üç veya dört katlı binalar ise yeni döneme ait betonarmelerdi. İnsan-mekân ilişkisi zarafetle kurulmuştu. Şehrin farklı bir havası vardı ve sıradan değildi. Tarihçi değilim; dış hekimi, fotoğrafçı ve modern zamanların seyyahı sayılırım.

Şehrin ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiğini bilmiyorum. 1976'dan beridir seyahat ediyorum. Küresel pandemi mecburiyetinin ortaya çıkarttığı karantina günlerinin haricinde hiç üst üste 15 gün evimde kalmadım. Libya ve Cezayir dışında bütün Akdeniz kentlerini dolaştım. Gittiğim şehirlerde hiç yabancılık çekmedim, bir aşinalığım vardı ve daha önceden görmüşüm duygusuna kapılıyordum.

TRABZON, AKDENİZ RUHUyla İNŞA EDİLMİŞTİR

Tüm Akdeniz şehirlerinde Trabzon'dan bir parça bulunuyordu veya tersiydi. İç deniz şehri olmasına rağmen Trabzon, Akdeniz ruhuyla inşa edilmiştir. Kasım 2019'da Fas'ın Marakeş şehrinde sokakta dolaşırken Türkçe konuştuğumuzu duyan bir genç yanıma yaklaşarak nereli olduğumuzu sormadan "Bize her yer Trabzon!" demişti. Bu slogan popüler kültürün bir parçası, biliyorum ama hakikat böyle.

Çocukluğumun ve gençliğimin Trabzon'unun Akdeniz'deki tüm kentlere benzeyen bir yanı vardı. O her şehre benziyordu aslında hiçbir şehir değildi. Trabzon kalbimin üzerine işlenmiş bir dövme gibidir. Nereye gitsem ve nerede soluklansam o benimle beraber çarpar. Yeryüzünde dolaşırken el sayılmamamın nedeni belki de bu şehirde doğmuş olduğumdandır.

Avni Aker Stadyumu - Yavuz Selim Stadyumu

STATLARIN ZEMİNLERİ TOPRAKTI

Hafta sonları Yavuz Selim Stadı'nda amatör maçlar, iki haftada bir Avni Aker'de de Trabzonspor'un maçları olurdu. Amatör maçlar ücretsizdi ve heyecan verici bir rekabet içeriyordu. Statların zeminleri topraktı. Islak havalarda sporcuların sadece gözleri çamur içinde kalmazdı. Sokak araları çocukların mahalle maçları yaptıkları yerlerdi. Trabzon'da top oynamanın en önemli güçlüğü düz alan bulmaktı. Maça sokağın yukarı kısmından başlamışsanız eğimin katkısı büyük olurdu. Mahalle isimlerini uzun bir ayrılığa rağmen hâlâ hatırlıyorum. Ayasofya, Yenimahalle, Hızırbey, Gülbaharhatun, Erdoğan, Ortahisar, Bahçeçik, Yeni Cuma, Konak, Boztepe, Gazipaşa, Çarşı, Yalı, Cumhuriyet, İskenderpaşa, Çömlekçi, Kemer kaya, Değirmendere gibi...

Eyübzade Murat Bey, Kemal Hatiboğlu, Süleyman Mahir Durukan

T Dergi

TRABZON DANGALAKLAR CEMİYETİ VE HATIRLATTIKLARI

Cemiyete üye olanlar veya toplantılarına katılanlar aydın, kültürlü insanlardı. Bir veya birkaç yabancı dil bilmekteydiler. Üyelerin önemli kısmı bir veya birden fazla enstrüman çalabiliyordu.

F. Tommaso Marinetti'nin 1908 yılında fütürizm (gelecekçilik) bildirisinde, "Bizler müzeleri, kütüphaneleri yerle bir edip ahlakçılık, feminizm ve bütün yararcı korkaklıklarla savaşaacağız. Biz dünyadaki gerçekten sağlıklı tek şeyi, yani savaşa ve ölüme götüren güzel düşünceleri yüceltiyoruz." derken çürüyen geçmiş ve batıl değerlerin reddini bir kez daha lanetliyordu.

Alışılmış estetikçiliğe karşı çıkarken burjuva değerlerinin tiksindiriciliğini, pisliğini, berbatlığını, rezaletini vurgulayan "Dada"cular Birinci Dünya Savaşı'nın barbarlığına, sanat alanındaki ve gündelik hayattaki entelektüel katılığı ve erotizme bir protesto niteliği taşıyordu.

"Oyuncak tahta at" anlamına gelen Dada, "bildirisini" Jean Arp, Tristan Tzara, Marcel Janco, Emmy Hennings'in de aralarında bulunduğu savaş karşıtı bir grup genç sanatçı tarafından 1916 yılında Zürih'te Hugo Ball'ın açtığı kafede açıklanır.

ANLAMIN ANLAMSIZLIĞINI, ANLAMSIZLIĞIN ANLAMINI SORGULAR

Dangalaklar Cemiyeti'nin protest dilinden yarım asır sonra postmodernizm (modernizmin sonrası ve ötesi) hareketi ya da sanrısı, manifestosu olmadan bu kadar etkili olabilen ender hareketlerden biridir. Telaffuz edileli yarım asır geçmesine ve yeterince anlaşılmamasına rağmen etkindir ve de sürekli tartışılmaktadır. Bu hareketi anlayabilmek için Amerika emperyalizminin XX. yüzyıl ortalarındaki işgal ve dahline göz atmak yeterlidir. Bu manifestolar Dangalaklar Cemiyeti'nin kuruluş gerekçeleriyle birebir örtüşmektedir.

Bizimkilerden yetmiş beş sene sonra Florentin Smarandache'nin öncülüğünde totalitarizme karşı protesto anlamını taşıyan paradokşuluk hareketi Demirperde

Avrupası'nda etkin olur. Kurmuş olduğu üst dil ile "Anlamın anlamsızlığını, anlamsızlığın anlamını sorgular." Hiçbir şey söylemeyen bir kitap, yazılmamış kitaptan daha iyi değildir." diyen Smarandache, "Her şeyin olası olduğu kadar imkânsız olduğunu da söyler."

Bu sanatsal hareketler sanayileşmenin getirmiş olduğu dünyayı paçavraya çevirme projelerine, savaşların barbarlığına, ölümlere, küresel açlığa tepki olarak koyulmuştu. Geçmişin ve kutsalın değerlerinin olmadığı yerde insan da ol(a)maz savı tekrarlanır.

Söyledik lakin sözümüz geçer akçe olmadı... Yazdık, kimse okumadı, okuyan da bizi anlamadı... İnşa ettik, yıktılar... Okumayan, düşünmeyen, güzel, ince şeylerden anlamayan insanlık dramına yapabileceğimiz bir şey kalmadı. Hadi kendimizi kutsal deliliğe adayalım!

HAYDİN KENDİ KAOSUMUZU YARATALIM!

Muhallif ve eleştirel duruşlar cemiyetlerin var olma sürecinde yankısını mutlaka bulur. Birileri çıkar ve inandığı, biricik bildiği davası için mücadelesini verir. Haksızlığa, zulme karşı direnerek; ironisini ve kavgasını incitmeden, zarafetinden ödün vermeden sürdürür.

Dangalaklar Cemiyeti: 1916'nın 16 Nisan'ında Çarlık Ordusu Trabzon'u işgal eder. Bir infialdir, büyük yıkımdır. Şehrimiz 304 bin muhacirin göçüne tanık olur. Bu kaos süre olarak kısa sürmüşse de travması derin ve uzun olmuştur. Bolşeviklerin 1917 Ekim Devrimi'yle dengeler yeniden değişir. Bölge haritaları yeniden çizilir.

Muhacirlik kâbustu, ateşten gömlekti. Zorlu yolculukta yaşanan trajediler sayfalara sığmıyordu. Gidemeyenler, dönemeyenler hatıralarımızda ur olarak külleneler...

Bazılarınca 'dangalak', anlayışı kıt olanlara denir. Hakikat-ı hâl böyle değildir. Dangalak; anlayamayan değil, anlamayandır. Niçin anlamaz? İşine öyle geldiği için..."

Zağnos Köprüsü

Muhaliif ve eleştirel duruşlar cemiyetlerin var olma sürecinde yankısını mutlaka bulur. Birileri çıkar ve inandığı, biricik bildiği davası için mücadelesini verir. Haksızlığa, zulme karşı direnerek; ironisini ve kavgasını incitmeden, zarafetinden ödün vermeden sürdürür.

DANGALAKLAR CEMİYETİ KURULDU

Tarihler 1918 yazını göstermektedir. Aydınlar hüzün ve yenilmişlik bulutlarını dağıtmak için ironik sivil bir yapılanmayı öngörürler. Zağnos Köprüsü'nün batı ayağında Eyübzade Murat Bey başkanlığında TRABZON DANGALAKLAR CEMİYETİ'nin kuruluş haberi yankılanır.

Bu zorlu zamanda Trabzon'dan ayrılan 304 bin muhacirden yuvasına ancak 24 bini dönebilmiştir. Onların da çoğu hastalıklı ve bedenen tükenmek üzeredir. Dönenlerin çoğu evinin yerinde bir virane ile karşılaşır. Ekinler tahrip edilmiş; ambarlara, yakıp yıkamadıkları evlere pislemişlerdir. Bu yenilmişlik psikolojisine duyarsız kalınmamıştır.

Tebaa-i Osmanî mutsuzdur, ürkütülmüştür. Bu geri çekilme mecazdır.

Tarihler 1918 yazını göstermektedir. Aydınlar hüzün ve yenilmişlik bulutlarını dağıtmak için ironik sivil bir yapılanmayı öngörürler. Zağnos Köprüsü'nün batı ayağında **ŞÜKRÜ'NÜN KAHVEHANESİ**'nin bir bölümünde sosyal hareketi başlatmış olurlar. Aynı günlerde Eyübzade Murat Bey başkanlığında **TRABZON DANGALAKLAR CEMİYETİ**'nin kuruluş haberi yankılanır.

Savaşa ve insanlık onuruna yapılan ayıplara bir başkaldırı, protesto olarak önemli bir çıkıştır. Bu aydınlar eleştirirken sitem eden, aynı zamanda mücadelenin içinde daim olduklarının da vurgusunu yaparlar. Cemiyete üye olanlar veya toplantılarına katılanlar aydın, kültürlü insanlardı. Bir veya birkaç yabancı dil bilmekteydiler. Üyelerin önemli kısmı bir veya birden fazla enstrüman çalabiliyordu.

Eyübzade Murat Bey cemiyetin başkanı, "Mihri" müstear adıyla yazılar ve şiirler yazan Süleyman Mahir Durukan oluşumun genel sekreterydi. Dungalaklar Cemiyeti'nin başkanlığı, Eyübzade Murat Bey'in vefatı ve Süleyman Mahir Bey'in de İstanbul'a yerleşmesi nedenleriyle, Avukat Kemal Hatiboğlu tarafından yürütülmüştür. Önceleri "Deli Kemal" olarak tanınan Hatiboğlu, cemiyetin kurulmasından sonra "Dangalak Kemal" olarak ünlenmiştir.

Dangalaklar Cemiyeti'yle ilgili önemli detayları, cemiyetin genel

sekreterliğini yapan Süleyman Mahir Bey'in Hamsi Mecmuası'nın 1951 yılında çıkan 4. sayısında cemiyetle ilgili özellikleri anlatan bir yazısında görmek mümkündür.

HİCRET SONA ERMİŞ FAKAT, MAİŞET (GEÇİM) DARLIĞI DEVAM ETMEKTEYDİ

"1918 yazında idi. Hicretin (muhacirliğin) binbir ıstırabına katlandıktan sonra istirdat edilen (terk edilen) yurtlarına dönen Trabzonlular, bir yandan geniş bir gönül inşirahı (genişliği) duyarlarken bir yandan da her cepheden düzeni bozulmuş olan memleketlerinde, maddi ihtiyaçlarını temin için büyük müşküllerle (sıkıntı) karşılaşıyorlardı. Hicret sona ermiş fakat maişet (geçim) darlığı devam etmekteydi. Bu tezatlı vaziyet, umumiyetle halkın ruhunda bir vurdumduymazlık hâli yarattı. Bu hâletiruhiye, az bir zamanda tekâmül ederek (gelişerek) 'Dangalaklık' mertebesine erişti. Topluluğun hangi sebep ve şartlarla teşekkül ettiğini bilemeyen ancak hâl birliğinin tesanüdüyü (dayanışmasıyla) kendilerini bir arada bulmuş olan yüksek seviyeli dangalaklar, bu topluluğu teşkilatlandırmak ve bir merkeze bağlamak lüzumunu duymuşlar, Ortahisar mevkiinde Şükrü'nün Kahvesi namıyla maruf (bilinen) kahvenin açık kısmını merkez ittihaz ederek (sayarak) teşkilatı tevsie (yaymaya) koyulmuşlardı.

Bu merkez, kış mevsiminde Zağanos Kahvesi'nin bir odasına nakledilirdi. O zamanlar Trabzon'da akşam yemekleri gurubla (gün batımı) yatısı arasında yemek mutad (alışılmış) idi. Yatsıya bir saat kala Dangalaklar, vakur ve edalı yürüyüşleriyle etraftan sökün etmeye başlarlar, mahfele doğrularak kendilerine tahsis edilen sandalyalara kurulurlardı. Yatsıya yakın ikinci reis merhum Dangalak Mehmet Efendi, onu müteakip de umumi reis Murat Efendi mahfeli şereflelendirirlerdi. Bilhassa mehtaplı gecelerde bir azamet ve mehabet manzarasını

arz eden mahfele, azadan bazıları günlük elbiseleriyle geldikleri gibi daimi olarak birkaçı o zamanın gecelik kıyafetiyle libadeli, entarili, takkeli ve terlikli kıyafetle dahil olurlardı. Mahfelde, azadan başka misafir ve ayrıca bizim gibi kayıt gününün vürudunu sabırsızlıkla bekleyen namzetler de bulunurdu.

Günler geçer, bizim kaydımız bir türlü yapılmazdı. Buna rağmen ümidimizi kesmemiştik. Aylar ve aylarca bu boş ümide bel bağlamak suretiyle gösterdiğimiz sebat ve sadakatımızın bile ehliyetimizi ispata kâfi sayılmadığını hâlâ hayret ve teessürle hatırlarım. Mahfelde sohbet, umumiyetle afaki olup ciddi mevzular yer almazdı. Bu arada, cami meydanından geçenlerin evza (vaziyetleri) ve etvarı da (tavırları) gözden kaçırılmayarak tetkik edilir, dangalaklık dereceleri tayin olunurdu.

TRABZON'UN KÜLTÜRLÜ BİR ZÜMRESİ KURMUŞ

Bir akşam, Trabzon'un değerli evlatlarından Doktor Vamık geçerken selam verir. Reis ve azadan birkaçının daveti üzerine de meclise dahil olur. Sohbet sırasında, reis ve ikinci reisle birkaç aza aralarında işaretleşirler. Bir müddet sonra Reis Murat Efendi, vakur ve inayetkâr (iyi) bir eda ile Doktor Vamık'a hitaben:

"Eee... Doktor! Dangalaklık vasıflarınızı muvafık bularak sizi de cemiyetimize ithal ettik." Doktor birden asabileşerek: "Rica ederim, bu nasıl söz?.."

"İkinci reis, reise baktıktan sonra; "Bir derece terfi ettiniz!.."

"Ne terfii ne dangalaklığı, bu ne demektir?.."

"İkinci reis, reisten tekrar işaret alarak: "Bir derece daha terfi ettiniz!.."

Doktor çok asabi bir vaziyetle: "Bu ağır bir hakarettir. Bu ne cüret!.."

Bu defa birinci reisin; "Doktor! İtirazınıza biraz daha devam edecek olursanız makamlarımız tehlikeye düşecektir!.." demesi üzerine, mecliste bir kahkaha kopmuş, doktor da bizzarur bu havaya iltihak etmişti. O sırada ben şunu karalamıştım: "Bilmedim doktor seni sen de harisi şan mısın? (Vamık'a) sen de bu şanlı dangalaklardan mısın?.."

Cemiyette daha bunun gibi birçok safhalar geçmiştir. Bir yanlışlığı tashih için şu cihetin tavzihine lüzum görüyorum:

Bazılarına göre 'dangalak' diye anlayışı kıt olanlara denir. Hakikat-ı hâl böyle değildir. Dangalak; anlayamayan değil, anlamayandır. Niçin anlamaz? İşine öyle geldiği için...

CEMİYETİN SONU

Kemal Bey'le birlikte cemiyet aslında misyonunu da tamamlamış oldu. Çünkü savaş koşullarının yavaş yavaş ortadan kalkması ve Millî Mücadele sonrasında yeni bir devletin kurulmasıyla birlikte değişen sosyal koşullar, cemiyetin meydana geliş sebeplerini ortadan kaldırmıştı. Böylece, ince bir mizah anlayışına sahip Trabzon'un kültürlü bir zümresinin kurduğu bu gayriresmî cemiyet, Trabzon'un toplumsal tarih ve kültür müzesinde yerini almıştır.

CEMİYET YÖNETİMİ KİMLERDEN OLUŞMAKTADIR?

1. Eyübzade Murat Bey: Trabzon eski mebuslarından Eyübzade Ali Galip Bey'in oğludur. Tekel İdaresinden emekli olmuştur.

2. Kemal Hatiboğlu: 1891 yılında Trabzon'un Pazarkapı Mahallesi'nde doğdu. Mehmet Tahir Efendi ve Afitap Hanım'ın oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Trabzon'da avukatlığa başladıktan kısa bir süre sonra Zafer Gazetesi'ni çıkardı. Dangalaklar Cemiyeti'nin son başkanlığını yaptı. Bir taraftan da İş Bankası'nın avukatlığını yapan Hatiboğlu, 19 Nisan 1961 tarihinde Trabzon'da vefat etti.

Avukat Kemal Hatiboğlu

SİYASETÇİLERE ÖĞÜT

Victor Hugo, "Bir toplumun siyasi yöneticileri mensup oldukları ulusun en az iki bin yıllık geçmişini, uluslararası ilişkilerini, siyasal ve kültürel tarihini bilmeden iş başına gelmişlerse güncel yaşarlar. Geleceği inşa edemezler." derken; Goethe daha zorlayıcı bir çıkışla, "Üç bin yıllık geçmişinin hesabını yapamayanlar; gününbirlik yaşayanlardır." diyor.

3. Süleyman Mahir Durukan:

Trabzon'un edebiyatçı simalarından Süleyman Mahir Durukan, 1898 yılında Trabzon'da doğdu. Trabzon eski müftüsü Ahmed Mahir Efendi'nin oğludur. Hatuniye İlkokulundan sonra Zağanos Rüştüyesinden diploma aldı. Bir yıl kadar Trabzon İdadisine devam etti. Babasından aruz, Tarakçızade Hoca Zühdi Efendi'den Gülistan okudu. Rus işgali nedeniyle 1916 yılında muhacirliğe çıkan Durukan; Ordu, Samsun ve Merzifon'da öğretmenlik, aşar kâtipliği ve ziraat memurluğu yaptı. Muhacirlik dönüşünde Trabzon'da mağaza açtı. Kaygu ve İğne dergilerinde güzel manzumeleri görüldü. 1922 ve 1923 yıllarında, Halk ve Güzel Trabzon gazetelerinin yazı kurullarında bulunan Durukan, Trabzon Liman Şirketi İdare Meclisi Başkanlığı yaptı, Denizcilik Bankası'ndan emekli oldu. 1953'te İstanbul'da vefat eden ve Feriköy Mezarlığı'na defnedilen Durukan, Prof. Dr. Tuncer Bulutay'ın dayısıdır.

SİYASET, SADECE POLİTİK SÖYLEM DEĞİL, EYLEMDİR

Zamanla daha iyi anlıyoruz ki doğru adamlarla yolları kesiştirip ilerlemek zor ve imkânsız. Trabzon kültürünü ağız dolusu telaffuz edip mangalda kül bırakmayan ekâbirlerine sadece

laf kalabalığı ve polemik yapıyor olmalarına neden alışamıyorum?

Siyasetin ve insanın politik söylemden ibaret olmayıp eylem olduğu düşüncesini "Burası Türkiye" diye geçiştirmenin daha somut, elle tutulur bir adı olmalıydı. Kendilerinin bile inanmadıkları kavram karmaşası karşısında yalnızlaşmış olması gerekenler neden bu kadar kalabalık?

"HADİYİN ORDAN, ÜTOPYACI BİRADERLER"

Hadiyin ordan ütopyaacı biraderler, ne saykılıyorsunuz siz? Bir sezonluk hafızamız yok bizim. Hangi bin yıl, hangi üç bin yıldan söz ediyorsun? Hem siz kim oluyorsunuz? İki çulsuz hezeyan!.. Çok güldüm!.. Ya hu bu adamlar komedi dükkânı mı çalıştırıyordur? Zatı şahanelerimizle dalga geçiyor olmalılar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine suç duyurusunda bulunmalıyız. Biz bellekle malul bir garip nesiliz, bilmezler mi bunu?..

Cihan padişahı Ortahisarlı Kanuni Sultan, Muhibbi mahlasıyla hangi, "baki kalan (bırakılan) hoş seda"dan bahsediyor? Günümüz pratiklerine baktığımızda meğer onun da bu zamandan bir şey anlamadığı anlaşılıyor.

Tarihler boyu sanatçısını ve sanatını destekleyenler, ülkenin elit bürokratlarıdır. Aydınlanma, bilgilenme süreci için akıl insanların nakli gereklidir. Bunu diri tutmak onların sayesinde sürmüştür. Sanatını sanatçısını bilinçli bir şekilde anlayabilmesi için zamana tanıklık yapacak kültür hareketlerinin ve sentez bilincinin farkındalığı gereklidir.

Feodal zihin sadece "BEN" formatında öznel ve niceliksel çalışır. Söz konusu 'ben'in giydirilmiş paslı zırhı ise dünyayı bakım setleri ve işlevsiz aksesuarlardan ibaret görür.

Kentmiş, kent kültürüymüş, tarihsel mirasmış... Bu "zırvalar" kimin umurunda?

İmdi!.. Sanatın dönüştürülme, içe çekilme seanslarının ne'liği ve nedenselliği üzerine kurulan denklemler ve sözler çok gereksiz. Muhatapları zaten 'Okumayanlar Cemiyeti'ndendir.

İnsanoğlu putlarını cüzdanında taşır oldu. Biliyoruz ki onlar, putlarıyla birlikte öldükleri gün, ruhlarıyla da ölecek olanlardır!

Yirmi dokuz asır önce Xsenius sana diyor sevgili inşacı, "Hatırlar mısın, sen doğduğunda ağlıyordun ve etrafındaki herkes gülüyordu? Öyle bir hayat sür ki sen öldüğünde herkes ağlasın, senin yüzünde ise anlamlı bir gülümseme olsun."

Şu neo dangalakların bölük pörçük olup kaybolduğu zamanda üstümüze doludizgin gelen hain dünyaya reddiyeler hazırlamak için yeniden bu cemiyetin kurulması artık elzem olmuştur. Katılmak isteyenler zincirini, reddiyesini ve hunisini alıp gelsinler.

Hamiş: Derler ki, "Dangalak; ANLAYAMAYAN DEĞİL, ANLAMAYANDIR. Niçin anlamaz: İşine öyle geldiği için..."

OKUMA NOTLARI

1. Hamamizade İhsan, Hamsiname, İstanbul 1972, s. 105, 106.
2. Hamsi Mecmuası, İstanbul 1951, y. 4, s. 7-8.
3. Mehmet Akif Bal, Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri, İstanbul 2007, s. 393, 396.
4. Meydan Larousse, İstanbul 1981, C. III, Meydan Yayınevi, s. 375.
5. Mustafa Kemal Sayıl'la 22.03.2008 tarihinde İstanbul Teşvikiye'deki evinde yapılan görüşmenin notları.
6. Trabzon Basın Tarihi, (Hazırlayan: Hüseyin Albayrak), Ankara 1994, s. 313.
7. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Ankara 2000, s. 254.

Dr. Mustafa Küçük

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE**TRABZON
MEBUSLARI**

Büyük Millet Meclisi için "Meclis-i Âli", "Meclis-i Kebîr", "Meclis-i Kebîr-i Millî", "Kurultay" ve "Meclis-i Mebusân" gibi isimler kullanılmakla birlikte, 15 Ağustos 1920 tarihli "Hukûk-ı Esâsiye Encümeni Raporu"nda resmen "Büyük Millet Meclisi" tabiri yer almıştır.

Tanzimat, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemleri ile Millî Mücadele sırasında cereyan eden hadiseler; zayıf şahsiyetli ve yabancı ülkelerden medet uman; millet namına icra edeceği millî irade ve millî hâkimiyet ülküsünden uzak bulunan; Meclisin üzerinde dâhilî veya haricî bir güç tanıyan hükûmetlerin ne kendi milletleri nezdinde ne de milletlerarası camiada hiçbir itibara sahip olmadıklarını göstermiştir. Bununla birlikte Batılı devletlerin, Balkanlar ile Orta ve Yakın Doğu topraklarındaki kendi çıkarlarının hülasası mahiyetinde bulunan “Şark Meselesi”ni tatbikten asla vazgeçmedikleri ve vazgeçmeyecekleri de açıkça ortaya çıkmıştır.

ANADOLU’DA PEK ÇOK BÖLGE İŞGAL ALTINDAYDI

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekenâmesi, Osmanlı Devleti’ni hükûmanlık haklarından fiilen mahrum bıraktığı gibi Türk milletinin varlığını da tehdit etmiştir. Avrupa devletleri, Mondros Mütarekesi ahkâmını hakkaniyetle tatbik etmedikleri gibi İzmir ile İstanbul başta olmak üzere Anadolu’daki pek çok bölgeyi işgal etmişlerdir. Bununla birlikte, asırlarca Osmanlı Devleti’nin idaresi altında yaşamış hatta bizzat kendileri devletin idari kadrolarında yer almış azınlıkların, özellikle İzmir ve civarında olmak üzere Anadolu’nun muhtelif yerlerinde Yunanlarla birlikte Türkleri katle girişmesi, Balkan Savaşları’nın ardından Birinci Dünya Savaşı’nın yorgunluk ve ağırlığını yaşayan Türklerin millî mücadele ruhunu harekete geçirmiştir.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ’Nİ KUVAYİMİLLİYE YÜRÜTTÜ

Mondros Mütarekenâmesi’nin ilk tatbikatından itibaren harekete geçen Türk milleti, topraklarının Batılı devletlerin işgalinden kurtulması için teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu maksatla Trakya’da ve Anadolu’nun pek çok merkezinde millî cemiyetler

kurularak mahallî-millî kongreler tertiplenmiştir. Düzenli ordular kuruluncaya kadar Türk İstiklâl Harbi’ni yürüten Kuvâ-yi Milliye (Kuvayimilliyeye), büyük fedakârlıklar ve gayretler göstermiştir. 12 Ocak 1920 tarihinde açılan Son Osmanlı Mebusân Meclisinin Misakımillî’yi kabul ve ilan etmesi üzerine İtilaf Kuvvetleri 16 Mart’ta İstanbul’u işgal etmiş, ardından Meclisi basarak bir kısım milletvekilini tutuklamış ve Malta’ya sürgüne göndermişlerdir. Meclisin bu şekilde feshi üzerine üç gün sonra, 19 Mart 1920 tarihinde yeni ve fevkalâde salâhiyeti hâvi bir millî meclis teşkili için harekete geçilerek 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara’da Birinci Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN KURULUŞU

Birinci Büyük Millet Meclisinin kuruluşuna, “Şark Meselesi”nin bir neticesi olarak Osmanlı Devleti’nin Batılı devletlerce bölüşülmesinin ardından gerçekleşen hadiseler yol açmıştır, denilebilir. Meclis, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukûk Cemiyetinin talimatlarına uygun bir seçimle teşkil edilmiştir. Nihayet 19 Mart 1920 tarihli “İntihâbât Tebliği”nin yayımlanmasıyla yeni Türk devletinin kuruluşuna giden hukuki yol açılmış ve Ankara’da fevkalâde salâhiyetli bir meclisin toplanacağı ilan edilerek yeni bir seçimin yapılacağı bildirilmiştir. Seçim devreleri itibarıyla sıralarsak; 23 Nisan 1920’den 21 Mayıs 1923 tarihine kadar fiilî; İkinci Meclisin işe başlama tarihi olan 11 Ağustos 1923’e kadar da hukuki olarak devam eden meclise, Birinci Büyük Millet Meclisi diyoruz.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN KURULUŞ GAYESİ

Hacı Bayram-ı Velî Camii Şerifi’nde 23 Nisan 1923 günü, cuma namazı eda edildikten sonra cemaatle Meclise gidilip orada da “manevi ve ruhani bir merasim” tertip edilerek

TBMM’nin açıldığı ilan edilmiştir. Büyük Millet Meclisinin 115 milletvekiliyle yapılan ilk toplantısını, en yaşlı mebus olması sebebiyle Meclis Başkanı olarak Sinop Milletvekili Şerif Bey idare etmiştir. Şerif Bey, alkışlar arasında tamamladığı açılış konuşmasında; İstanbul’un “muvakkat kaydıyla” işgal edilmesi neticesinde saltanat ve hilafet merkezinin istiklâlinin ortadan kalktığını, bunun ise kabul edilemez bir durum olmasından dolayı, Türk milletinin derhal harekete geçerek içerisinde bulunan Meclisi teşekkül ettirdiğini ve Reisi bulunduğu bu Meclisin, Müslümanların Halifesi olan Sultan Vahîdeddin ile İstanbul’un ve bütün vilayetlerin kurtuluşunu Allah’ın izniyle sağlayacağını belirtmiştir.

Şerif Bey bu açılış konuşmasında, “Meclis-i Âli” şeklinde de vasıflandırdığı Meclis için “Büyük Millet Meclisini açıyorum.” cümlesini kullanarak, bu müessesenin adını da ortaya koymuştur. Büyük Millet Meclisi için “Meclis-i Âli”, “Meclis-i Kebîr”, “Meclis-i Kebîr-i Millî”, “Kurultay” ve “Meclis-i Mebusân” gibi isimler kullanılmakla birlikte, 15 Ağustos 1920 tarihli “Hukûk-i Esâsiye Encümeni Raporu”nda resmen “Büyük Millet Meclisi” tabiri yer almıştır.

TÜRK DEVLETİNİN TEMELİ ATILDI

Kuruluş gayesini, bizzat açılış programında ve hazırladığı kanunlarla yaptığı müzakerelerde; Türk milleti namına bir “müdâfaa-i meşrûa” ve “millî mücahede” yapmak şeklinde tarif eden Birinci Büyük Millet Meclisi hem bu itibarla hem de kapatılan Son Osmanlı Meclis-i Mebusânından katılan 78 mebusla birlikte yeniden yapılan seçim sonucunda seçilen mebusların teşekkül ettirdiği bir Meclis olması sebebiyle, kuruluş şekli bakımından kendisine mahsus özellikler taşımaktadır. Fakat Birinci Meclisin esas kendisine mahsus özelliği, sahip olduğu “salâhiyet-i fevkalâde”yi kullanış şekli olmuştur. Çünkü Millî Mücadele’yi gerçekleştirmek maksadıyla kurulan bu Meclis, aynı zamanda yeni Türk

devletinin de temelini atmak üzere; meclislerin tabii olarak sahip oldukları teşrii iktidarına ilaveten, bir de icrâ-yı kudreti kendi elleri arasına almıştır.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE MİLLETVEKİLİ SAYISI

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden ve işgalin ardından gerçekleşen Büyük Millet Meclisi seçimlerinin, Millî Mücadele’nin sıkıntılı günlerinde olması, İstanbul’daki Son Osmanlı Mebusân Meclisinden katılanların bulunması, vefatlar ve vazgeçişler sebebiyle mebuslar hakkında kesin bir rakama sahip değiliz. İlk Meclis mebuslarının kendi dönemlerine dair verdikleri sayılar da birbirinden farklıdır.

Nitekim Meclis Başkanlık Divanının seçimi için 24 Nisan 1920 tarihinde yapılan ikinci içtîmanın beşinci celsesinde Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa, seçime katılan 120 milletvekilinden 110’unun reyini alarak Meclis Başkanlığına seçilmiştir.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN ÖZELLİKLERİ

1. Birinci Büyük Millet Meclisi, “Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir.” şeklindeki temel prensibiyle, millî hâkimiyet ve millî iradeyi en net ve mükemmel bir şekilde tatbik eden bir meclis olmuştur.
2. Saltanat gibi şahsî hükûmanlık hukukunu reddetmekte bir mutabakat göstermiştir.
3. Meclis, Millî Mücadele’yi yapmak üzere kurulmuş, bu maksatla gerekli bütün propagandist unsurları kullanmıştır. Saltanatın kurtarılması ve sosyalizm gibi fikirlerin Meclis bünyesinde yer alması, tamamen Millî Mücadele’ye destek aramak maksadına dayanmaktadır ve bu fikirler zaferden sonra kesin olarak reddedilmiştir.
4. Meclis, İstanbul’un fiilen işgal edildiği 16 Mart 1920 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti’nin tarihe intikal ettiğini karar altına almıştır.

5. Büyük Millet Meclisinde mevcut muhalefet hareketleri, iddia edildiği gibi ikinci yasama yılından itibaren ve gruplar kurulduktan sonra başlamamıştır. Millî Mücadele hususunda kesin ittifak yapan milletvekilleri, Meclisin açılışından itibaren farklı siyasi fikirlerini ibraz etmişlerdir. Ancak Mecliste görülen bu fikir ayrılıkları, esasa taalluk etmekten ziyade, üzerinde ittifak edilen “millî hâkimiyet ve millî irade”nin tatbikiindeki usule ait olmuştur. Yani mevcut muhalefetin esasını, ferdi hak ve hürriyetler ile Meclisin otoritesine karşı hükûmetin otoritesini tercih edip-etmeme anlayışı oluşturmuştur.

6. Lozan Sulh Anlaşması’nın tasdik edilmesindeki zarurete inanan Birinci Meclis, bazı tavizler isteyeceğinden şüphe ettiği İtilâf Devletleri’nin bu baskısına boyun eğmemek için kendi kendisini ittifakla feshetmiş ve yapılacak sulh anlaşmasını, seçilecek yeni Meclisin tasdikine bırakmıştır.

7. Son Osmanlı Mebusân Meclisinden 78 kişinin fiilen Birinci Meclise katılması ve diğer mebusların Heyet-i Temsiliye, valiler ve kumandanlar eliyle seçilmesi, bu Meclisin sahip olduğu farklılıklardan birisini teşkil eder.

8. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini teşkil eden vekilleri -bir ara dönem hariç olmak üzere- doğrudan Meclis Genel Kurulunun seçmesi, millet iradesinin milletvekili eliyle doğrudan kullanılmasının en çarpıcı örneği olarak sadece bu Mecliste görülmüştür.
9. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı Devleti’nin tarihe intikal edişine yol açan Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra saltanatı ilga ederek Türk toprakları üzerinde tek bir hâkimiyetin, “kayıtsız şartsız millet hâkimiyetinin” mevcut olmasını sağlamıştır.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ TRABZON MEBUSLARI

Birinci Büyük Millet Meclisinde Trabzon mebusu olarak on bir kişi yer almaktadır. Bunlardan Ali Şükrü Bey, Eyübzade İzzet Bey, Hafız Mehmed Bey ve Hüsrev Bey, Osmanlı Mebusân Meclisinde de milletvekili idiler. Eyübzade İzzet Bey, Trabzon mebusu seçildiği Büyük Millet Meclisine giderken eşkiya tarafından şehit edildiği, Nemlizade Sabri Bey ise görevine başlamadan istifa ettiği için Birinci Büyük Millet Meclisinde fiilen dokuz mebus görev yapmıştır.

AHMED FAİK BEY (1865-1930)

1865'te Trabzon'da doğdu. Alaybeyzade Ali Efendi'nin oğludur. İlk ve ortaöğrenimini sıbyan mektebi ve Trabzon Rüşdiyesinde tamamladıktan sonra 1877 Ekim'inde aylıksız memur olarak Trabzon Temyiz Meclisi Kalemi Kâtipliğiyle devlet hizmetine girdi. Mart 1878'de aylığa geçti. 17 Mayıs 1880'de Bidayet

Ceza Mahkemesi Zabıt Kâtibi oldu. 9 Aralık 1883'te Başkâtipliğe yükseltildi. 2 Ekim 1890'da İstinaf Mahkemesi Başkâtipliğine getirildi. 7 Şubat 1893'te Lazistan Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcılığına atandı. 16 Ekim 1895'te Muş Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanı olarak görevlendirildi. 29 Mayıs 1897'de Vize Bidayet Mahkemesi Başkanlığına nakledildi. 11 Ekim 1899'dan itibaren bir süre açığa kaldı. 17 Aralık 1900'de Tokat Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığına tayin edildi. 18 Aralık 1903'te Erzurum Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcısı oldu. 29 Ağustos 1906'da görevden alınıp Meşrutiyet'in ilanına kadar bir görev verilmedi.

Ahmed Faik Bey, 18 Ağustos 1908'de Konya Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcısı, 6 Mart 1909'da Kastamonu, 6 Ağustos 1909'da Hüdavendigâr Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulundu. 15 Eylül 1910'da Kastamonu ve 11 Mart 1913'ten itibaren Adana İstinaf Mahkemesi Savcısı olarak görev yaptı. 1 Aralık 1915'te Sivas İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi oldu. 26 Kasım 1916'da bu görevden açığa alınmakla beraber bir süre Samsun Tasfiye Komisyonunda çalıştı.

Ahmed Faik Bey, Trabzon mebusu seçildiği Büyük Millet Meclisine 18 Mayıs 1920'de katıldı. Ancak Sivas'ta Temyiz Heyetinin teşkili üzerine 18 Ağustos 1920'de Temyiz Azalığı görevine atandı ve izinli sayılarak Meclisten ayrıldı. Nisab-ı Müzakere Kanunu, mebuslukla memurluğun bir kişi üzerinde bulunmasını yasakladığından Temyiz Azalığını tercih ettiği için 4 Ekim 1920'de milletvekilliğinden istifa etmiş sayıldı. 28 Şubat 1921'de Temyiz Azalığından emekliye ayrıldıktan sonra bir süre Reji İdaresinde avukatlık yaptı. Ahmed Faik Bey, 12 Ocak 1930'da Trabzon'da vefat etti. Evli olup üç çocuk babası idi. Ailesi, Aybay soyadını almıştır.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (1884-1923)

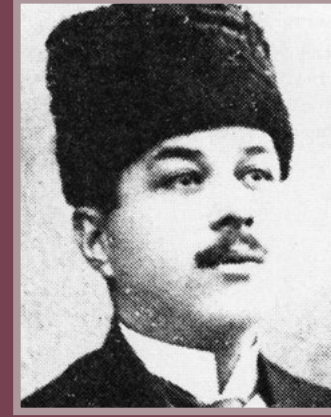
1884'te Trabzon Şarlı nahiyesinde (Beşikdüzü) doğdu. Reiszade Hafız Ahmed Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra 1898'de Heybeliada Bahriye Mektebine girmiş ve 1902'de Harbiye sınıfına geçmiştir. 1904'te teğmen rütbesiyle Deniz Kuvvetlerine katılan Ali Şükrü Bey, 3 Eylül 1907'de Mesudiye Zırhlısı Seyir Subayı yardımcılığına

atanmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra Deniz Kurmay Başkanlığında görevli iken kurulan Donanma Cemiyetindeki faaliyeti ve Donanma Dergisi'ndeki yazılarıyla dikkati çekmiştir. Ancak Deniz Müzesi'nde görevli iken 13 Haziran 1914'te istifa ederek meslekten ayrılmıştır. Osmanlı Mebusân Meclisi son döneminde Trabzon'dan milletvekili seçilen Ali Şükrü Bey, Misakımillî'nin kabulünde etkili olmuştur. Meclisin dağılmasından sonra Ankara'ya gelerek 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu.

Ali Şükrü Bey'in 28 Nisan'da önerdiği Men-i Müskirat Kanunu 14 Eylül 1920'de kabul edildi. Mecliste Dışişleri, İrşad, Anayasa, Millî Savunma,

Millî Eğitim ve İçtüzük komisyonlarında çalıştı. Müdafaa-i Hukuk Grubunun kurulmasından sonra muhalefetteki İkinci Grupta yer aldı. Mecliste 37'si gizli oturumlarda olmak üzere 183 konuşma ile önde gelen hatiplerden oldu. Ayrıca 6 soru önergesi verdi. 19 Ocak 1923'te Tan adlı muhalefetin yayın organlığını üstlenen bir de gazete çıkardı.

1923 yılı Mart ayının son günlerinde Mecliste mevcut olmadığı fark edilince her yerde aranmasına rağmen bulunamadı. Nihayet 27 Mart 1923'te Köşk Muhafız Müfrezesi Komutanı Topal Osman tarafından öldürüldüğü anlaşıldı. Cenazesi memleketine götürülerek Trabzon Boztepe'de toprağa verildi. Büyük Millet Meclisinde ve yurttta büyük infiale ve teessüre yol açan Ali Şükrü Bey'in şehadeti, Meclisin lağvının zamanı geldiğine dair düşüncelere yol açmış, Lozan'ı yeni bir Meclisin onaylamasına da fırsat vermek için Meclis kendisini feshetmiştir. Faik Ahmed Barutçu'nun İstikbal Gazetesi'nde Ali Şükrü Bey'in gaybubeti, Topal Osman tarafından şehadeti ve gelişmeler hakkında İcra Vekilleri Heyeti Reisi (Başbakan) Rauf Bey başta olmak üzere ilgililerin beyanatına dair günlük haber ve yorumlar neşredilmiştir. Ali Şükrü Bey, evli olup üç çocuk babası idi. Ailesi Doruker soyadını almıştır.

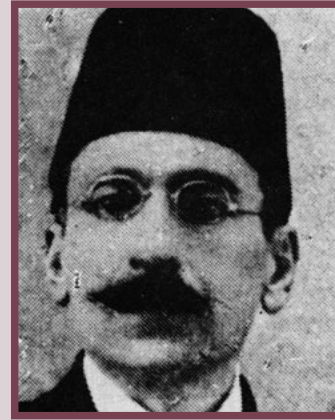
HAMDİ BEY (1888-1969)

1888 tarihinde Serez'de doğdu. Nebizade Mazhar Nebi Bey'in oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra Fransa'ya giderek Sorbon Üniversitesinde hukuk öğrenimi gördü. Yurda döndükten sonra çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazdı. Millî Mücadele'yi destekledi. Büyük Millet

Meclisinin Birinci Dönemi için mebus seçilen İzzet Bey'in Ankara'ya gelirken şehit edilmesi üzerine boşalan Trabzon milletvekilliğine 9 Ocak 1921'de seçildi ve 28 Ocak'ta Meclise katıldı. Bütçe Komisyonunda çalıştı. 8 Eylül 1921'de Başkumandanlık emriyle Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Üyeliğine atanarak Meclisten ayrıldı.

31 Temmuz 1922 tarihinde kabul edilen 249 sayılı Kanun ile mahkemenin görevi son bulduğundan Ağustos'ta Meclisteki görevine döndü. Birinci Dönem'de biri gizli oturumda olmak üzere kürsüde yedi konuşma yaptı, üç soru önergesi verdi.

Hamdi Bey, Altıncı Dönem'in sonuna kadar Trabzon mebusu seçildi ve bu görevi 1943'te sona erince İstanbul'a geldi. Yazarlığının yanında 1942'de İstanbul'da "Yüce Ülkü" ve Uşak'ta "Ülkü" adlarıyla iki özel lise açarak yöneticiliğini yaptı. 23 Şubat 1969'da İstanbul'da öldü. Evli olup dört çocuk babası idi. Ailesi, Ülkümen soyadını almıştır.

CELÂLEDDİN BEY (1867-1929)

1867'de Trabzon'da doğdu. Tüccardan Hacı Ali Hafız Efendi'nin oğludur. İlk ve orta tahsilini 1879'da Trabzon Merkez Rüşdiyesinde tamamladıktan sonra medrese eğitimi görerek Fransızca, Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Bir süre Fransa'ya ve Mısır'a giderek Paris ve İskenderiye'de

yabancı dillerini geliştirmiştir. Trabzon'un Ruslar tarafından işgalinde Samsun'a geçerek İdadi Mektebinde Fransızca öğretmenliği yapan Celâleddin Bey, 17 Mart 1917'de Amasya İdadisi Fransızca öğretmenliğine nakledilmiş ve 1 Eylül 1918'de istifa edip Trabzon'a dönerek baba mesleği olan ticaretle meşgul olmuştur.

Celâleddin Bey, Erzurum Kongresi'nden sonra kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde çalışmıştır. Birinci Büyük Meclisi için yapılan seçimlerde Trabzon mebusu olan Nemlizade Sabri Bey'in Meclise katılmadan istifası üzerine, onun yerine 9 Ocak 1921'de mebus seçilmiştir. Millî Eğitim, Dışişleri ve Dilekçe komisyonlarında çalışmış, üçüncü toplantı yılında Millî Eğitim Komisyonunun kâtipliğini yapmıştır. Kürsüde bir kez söz almış, bir gensoru ve bir kanun önergesi vermiştir. Millet vekilliği sona erince Trabzon'a dönerek ticaret hayatına devam etmiş ve aynı zamanda 10 Ekim 1927'den itibaren Ticaret Mektebinde Fransızca öğretmenliği görevinde bulunmuştur. 11 Şubat 1929'da vefat eden Celâleddin Bey, evli ve dört çocuk babası idi. Ailesi, Akıyar soyadını almıştır.

Hasan Kurt

VERDE İTALYA, VERDE DORMITORIO İTALYA

KONSTANİPOL PALAS VE YEŞİLYURT OTEL

Yeşilyurt Otel ve Restoran 1920'lerden 50'lere kadar Anadolu'nun en lüks otel ve restoranı idi. Kentteki üst düzey etkinlikler ve yemekler burada verilirdi.

Gazete yazılarımı, derleyip toparlayıp, yeni bilgi ve belgeler eşliğinde kitap haline getirdiğim, ilkinin iki ay önce okurlara sunduğum, "Bir zamanlar Trabzon (1)" adlı eserimde, kentteki önemli yapılarla, iz bırakan şahsiyetleri ve olayları aktardım.

"Bir Zamanlar Trabzon (1)" adlı eser, Trabzon tarihinde bir rekora da imza attı. İkinci baskısıyla birlikte beş bin adet basılan eserin, tamamı tükendi. Yakında üçüncü baskısı yapılacak. Bugünlerde "Bir Zamanlar Trabzon (2)"yi hazırlıyorum.

Trabzon, 1800'li yılların ikinci yarısında, Karadeniz havzasının en önemli üç kentinden biri idi. Köstence, Odessa ve Trabzon.

Trabzon'un merkezi; Roma ve öncesi, Komnenoslar ve de Osmanlı döneminde

Ortahisar kale surlarının içi ve sahildeki liman bölgesiydi. Gerçi, ticarete etkin olan Ceneviz ve Venedikliler, Güzelhisar ve meydan bölgesinde faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren farklı isimler olsa da kentin merkezi meydan bölgesi idi. Bölge ve çevresinde yaşayanlar ağırlıklı olarak gayrimüslimler, ticaret için kente gelenler ve yabancı misyon temsilcileriydi.

1910'larda İskenderpaşa Camii yanındaki sıbyan mektebinde okuyan eğitimci merhum Hami Nayır, Kunduracılar Caddesi ile meydan bölgesinde az sayıda Müslüman tüccarın bulunduğunu söylemişti.

Meydan bölgesinin en görkemli yapıları 1885 (1301) yılında inşa edilen, kimi kaynaklara göre ismi Verde İtalya, Verde Dormitorio İtalya ve 1908'de Konstantinopol Palas ve Rus işgali sonrası adı Yeşilyurt Otel Restoranı olarak değiştirilen yapı ile 1912 yılında Osmanlı vatandaşı iki Ermeni tarafından yap-işlet-devret modeli ile yapılan tiyatro, opera ve sinema binası idi. Yeşilyurt Otel'in giriş kapısının üzerinde yapılış tarihi yazılıdır.

Trabzon tarihinin gelmiş geçmiş en büyük gazetecisi olarak nitelendirdiğim Cevdet Alap, Millî Mücadele yılları ve sonrasını, 1940'lara kadar, kentte olup bitenleri ayrıntıları ile yazan bir isimdir.

Alap, Yeşilyurt Otel hakkında şu bilgileri vermiştir: "1. Dünya Savaşı öncesi

Konstantinopol Palas adıyla o zamanın ecnebi ve zengin yerli gayrimüslimlerin ve hatta yüksek rütbeli Türklerin devam ettiği lüks otel, gazino ve lokantasıydı. 1910'larda sahibi Rum Banker Lambo Ektenidi idi. Otelin sonradan lokanta yapılan kısmı o zaman gazino idi. Gazinonun ortasında bir bilardo masası bulunurdu. Usta bilardocular burada müsabaka yaparlardı. Merdivenin başındaki küçük oda ise Sultanî son sınıf talebelerinin siyasi mahfilî idi. Talebeler orada toplanır, siyasetten, edebiyattan münazaralar ve münakaşalar yaparlardı. Talebeler, otel kısmına giremezlerdi. Orada büyük kumar oynanırdı. Otel alt katında ticarethaneler ve hatta meyhane bile vardı. Otelin üst katında Ticaret Odası vardı."

Erzurum Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Murat Küçükkuşurlu, Trabzon meydan bölgesiyle ilgili yaptığı araştırmalarında, "Meydan bölgesinde

sahile yakın güzel bir otel vardı. Bu oteli işleten İtalyan, Kırım Savaşı'nda Osmanlı'nın yanında savaşa girmiş olan Sardunya Ordusu'ndan bir generaldi. Savaş sonrası ülkesine dönmemiş ve Trabzon'da otel işletmeye başlamıştı." diyor.

Küçükkuşurlu'nun bahsettiği İtalyan; Trabzon'da iz bırakan Dr. Krino Kafato'nun dedesi Antonio idi.

Antonio, Trabzon'da ticaret yapmış ve Maçka'da eşkıyalar tarafından öldürülmüştü. Trabzon İskenderpaşa Mahallesi'nin Ganita bölgesindeki İtalyan Katolik Santa Maria Kilisesi de bir iddiaya göre 1870'li yılların başında Padişahın oluru ile Kafato ailesi ve kentteki Katolikler için yapılmıştır. Bu kilise, Trabzon'da o günden bugüne açık olan tek kilisedir.

Trabzon ve İstanbul'da yaşayan Dr. Krino Kafato daha sonra Kanada'ya yerleşti ve orada vefat etti. Oğlu ve eşi, vefatından bir yıl sonra Trabzon'a geldiler.

Kanada'dan Dr. Krino'nun küllerinden bir avuç getirdiler ve sabah gün ağarırken gizlice Ganita'da denize attılar.

Verde İtalya veya Verde Dormitorio İtalya (Yeşil İtalya Otel - Yatakhane) adından da hareketle Yeşilyurt Otel'i'ni, İtalyan Kafato ailesinin yaptırdığı söylenebilir. Rum Banker Lambo Efendi de oteli İtalyanlardan almış olabilir. Veya oteli Banker Lambo da yaptırmış olabilir. Lambo Efendi, otelin adını 2. Meşrutiyet'in (1908) ilanı sonrası değiştirdi ve Konstantinopol Palas yaptı.

1891 tarihli Fransız Ticaret Yıllığında İskele Yolu üzerinde 'D'Italie et Belle Vue' isimli otelin olduğu, Dimitri tarafından işletildiği yazılı. Yeşilyurt Otel, 1885 tarihlerinde yapıldığından yılda adı geçen otel Yeşilyurt da olabilir. Aslında, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerinde Yeşilyurt Otel'in, arsasının kimin olduğu, oteli kimin yaptırdığının belgesi olmalı.

Otel Kaptan Nemlioğlu, Rus işgal öncesi veya sonrasında Rum Banker Lambo Ektenidi'den satın aldı, adını Yeşilyurt olarak değiştirdi. Otel ve restoranını Cumhuriyet sonrası uzun yıllar Krino ailesinin üçüncü kuşağının işletmesi, otelin İtalyanlar tarafından yapıldığını da işaret ediyor.

Yeşilyurt Otel ve Restoran 1920'lerden 50'lere kadar Anadolu'nun en lüks otel ve restoranı idi. Kentteki üst düzey etkinlikler ve yemekler burada verilirdi. Özellikle İran'dan Trabzon üzeri İstanbul ve Avrupa'ya gidenler, otel ve gazinosuna hayran kalırlardı. Nemlioğlu, oteli 1940'lı yıllarda fındık tüccarı Hüsnü Aybay'a sattı. 50'li yılların sonlarında Demokrat Parti'nin Trabzon İl Başkanlığını da yapan Hüsnü Aybay, 1959 yılında otel binasının tamamını bir milyon liraya satılığa çıkardı. Otelin tamamını satın alan olmayınca bu sefer otel binasını parça parça sattı.

Trabzon'daki memurluğu döneminde Yeşilyurt'ta kalan Necip Fazıl, ünlü 'Yağmur' şiirini otelin park tarafındaki odasında yazmıştı. Bugün bir bölümü otel olarak kullanılan, Yeşilyurt Otel, Gazinosu, Restoranı; Trabzon ve Anadolu'nun bir dönemler en önemli mekânıydı.

Rukiye Aydın

Ali'nin Kayası

Kayanın üzerindeki yeşil, sarı, turuncu, mavi, kahverengi, beyaz haritamı çizgilerle bezeli yollar kavradı beni. Masalsı yolculuğum başlamıştı.

YAĞMUR ORMANLARI KARŞILADI BENİ

Kar taneleriyle çizilmiş olan haritanın içine süzüldüm. Engin bir apaklık... Boşluk gibi ama boşluk değil. Yalnızlık gibi ama yalnızlık da değil. Çünkü yalnız değildim, ben ve bastığım yerden ayağımın çıkardığı melodi el

ele ilerliyorduk. Gözlerim kamaşıyordu. Daha iyi görecekmış gibi gözlerimi ovuşturuyordum. Ah şimdi önümüze bir kutup kedisi ya da bir kutup ayısı çıksa, onlar da bize katılsa! Fakat onların rengi de kar gibi beyaz, önüme çıksalar ayırt edebilir miyim? Çok zor! Olsun, onlar gelmese de

olur, ben ve ayağımın altındaki eşsiz tını, birbirimize yetiyorduk. Onunla son derece uyumlu bir çift olarak yürüdük. Ta ki bir iglo kasabasına varıncaya kadar. Evinin avlusunda karla oynayan pespembe, değirmi yüzlü, çekik gözlü bir Eskimo çocuğu, kaba tüylü ayı postundan mamul giysisinin

içinden gülümseyerek bana el sallıyordu. Ben de ona el salladım. Kar taneleriyle çizili harita burada sona ermişti. Sınırın öbür tarafı yeşil renkli haritaydı. Yağmur ormanları karşıladı beni. Derinliklerine girmek istedi canım. Yeşil karanlığın içinde kaybolmak, yolumu bulamamak... Gökyüzünden düşüp yapraktan yaprağa inen billur tanelerinin ezgisini dinlemeye başladım. Billur taneleriyle ıslanmalıyım dedim, ıslandım. Kirpiklerimden yüzüme, yolculukları sürmeli bu rüya tanelerinin dedim, istediğim oldu.

EZGİLERİ EFSUNLUYDU

Orman sakinlerinin sesleri de eşlik ediyordu ezgilere. Ben de onlara katıldığım için çok ama çok mutluydum. Cennet yeşili kocaman bir yaprak, şemsiyem olmayı teklif etti bana. Ben de davetini geri çevirmeyip altına oturdum. Hayatımda hiç böyle ender bulunan modelde, sevimli ve değerli bir şemsiyenin altına girmemişim. Otururken orman sakinlerinin konseri devam ediyordu. Billur taneleri bu kez şemsiyemin kenarlarına dizildiler. Biri yere inip mucizevi yolculuğuna devam ederken, öbür taneler diğerlerinin yerini alıyordu. Onların eşsiz bir ahenkle ve nezaketle birbirlerine yer vermeleri temaşa edilesiydi.

Burada mavi çizgili harita başlıyordu. Haritanın içine yüzerek mi, uçarak mı ilerleyeyim, bir türlü karar veremedim. Sonunda yüzerek girmeye karar verdim. Hafif meltemle dans eden maviliklerde kulaç atarak ilerledim. Karşı kıyıya varmak istiyordum. Maviler, "Kulaç atmana gerek yok, biz seni karşı kıyıya ulaştırırız." dediler. Kollarında esritici yolculuğa devam ettim. Mavinin her tonu bedenimi sarmıştı. Ne çok mavi vardı sayamadım; bebek mavisinin kollarından çivit mavisine, gece mavisinden laciverde, deniz mavisinden toz mavisine...

Mavi yolculuğum karşı kıyıya kadar sürdü. Onlara da istemeden veda etmek zorunda kaldım.

ŞANSLI İNSANLARIN ELİNE KINA GÜZEL TUTAR

Karşı kıyıda toprak renkli harita, kollarını açmış beni karşılamaya hazırlanıyordu. Adımımı sahile atar atmaz bir ses hem de tanıdık bir ses, "Arkadaşım, hadi kına yakalım!" dedi. Sesin geldiği yöne döndüm, en sevdiğim arkadaşım Nadide. Şaşıarak yüzüne baktım, "Ne kınası?" diye sordum. "Şu anda toprak renkli haritanın üzerinde bulunuyoruz. Bak bu renk haritadan güzel kına olur." dedi. Bir yandan eğilip taşın üzerindeki kahverengi harita şekillerini gösteriyordu. "Bunlardan kına yakmayı bana annem öğretti. Hemen yakalım!" dedi ve üzerine tükürdü. Bir daha, bir daha tükürdü. Tükürük epey birikince kahverengi tabakayı tırnağıyla bir güzel kazıyıp karıştırdı. Bulamaç haline gelince tırnağının ucuyla azar azar alarak benekler hâlinde hem kendi eline hem benim elime sürdü. Avucumuzun içi beneklerle doldu. Nadide, "Elini açık tut ve salla, kurusun." dedi. O ne sevinçti öyle? Bir yandan da kınanın mis kokusunu içime çekiyordum. Kuruyunca kazıdık, altından tıpkı uğur böceğinin benekleri gibi tatlı benekler çıktı. Birbirimizinkine baktık, onun elindeki benekler benimkilerden parlaktı. Ona özendim, "Neden seninkiler daha parlak?" diye sordum. Gülümsedi, "Benim elime kına güzel tutar." dedi, gururla çenesini kaldırarak. "Neden güzel tutar?" diye sordum. "Babaannem der ki; şanslı insanların eline kına güzel tutar." dedi. "O halde ben şanssızım." dedim. Yine gülümseyerek, "Merak etme, şanssızlığın kınadan yana olsun." dedi. Merak etme, şanssızlığın kınadan yana olsun, sözü kulaklarımda yankılanırken, tanıdık tatlı bir ses, "Hey arkadaşım! Yine derinlere dalmışsın. Ne düşünüyorsun? Epey oldu geleli, beni duymadın. Bekledim, senin derinlere dalışını seyretmek istedim." dedi, elleriyle sırtımı sıvazlarken. Döndüm, o kocaman gülümsemesiyle

arkadaşım Nadide... Yanında küçük kızı var. Birbirimize hasretle sarıldık. Ona, "Az önce seninleydim, kına yapıyorduk." dedim. "Öyle mi? Çocukluğumuza döndün demek." diye bağırdı sevinçle. "Hadi gel! Seninle çocukluğumuzdaki gibi kına yakalım." diye devam etti. Ben, "Hadi yakalım!" dedim. "Yanımda su var." dedi. Şaşıarak, "Su mu? Tükürüğümüzle yoğururduk hanıl" dedim. "Şimdi böyle olsun." dedi. Rengârenk harita desenli koltuğa oturduk, kahverengi haritanın üzerine birkaç damla damlattık. Tırnağımızla kazıyarak bulamaç hâline getirdik, avuçlarımızı uğur böceğinin benekleri gibi süsledik. O sırada Nadide'nin küçük kızı bıcırıyor, ona da yakmamızı istiyordu. Nadide kızının elini de süsledi. Kuruyunca kazıdık. Yine Nadide'nin ve kızının benekleri, benimkilerden daha parlaktı. Bense solgun beneklerle kalakaldım. Biraz sonra yine o derin deliklere baktık, yine kılıç yarıklarını inceledik. Hz. Ali'nin koltuğuna oturduk, ayak izlerini inceledik. Kuşların konserini dinledik. Eski hatıralarımızdan bahsettik. Görüşmeyeli neler yaptığımızı anlattık. Nadide, kızına buradaki her şeyin büyülu gizemini anlattı. Hep birlikte, aşağıdaki vadide derin bir sükûnetle uyuyan pamuk denizini seyrettik.

Epey özlem giderdikten sonra kayadan inmeye başladık. İniş, çıkıştan zordu. Tam kayanın eteklerine inmiş ki iri kıyım bir delikanlı ve orta yaşlı annesiyle karşılaştık. Kadın, "Siz buralısınız galiba. Biz bu kayayı ziyarete geldik. Oğluma bu uğurlu kayayı tanıtmaya geldim. Oğlum bebekken hasta ve çelimsizdi. Onu buraya getirip elini yüzünü sürdürdüm de iyileşip gürbüzleştiydi. O gün bugün bu mübarek kayayı minnetle anıyorum." dedi, mutlulukla. Delikanlı da en az onun kadar mutluydu. Kadının gözleri cennete kavuşmuş gibi parlıyordu. "Mübareğin izi vardır buralarda, tabii ki uğur getirir. Karşılaştığım herkese anlattım bu kayanın uğurunu." dedi.

O an hatırladım, çocukluğumda insanlar, kafileler hâlinde burayı ziyarete gelirlerdi.

ZEVRAK

Sadık Yalsızuçanlar

Meğer bir de Şeyh Gâlib'in söz ettiği kalp kırılmasında da doku kayıpları ve hücre tahribatı oluyormuş. Ona Japonlar, Takotsubo diyormuş. Kırık kalp sendromu. Bir kayıptan, ayrılıktan, kavgadan aşırı üzüntü olunca kalbin verdiği olumsuz bir cevap yani. Kalp krizine benzer biçimde doku kayıpları ve tahribi gerçekleşiyormuş. Yani kalp, cam gibi kırılıyor.

Kahvaltıda dilime takıldı: *"Yine zevrâk-ı derûnum kırılıp kenâre düştü..."*

Üniversitede divan edebiyatı dersinde Âmil Hoca tahlilini yapmıştı.

"Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düştü."

Gönül kayığım kırıldı, sahile vurdu. Camdır, dayanır mı hiç, taşlık bir yola düştü.

"Camdan kalbim kırıldı." diyor Şeyh Gâlib. Tekrarlayıp duruyorum: *"Yine*

zevrâk-ı derunum kırılıp..."

Eşim masayı toplarken söyleniyor,

"Köpeğin etinden kalmayacak, kalk hadi!"

"Onun adı Şimal, köpek değil."

"Üff! Tamam tamam Şimal... Köpek değil. O kedi zaten!"

"Sana insan veya kadın mı diyorum söz ederken?"

"Ben de insan değilim, kadın diyebilirsin."

"Anlamadım?"

"Saçmalıyorum işte, kalksana!"

İkinci sigaramı yakmaktan vazgeçiyorum. Dışarıda da yasak. Neyse... Kalkıyorum. Markette gerçekten de köpeğin etinden kalmamış. Çorbalık tavuk alıyoruz ona, makarnayla haşlanıyor, öyle veriyoruz. Çok da seviyor.

"Nasıl bitti yav?"

Görevli:

"Demin beş altı paket vardı, adamın biri hepsini aldı."

"Aferin ona. Kimseye bırakmasın."

"İncek'teki şubede vardır."

Çıkıp kasaba uğruyorum.

"Demin verdim birine." diyor.

Allah Allah, birileri sözleşmiş sanki.

Aaa! Yarın hafta sonu, ondan...

Eee n'apacam ben şimdi?

Birkaç paket tavuk budu alıyorum. Bari onların kemikleriyle pişirelim makarnayı.

Arabaya binip hareket ediyorum ki hatırlıyorum, yoğurt ve mısır nişastası istemişti eşim.

Tekrar iniyorum. Söylene söylene markete giriyorum. Şeytan dürtüyor, eşimi telefonla arıyor, çıkışyorum. Yüzüme kapıyor. Daha da öfkeleniyorum. Eve geldiğimde canım burnumda. Salonda kızlar çekirdek çitleyerek sörvayvır izliyor. Onlara çıkışıyorum. Birisi, *"Öff baba ya!"* deyip çıkıyor. Ardından bağıyorum. Diğeri ters ters bakıyor, televizyonu kapatıyor, kumandayı sehpayı fırlatıyor. Ona da bağıyorum. Eşim dayanamayıp mutfaktan geliyor, bayramlık ağzını açıyor. O bana, ben ona... Derken hakaretler havada uçuşuyor.

"Yaşlandıkça çekilmezleştin, n'oluyo sana ya? Ne yapmaya çalışıyorsun, herkesin kalbini kırıyorsun, farkında bile değilsin. Bencilsin, egoistsin, kendini beğenmişsin, her şeye bi kulp takıyorsun. Allah'ım nerden geldim o akşam seminere?"

Tanışma anımıza değin uzatıyor işi. Bir seminerde karşılaşmıştık. O akşama gidiyor, hızını alamıyor, o ana lanet ediyor. Ben de ona lanet okuyorum. O küfrediyor, ben bağıyorum, derken ortalık kan revan. Kan dedimse bildiğiniz kan değil.

Kalp kırılıyor. Kırılmakla kalmıyor, benimki kötü sinyaller vermeye başlıyor, göğsüme birden ağrı çöküyor, boğuluyorum, nefes alamıyorum, sol kolum fena, yere yığılıyorum, eşim bağıyor, çocuklar geliyor, kendimden geçiyorum.

Gözümü açtığımda başımda kır saçlı, badem bıyıklı, kalın gözlüklü bir doktor,

"Nasılsın bakım, ağrın var mı?"

"İyiyim." diyorum.

Eşim, çocuklar da başımda.

Zaten iki damara stent uygulanmıştı bir yıl önce. Emarda üç damar yüzde doksan tıkalı çıkmış.

"Yokuş aşağı giderken freni patlayan kamyon gibisin." diyor, *"Ameliyat şart."*

İtirazlarım boşa çıkıyor. Eşim ve çocuklarla doktor ittifak edince mecbur kalıyorum. Üç gün sonrası için randevu veriliyor. Gecesinde on ikiden sonra bir şey yiyip içmiyorum, sabah gün doğmadan sedyeye uzanıyorum, ameliyathanede ikinci sıradayım. Serum takılıyor, bir iki üç... Tekrar gidiyorum. Gözümü açtığımda yoğun bakımdayım. Bacağımdan damar alınmış. Sağ bacağım uyuşuk. Karnımdan, ameliyat yerinden hortumlar, serumlar, makinalar, kablolar, solunum cihazı...

Üçüncü gün servise çıkarılıyorum. Uyandığımda başımda küçük kızım, elimi tutuyor, *"Nasılsın baba?"* diyor.

"Bir elif çekti yine cânân sineme bu gece" diyorum.

Şaşıyor, annesine bakıyor.

"Kızım edebiyatçı olunca böyle oluyor işte!" diyor.

"Evet!" diyorum, *"Kalp kırınca da böyle oluyor."*

Gözlerim yaşıyor.

"N'apıyorsun yav?" diye çıkışıyor eşim.

"Yine zevrak-ı derunum kırılıp kenâre düşmedi, sizinkini düşürdü." diyorum.

"Yok öyle bi şey, hadi üzülme..."

Taburcu olurken öğreniyorum.

Doktorum şairmiş meğer. Kırk yıldır yazıyor ama yayımlamıyormuş.

"Neden?"

"Ne bileyim, öyle oldu işte, artık bizden sonra yayımlanır..."

Uzun uzun diyet listesinden, yapmam gereken egzersizlerden, sigarayı unutmaktan söz ediyor. Arada laf, doku kaybına geliyor.

"Kriz anında da hücreler tahrip olur, operasyonda da... Tabi kötü olanı bu kayıplar geri dönmez..."

Meğer bir de Şeyh Gâlib'in söz ettiği kalp kırılmasında da doku kayıpları ve hücre tahribatı oluyormuş. Ona Japonlar, Takotsubo diyormuş. Kırık kalp sendromu. Bir kayıptan, ayrılıktan, kavgadan aşırı üzüntü olunca kalbin verdiği olumsuz bir cevap yani. Kalp krizine benzer biçimde doku kayıpları ve tahribi gerçekleşiyormuş. Yani kalp, cam gibi kırılıyor. Şair boşuna, *"Sadece doğuya bakan yüzünle bak bana ve kalbimin porselen gibi olduğunu unutma."* demiyor.

Doktor,

"Hiraru Sato, doksanlarda keşfetti bunu." diyor. *"Takotsubo Kardiyomiyopatisi olarak adlandırdı. Sendromun geliştiği esnada kalbin sol bölümünün Japon balıkçılarının kullandığı ahtapot avlama kabına benzemesinden kinaye."*

"Gerçekten mi?"

"Evet... Kırık kalp sendromu ayrıca stres kardiyomiyopatisi ve apikal balon sendromu olarak da adlandırılır. Hastalık tıpkı bir kalp krizi gibi gelişir ve hasta kendini kriz geçiriyormuş gibi hisseder. Bu esnada hastaya ait EKG ölçümleri ve kan değerlerine ilişkin parametreler de kalp krizi bulgularına benzer. Aşırı stres altındaki bireylerde görülme olasılığı daha yüksektir."

"Yani kalp kırılabilir mi?"

"Günaydın..."

"Bir kez gönül yıktın ise..."

"Efendim?"

"Yok bi şey..."

"Kıran kırılır unutma... Kırılan da eskisi gibi olmaz."

Aklı Geride Kalan Kız

Zekeriya Saka

Sonra ağırbaşlı zinosların bembeyaz uğultusu
Dünyanın bütün denizleri de yetim yapayalnız
Dünyanın her yerinde beyaz, sessiz, sevimli
Martıya zinos derdik değil mi?

Caner ve daha bir ay önce nişanlandığı Niran, öğle olmadan gelmişlerdi Ganita'ya. Caner, Niran'ı tanımazdan önceleri yalnız geldiği burada Yoro'z'dan dilini uzatıp Faroz ile Moloz'u yalayıp tüm güzelliğiyle Ganita'nın önüne serilen güneşi, güneşin kızılığından havalanmışçasına ateşi kanatlarına yüklenmiş birer Mecusi tanrısı gibi üzerinde tur atıp denizdeki kayalara tünleyen ya da yakın yapıların damlarında soluklanan martıları, yosun kokusunu burnuna taşıyan yıldızın etkilerini hep yalnız yaşamıştı. O yıldız ki sert estiğinde Yahya Kemal'i anımsatıp, **"Artık demir almak zamanıdır."** dedirtmişti ona. Böylece Ganita'dan istemeye istemeye ayrıldığı olmuştu. Öz anlatımla, tüm kalabalıklığına karşın, kadınının da erkeğinin de sırtlarındaki rengârenk giysilere, cıvı cıvı seslere karşın **"Ganita'm!"** diyerek sahiplendiği,

yanında yöresinde binler olsa umur-samadan zaman geçirdiği gönül yapısının güzellikleri önüne seren balkonuydu orası. Orada, ezberinde olan şiirleri, kendi içinde kendine okumuş; yayın aygıtından yayılan şarkılara, türkülere, neşelisiyle coşarak, acıklısıyla hüzünlenererek eşlik etmişti. Şiirlerini orada kaleme almış, öykülerinin temelini orada atmış, çatısını orada çatmıştı.

Birbirlerini Ganita'da tanımışlardı Niran ile Caner. Niran da Caner de tombul kayanın karşısında yan yana masalarda oturmuş, dalgaların "şlap şlap!" diye tombul kayayı yalayışını, kayaya konup kalkan martıları, yakınlardan geçen takaları, motorluları, açıklarda limandan çıkıp Samsun'a doğru yol alan ya da istim kesip limana girmek için yavaşlayan gemileri izliyorlardı. Nasıl olmuşsa bir martı ziniyası Caner'in tam alnına düşmüştü. **"Hay seni sevmez**

olaydım, rüzgârı yelpazelediğin kanadına da o sarılı kırmızılı gagana dal.. Sizi bu denli sevmezdim ya, size 'zinos' diyen Bedri Rahmi'ye şükredin. Neymiş efendim:

...

Sonra ağırbaşlı zinosların bembeyaz uğultusu

Dünyanın bütün denizleri de yetim yapayalnız

Dünyanın her yerinde beyaz, sessiz, sevimli

Martıya zinos derdik değil mi?

"Zinos olarak güzel belki ama ziniya berbat!" diye kontrolsüz söylenirken Niran gülme krizine girmiş, bu krizi aralamaya çalışarak, **"Islak mendille temizleyeyim."** diyerek çantasından çıkardığı mendille Caner'in alnındaki ziniyayı temizlerken, **"O kadar da kötü değil, kızmayın. Şanslı gününüzdesiniz, gidin bir piyango bileti alın."** demişti. Ana şefkatiyle okşayış, dost sözleriyle teselli ediş, sevgili işvesiyle gülüş karşısında tüm hücreleri esrimişti Caner'in. O esriyişle Ganita buluşmaları, derken nişanlanış.

Artık, Ganita ikisinindi. Ganita, denince tanışmaları, buluşmaları; o onların güzellikleriyle yoğrularak anımsanır olmuştu.

"Kalkalım istersen Nirancığım, gün ikindiye yaklaştı. Buranın güzelliği kadar karayeli de yıldızı da çarpar insanı. Artık güz geldi. Bundan böyle havanın soğuma olasılığını düşünerek giyinsek iyi olur."

"Olur, kalkalım!" diye nişanlısını onaylarken öteberisini toplayıp çantasına yerleştirmeye başlamıştı Niran.

"Tamam, hesabı ödeyeyim çıkalım."

Birden, kararından caymıştı Niran.

"Hayır, gitmeyelim Canerciğim. Bir çay içimi daha kalalım. Canım çekti de!"

"Bu nasıl iş, hiçbir kaptan böylesine çark etmemişti şimdiye dek!" diye geçirdi içinden ama nişanlılıklarının cicim aylarıydı daha, renk vermeden olurladı Niran'ı. Oturdu, garsona işaret ederek iki çay söyledi.

O çayları söylerken boylu boslu, kalıplı, yakışıklı bir genç, yanında sözcüklerle betimlenemeyecek denli güzellikte bir kız. **"Benjamin Victor, Bathsheba ya da Lady of Shalott adlı yontularını bu kızı model olarak kullanarak yapmış olmalı."** diye geçirdi aklından Caner. Tam o sırada,

"Burası nasıl, bu masada oturalım mı Kasenya?" diye sordu yakışıklı delikanlı.

"Güzeldir, manzara da güzel olmak Sarper. Zaten Ganita'nın, nasıl diyorsunuz; muhteşem oluyor her yeri, her zaman." diye yanıtladı onu Benjamin Victor'un yontuları görünümlü kız. Belli ki Beyaz Rus'tu. Anlaşılan, Türkçeyi de yeni öğreniyordu.

Çaylar geldi. Niran her zaman tek şeker atardı çayına, bu kez atmadı. Şekersiz içmeye başladı.

"Şekersiz mi döndün aşkım?" diye şaşkınlığını mimikleriyle belirterek sordu Caner.

Dalgınlığının sebebinin anlaşılacağından korkan titrek bir sesle yanıtladı: **"Bu seferlik böyle içmeyi deniyorum."**

Niran, yeni gelenlerden gözlerini ayıramıyordu. Caner'se nişanlısı

tarafından yanlış anlaşılır düşüncesiyle, yeni gelenlerin masasına bakamıyordu. Erkeğin yakışıklılığının, kızın güzelliğinin Niran'ı etkilediğini, o nedenle ilgi duymasının doğal olduğunu düşündü Caner. Ne var ki Niran giderek sandalyesinden kaykılarak baldırlarının görünür duruma gelmesine yol açıyor, bir yandan da saçlarını parmaklarıyla telleyerek karayelin savurmasına bırakıyordu.

Caner'in annesi Niran için, **"Oğlum; iyi, güzel, has da bu kızın bakışları bir başkasını arayıp duruyor. Aklı geride kalmış, çok çok gerilerde kalmış gibi geliyor bana. Herkesin geçmişinde olumsuz yaşanmışlıklar olabilir; kavuşmalar, ayrılıklar insana özgüdür ama onları, bir yeni hayat için kendinin de yanındakilerin de mutluluğu uğruna geçmişte bırakmayı bileceksin. Bu kız, tüm geçmişini sırtlanarak sana gelmiş gibi. Dilerim, yanılıyorum."** demişti daha geçen hafta.

"Olur mu öyle şey anne?"

"Olur oğlum, olur. Ben kadının, kadının bakışlarından, ellerinin eşyaları tutuşundan, oturuşundan kalkışından, nişanlısı ya da eşi diye yan yana geldiğiyle konuşuşundan anlarım. Bu kızın aklı geride kaldı geride!"

Caner, annesinin kendine ne denli düşkün olduğunu biliyordu. Niran'dan kıskanıldığına yorumladı annesinin sözlerini. Niran'ı zorla mı birinden koparmış, zorla mı bağlamıştı kendine?

Niran bisiklet yaka kazağının yakasını zorla açarak sağ omzunu dışarıda bırakacak şekilde indirdi.

"Ne yapıyorsun Niran? O kazak omuzları dışarıda bırakacak şekilde örülmüş değil, yırtacaksın. Hem hava iyice soğudu, üşüyeceksin!"

Niran, duymadı onu. Bakışları Sarper'e kilitlenmiş; yüreği kendinden, tartışmasız, güzel olan Kasenya'ya duyduğu kıskançlıkla dolmuştu. Gözleri kısıldı, önce dudakları ardından vücudu sıtma tutmuşçasına titredi. Sarper başından beri Niran'ın farkındaydı ama tanıımıyormuş, hayatında hiç karşılaşmamış gibi davranıyordu.

"Niran üşüdü, titriyorsun, kalk gidelim lütfen!" dedi Caner. Niran, yine duymamıştı onu.

Caner, dönüp Sarper'i inceledi. Niran'ı tahrik edici, aklını çelici bir davranış aradı; yoktu. Adam, karşısındaki güzelle ilgilenmekten, gözlerini tüm benliğiyle ona kilitlemiş olmaktan başka bir şey yapmıyordu. Öyle ki Ganita'nın eşsiz güzelliklerinin içinde bulunduğunu bile unutmuyordu.

Caner, Niran'ın oradan ayrılmayı ertelediğinden bu yana annesinin sözlerini anımsıyor, onun sözlerinin doğruluğunun kanıtı gibi karşısında duran nişanlısının davranışlarına bir anlam veremiyordu.

Çay bardağını özensizce tabağına bıraktı Niran. Bardak devrildi, çay etrafa sıçradı. Sonra birden çok önemli bir karar almışçasına gözleri büyüdü, titremesi geçti. Kalktı, iki adımda Sarper'in masasındaydı. Sesini işvelendirerek, **"Aa, Sarperciğim, bu ne güzel rastlantı; buradasın demek!"** dedi.

Sarper, sert bir bakış attı Niran'a, karşılık vermedi. Kasenya'yla muhabbetini, kaldığı yerden sürdürürken **"Sahip çık şuna!"** dercesine baktı Caner'e.

Caner, oturduğu yerden, **"Beyefendi, siz Niran'la tanışıyor musunuz, nereden?"** diye sorunca, Sarper sanki bu soruyu bekliyormuş gibi bir çırpıda yanıtladı:

"Evet, tanışıyoruz. Kendisinin eski nişanlısı olurum. Benden önceki nişanlısıyla da tanışmıştım. Siz kaçınıcı oluyorsunuz?"

Sarper'e ne cevap vereceğini bilemedi Caner. Nişanlısına döndü, **"Nişan yüzüğünü, yiyip içtiklerimizin parasını çay bardağının yanına bırakıyorum. Kabahat sende değil Niran Hanım, bende. Ben ki her geldiğimde terapi olduğum, huzur bulduğum bu güzelliklerin ortasına seni yakıştırdım, ne yapsan haklısın!"** diyerek Ganita'nın merdivenlerini koşarak inerken, bir daha bir kadınla sevmek sevimlik bağlamında Ganita'da buluşmayacağına kendi kendine söz verdi. Kulaklarında annesinin uyarıları vardı. Ardından seslenen Niran'ı duymadı bile.

Hiç

Bir arayış içerisindeyim İlah'ını arayan Hz. İbrahim gibi. Bundan mütevellit sadece yaratıcımı dinleyeceğim. İyi bir kul olmamı istiyor. Bunun için geç mi, bilmiyorum.

Doğukan Danış

Oğuz Atay'ın "Bir seni uyutmam, bir de ben uyumam." dediği, hırsızların mesaiyi bırakıp cemaatin camiye vardığı saatte güneşi sırtıma alsam da ısınamayacağım türden bir üşüme kaplıyor bedenimi. Mernuş karanlık sulara yüzünü dönmüş gökyüzünü seyrediyor. Zikrinde eski günlerimiz... Sen de haklısın, ben de özlüyorum saflığını kaybetmeden önceki hâlini. İlk karşılaştığımızda ekmeği ağzından aldığımda günahsızdın ve beni bir vahşi olarak görüyordun. Aç bir varlığın ağzından yemeğini almak büyük bir cesaret abidesi olsa gerek diye düşünmüş olmalıydın ki korkmuş ve geri çekilmiştin. Ben ise masumiyetimi kaybetmiş, vicdanımı bir kenara atmış yürüyüp giderken sen çıktın karşıma. Şimdi şu hâline bak bir komutumla sahildeki

lokantalardan haraç toplayacak, vermeyenlerin kemiklerini parçalayacakmış gibi bakıyorsun. Hâlbuki bu cihana ikimizde masum olarak gelmiştik. Yok yok, suç sende değil. Sen de haklısın, belki de öyle bakmıyorsun ben işime geldiği gibi yorumluyordum.

Bırak beni de şu sefil hayatımı yalnız yaşayayım. Tek gerçekliğim savrulan bizatihi bedenim olsun. Parasızlıktan seni sattığım günler kaderimden alacaklı olduğum vakitle dolacak. Senin bana tekrar döndüğün her gün ise benim vicdanımı daha da

sarsacak. Belki de hiçliğe giderken atacağım son adımım olacak ve sen bunu yollarımız ayrıldığında hissedeceksin.

Gel şöyle otur. Bakma bana öyle. Tamam, sen de haklısın. Sen benden de garibansın ama baksana benim tayinim Bakırköy'e çıktı. Beni hastalıklı biri olarak görüyorlar. Daha evvel pestenkerani sözleriyle yüzüme püskürtülen cümleleri sindirebiliyordum. Şimdilerde her birini bir kılıç darbesiyle öğelerine ayırmak istiyorum. Zihnim bana karşı cephe almış, ringe çıkanı alaşağı ediyor. Bu kadar ahmak insanla aynı çerçevede yaşamaya nasıl dayanacağım? Ah, Meryem olsaydı yine de tüm bakışlara aldırmadan denilenlere kulak asar, susardım. O, uğruna günleri sayılacak, her tebessümü dizeleri mahcup ettirecek bir kadındı.

Bir arayış içerisindeyim İlah'ını arayan Hz. İbrahim gibi. Bundan mütevellit sadece yaratıcımı dinleyeceğim. İyi bir kul olmamı istiyor. Bunun için geç mi, bilmiyorum. Gerçeklerden gerisin geri kaçtım ve bu duruma istemeden ortak olan bilincimin yenik düşeceğini hiç düşünmemiştim. Sana hastanenin bahçesi düştü, demeyi çok isterdim fakat sen beşer değilsin ki şaşasın. Surların bekçisi çok, Topkapı'daki günlerimiz geride kaldı. Polisler başımı belaya sokmamamı, doktorum ise ilaçlarımı düzenli içmemi söyleyip duruyor. Bilseydim Bakırköy yaşayayım. Tek gerçekliğim savrulan bizim vedamız olacaktı, sana sıkı sıkı sarılıp patilerini avuçlarımın arasına almaz mıydım? Ah, nereden bilebilirdim ki alınına kondurduğum öpücük kaderine dokunduğum son an olacaktı.

Kim bilir hava yarın nasıl olacak? Karanlık, dunkü gibi, belki yarın da... Öbür gün olmasın diye dua edeceğim. Işığı kesilen mahcubiyetini kaybetmiş bir şehir. Soğuk ensemenden ayrılmıyor, dünyaya mahkûmiyetim sürüyor ve hatıralarım gün geçtikçe azalıyor. Eğer unutmasaydım da aklımı yitirecektim. Yazarsam eğer anılarımı diri tutabilirmişim, doktorum söyledi. Seni de yazacağım hem de ikinci sayfaya. Ulaştığım yer neresi olursa olsun Godiva uğramadıkça, şehre cesaret gelmedikçe kendimi yalnız hissetmeye sürüp gidecek olan münferit hayatım sonlanana kadar meyus olmaya devam edeceğim. Yine de kalamam bu şehirde. Basık tavan gibi üstüme geliyor, sema artık huzur vermiyor. Sürgünden kaçtığım gibi bu şehirden de kaçacağım. Belki de bu şehre son bakışım. Yeditepe'nin bir kısmına veda etmeyi düşünmüyorum. Aslında seni aşağıdan izlemek daha güzel İstanbul. Ne haddime ki sana yukarıdan bakıyorum. Hezârfen kadar şanslı değilim. O Galata'dan kanatlandığında selamını Üsküdar almıştı. Ben şimdi selam söylesem...

Yalnızlık beni korkutmuyor. Münzevi hayatım neyimi elime aldıkça kalabalıklaşıyor. Bir taraf muasır medeniyet seviyesine ulaşmak isterken diğer taraf sömürmeye, eşkıyalar kafa kesmeye devam edecek ve ben yaşamayı daha etkin kılmak için hatıralarımı sığdırdığım bavulumla doğduğum yeri terk edeceğim. Umarım naçiz bedenimi sonunda huzura erdiririm. Belli ki bu yaşlı bunak her şeyi unutacak Meryem, seni asla!

Nuray Tunç

Divit Uçlu Söylence

Deniz fenerinin fasıllı yanıp sönen her ışığında karşı kıyı ruhunu titretecekti. Temiz bir sayfaya büyük harflerle umut yazacaktı belki de.

Ağır aksak adımların aldırışsız ritmine uyumlu, trafiğe ve onca gürültüye rağmen ellerini ceplerinden çıkarmadan, ıslığının üzerinde yürürcesine, Şoför Nebehat'ın tarzına takılmışçasına bakışı yok mu?

Büyü diye bir şey varsa inancım o andan itibaren netleşmeye başladı. Hafif dalgalı fakat kumral saçlarını kaşıyla örtüştüren başka kim vardı ki?

Türkçesini duyduğumda, kendim ile seyahat rehberleri arasında illüzyona kapıldığımı doğruladım.

Mariene, deniz kentinin tatlı Rumcasıyla göz kamaştırıyordu. Hafif ökçeli iskarpini, kruvaze kıvrımlı bluzuna nasıl da yakışmıştı.

Şair, geç bunları dese de insanda yazmayı kamçılayan müthiş bir tasvir vardı karşımda.

Şarabi görünümündeki rujuna biçimli tırnaklarının ojeleri ayrı bir özellik katmıştı. İtalyan bir kafeteryanın bahçe katında en dipte kendine bir masa seçti. Tütsülenmiş misk-i amber kokusu saçlarının dalgalarından açılmayı bekleyen bir mektup gibi düştü zihnime.

Bir yağmur yağsa diyordum, bir damla ıslatır mıydı gülüşünü? Sesi, ısrarlı telefonu yanıtlamaya dursun, vanilyalı kapuçinosunu içişini seyrediyordum.

Türkçeyi bu kadar gıcıklayıcı bir ifadeyle konuşan başka birini tanımadığımdan, sesine pürdikkat kesilmiş anlattıklarını dinliyordum.

Yavuklusu değildi bu kesin, belli ki kadim bir dost ya da yakın bir arkadaşaydı. Ege'nin diğer kıyısından muhtemelen.

Neşe saçıyordu Mariene'nin varlığı.

Oturduğum bahçe katında çayımı yudumlarken vakit epeyce ilerlemişti.

Yıldızların seyrinden, turkuaz mavi havasına, demlenmiş cümlelerini ilgiyle dinliyordum.

Kıyamet gölgeliğine düşmeden zaman!

Mariene arkadaşına buruk bir ses tonuyla hüznünü pazarlıyordu.

Dili tökezledi, cümlenin vahametinden yutkundu, sessizliğe dolandı. Babası Rodoslu İshak üç ay

önce vefat etmişti. Belli ki acısı daha dün gibi tazeydi.

Arkadaşının cansiperane söylemini duyar gibi oldum, sırtını sıvazlarcasına bakıyor merakla onu dinliyordu.

İnce bir sigara yaktı Mariene, devam etti konuşmasına.

Bir süre Çeşme'de kalacakmış, kendini dinlemeye ihtiyacı varmış. Belki de ölen babasının anısına ata yadigârı bahçeye zeytin ağacı dikecekti.

Belki de bir zeytin ağacının gövdesinden hayata yeni baştan tutunacaktı. Hatta bağdaş kurup oturmaktan yorulup göz uçlarıyla süzecekti Ege'yi.

Krizantem toplayacaktı belki.

Deniz fenerinin fasıllı yanıp sönen her ışığında karşı kıyı ruhunu titretecekti.

Temiz bir sayfaya büyük harflerle umut yazacaktı belki de. Komşusuna Rumca öğretecekti kim bilir.

Sıcak bazlama arası taze soğanı keşfettiğinde âşık olacaktı, yeşilin kanatlandığı sur kapılarında.

İç çekişlerimi dudak hareketlerimden mi anladı acaba, evet süzülüştü tırmanırken akşamdan göğsünün ucuna...

*

Hamağında serin bir 'yaz'ı beklerken uykusunu bölecekti yeni doğan bir bebeğin çılgılığı.

Mariene, 'Zorba'yı Nikos Kazanckis'in hatırına divit uçlu sayfalar için uyandırdı.

Nisa Leyla

ÇARPIŞMA MAKAS

Bu boşluk kazıyıcıları; tabiatın, ağaçların, hayatın önüne perde çekmek isteyen bu insanlara yoksa mezar mı kazıyordu? Onları öldürmeye mi çalışıyordu?

ŞE'nin girişi iyiydi, devamı idare eder ama devamının durmadan genişlemesi, tam bir felaketti. Kompozisyonu hiç bitmeyecek, sonuca gelmeyecek gibiydi. Çocuklarının ne çok özellikleri vardı. Maalesef her anne gibi hem dünyası çocuklarıydı hem de dünyada bir tek onun çocukları vardı. Konuştukça ağzından çıkan sözcükler, yavaş yavaş badana çekmeye başladılar; önce eve sonra bahçeye, daha sonra ağaçlara dadandılar. Havaya, rüzgâra, daha neler de nelere uzandılar. Felaket habercisi kasırğa gibi güzelliği nefes alan her tür cismin üstünü örtüyorlardı.

Birdenbire içimdeki boşluk yarılarak açıldı. ŞE konuşmaya devam ettikçe, boşluğumda boğulmaya başladım. Küçükken buna yaramazlık, gençken sıkıntı diyordum. Şimdiyse onmaz ve onarılmaz boşluk adını verdim. İşçilerim, ayağa kalktı ve yavaş yavaş çekiç, mala, çivi, bıçak, kazma; ellerine ne geçerse onunla içimi kazımaya başladılar. Fakat ŞE bir türlü susmuyordu ardından, HAŞ işiyle ilgili ilaveler yapıyordu: "Mahkemelik bile oldum, hakkımı alamadım."

"Çalışma koşulları giderek zorlaşıyor da ondan Arabistan orası." diyor ŞE destekleyerek kocasını, sonra kendisine destek veriyordu annesine geçiş, annesini çok özlüyordu.

Annesini iki yıldır görememek neydi? Bir tek o gurbetteydi, bir tek onun annesi vardı ve bir tek onun annesi özlenirdi. İkinci kompozisyonundan çıkan buydu. Kahve bana dokunuyordu, günde beş taneden aşağı içmezsen dokunur tabi dedim, kendi kendime. İşçilerim kahveyi

seviyordu, onlar için içiyordum. ŞE dinlemiyordu; dinlese dinlense, işçilerim rahat edecekti ama tam tersi giderek hızlanıyorlardı.

Ben çayla yetindim zira çay ikram etti FET. Şekeri, MEN tutuyordu ve fark ettim ki FET'in zavallı kızı MEN bu hayatta, şekerden başka bir şey tutmamıştı. Ablama AB demek istemedim hiçbir harfe sığamayacak kadar geniş bir kalbi ve ismi vardı. Ablam "Okumaktan göz kapakların çok şişmiş." diyordu bana. Bense, göz kapaklarımı ve gözlerimi beynim bir şey tutsun diye zorluyordum. Bu bir sözcük de olabilirdi, bir virgül, bir nokta, bir insan da çünkü gerçek hayatta ne kadar ava çıksam da sokaklara ve bilumum hayatlara, elde var sıfırdan başkası avucuma düşmüyordu.

BUR hiç konuşmuyordu, aileden gelen bir özellik. Çünkü gençti BUR, henüz 38 yaşında ama kız olsa yaşlı derdik ve babası, gerçi sıfatları söylemeyecektim özellikle söylemeye değmeyecekleri ama gerekli. BUR'un babası A'nın ölmesi gerekiyordu BUR'un konuşması için. Toplumda Baba A'nın zor konuştuğu ve ancak konuşmaya 40'lardan sonra başladığı söyleniyordu. Evet evet BUR, babası A'nın miadını doldurmasını bekliyordu kendisini oynamak için. Baba A'ya ŞE, HAŞ ve MEN eşlik ederken, içimdeki işçiler hızlandıkça hızlanıyor, karışık kazılar yapıyorlardı. Bir şey bulamamalarına rağmen, anlamıyordum ki bu ne hız, bu ne hırsı? İnsan ne aradığını bilmeden arar mıydı? Onlar durmadan kazmayla kazar, kimisi bıçağını sağa sola sallarken, kimisi de çekiçle ha babam vuruyordu her yerime. Hayır, hepsi de çalışkandı doğrusu. Bu boşluk kazıyıcıları; tabiatın, ağaçların, hayatın önüne perde çekmek isteyen bu insanlara yoksa mezar mı kazıyordu? Onları öldürmeye mi çalışıyordu? Aman ya Rabbi, ben çok kötüydüm! Bunu da nereden çıkardım? Olsa olsa ŞE'nin belki de hepsinin ama hiç

susmak bilmeyen ŞE'nin ağzından çıkan cümlelerin hayatta solumaya değer bir boşluk bırakmadığı için, işçilerimin vücudumun boşluğunda bir şeyler aradığını gördüm ki ağır yapıyordu bu bende. Genelde insanlar, karın boşluğunda ağrı var, sol tarafımdaki boşlukta ağrı var diye doktora giderler. Benim boşluğumu nasıl bulacaktı doktor? Sözlükte boşluğun binbir çeşit tanımı vardı. Hiçlik ve yokluktan bahsetmek istemiyorum bu hikâyeye onlara giden yolda karşısına çıkkanı irdeliyor. En elle tutulana psikolojik anlam taşıyan; küçümseme, melankoli, vicdan azabı tanımlamaları. Küçümseme? Belki... Şu değerli zaman, zamandan habersiz yaşayan insanlara sitemim olabilirdi. Melankoli? Belki... Vicdan azabı? Evet, en uygunu o. Aralarında zamanın katili olarak oturduğum için, vicdan azabı. Bunu tuttum. İçimdeki işçiler, katı duvarlara vururcasına, vuruyorlardı ellerindeki aletleri içime. Vicdan azabımla melankolim el ele vermiş, bütün işçilerimi ayağa kaldırmıştı. Aferin dedim ŞE'ye. Hepinize aferin ama özellikle ŞE'ye.

İçim sıkıştı ve işçilerimin kazıdıkları yere, boşluğa düştüm. Birkaç dakika bekledim, debelendim, düşüncelerim yara bere içinde kalmıştı.

Kalktım, "Uykum geldi." dedim. Göz kapaklarım, kalbim, gözlerim, somurtkan dudaklarım, zamanın çektiği filmde aynı sahneyi oynamaktan yorulmayan ŞE'ye, izinle dedirtti bana. Ayrıldım hızla ve evim işte zavallı masum evime geldim. Halk ağzında makas adlı böcekler karşı karşıya geldim. Yıllardır görmemiştim, çocukluğumdan beri. İşte dedi işçilerden biri, dili değişik biri. Hiç konuşmaması, kendi hâlinde ilerlemesi, yürüyüşü işçilerimin dinlenmesine yol açtı. Mola dedi işçilerden biri ve 'makas'ı seyretmeye koyuldum. İçimdeki boşluk kazıyıcıları yavaş yavaş ellerindeki alet edevatları bir köşeye bırakmaya başladılar. Makas, izlenmenin keyfinde etrafımda turlar atıp duruyordu.

Fatma Sâniye Hanım

Gazel

her gören hâl-i perîşânımı ağlar şimdi
dest-i firkatte felek bağrımı dağlar şimdi

ben hemân kûşe-i vahdetde enîsim gamdır
eşk-i dîdemde değirmendere çağlar şimdi

bir zaman tûti gibi bülbülü idim dehrin
gül-şen-i dilde yuva eyledi zağlar şimdi

bürüdü derd ü elem tutdu girîbânımdan
çâr etrafımı gam leşgeri bağlar şimdi

hûrşîd abâd gibi bir vatani terk etmiş
derd-mend sâniye'nin meskeni dağlar şimdi

Fatma Sâniye Hanım (d. 1836-ö. 1905) Trabzon'da doğdu, Kâtipzâde Emîn Efendi ve Müezzinzâde ailesinden Mollâ Kadın'ın kızıdır. İlk tahsilini babasının himayesinde yaptı. Pek çok divan şairini okudu, ezberledi.

Trabzonlu Şair Hâfız Zühtî, Hulûsî ve Bayburtlu Zihnî gibi şairlerle sohbet ortamlarında bulundu. Birbirlerine nazireler yazdılar. Sâniye Hanım, 1905 yılında Trabzon'da vefat etti.

Sâniye Hanım divan geleneğine bağlı kalmış, eserlerini divan şiiri geleneği içerisinde yazmış ve hem hece hem de aruz vezniyle şiirler söylemiştir. Halk şiiri tarzında şiirlerinden divanı, semai tarzında ve elli kadar manzumedan oluşan defteri, Sürmene'de Rûsûmat memuru olarak bulunan oğlunun evinde çıkan bir yangında yanmıştır.

Hüseyin Alemdar

Belâ Vakti

gözlerin gözlerimi gece yarısı bırakıyor
karakol kırmızısı cehennem yeşili*

ağzımı acıtan bir iklimle konuşuyorum artık
ömrüme gücenikliğim nasıl da kaydadı yarama bak
hep bir çekiç sesi zonklaması günlerimin harfleri
şimdi bakıyorum da kendimden çok bileklerime konuşmuşum
bileklerim ki iki kangren rulo ellerim ne kadar da az
uzatma dakikalarımın gençliğidir işte orda konuşan:
içine jilette gideni kadın da şiir de anlamaz!--
anlamadım! sahiden geldin mi, saçlarım hiç de öyle demiyor
gelen âh'ın giden aşk'ın dediğidir (sen tek bir şey demedin)
haklısın, kaderi kalbine dökülen hiçbir şey söyleyemez
hayat ki sorular yumağıdır kendini gözlerde düğümler
farzet ki her şeyi ben dedim sen ömrüme sus yeter
heyhat, kalbime kendini sormayana yaşımı söyleyemem
otuz yaşımı damarlarımda öldürdüm masumum diyemem
aynalara paranoya sürüyorum kırkımı çoktan geçtim
kime ne desem ne yapsam kimse beni öldürmüyor nasılsa
kaderimin ticari taksisini ters şeride çevirmişim belâyım
ân gelmiş attilâ ilhan da ölmüş defterimde fenayım
saçlarında öldüğüm kadınlar da yok Ayseller de sahi
siste yiten bir arka sokağım beyoğlu'nda her gece
bir elim kendime bir elim meçhule saplanmış gibi
bıçak sen kan ben--öldür hadi!
daha önce bıçaktan hiç su içmedim**

*, ** *Attilâ İlhan*

Yaşar Bedri

Argonotun Veda Dalgınlığı

giderim! cümle mülküm hâkî çantamda
birkaç kitap, tütün, zamane tozu
eski zaman sarrafına veda etmeden

giderim! yangından kurtardıklarım
üç beş eşya, tekleyen kalpatarım
birkaç tablet küstüm otu. bilmeden

giderim! hayaletlerim gelir peşimden
yaralarım, sargılarım, sessiz teknem
yelkenimi açar fırtınayı beklerim

giderim! kaç tane ben mahsur kalır içimde
teraziye sığmayan yemin, kutsanan yalanımızdı
kaç pula ziyan ettiniz ülkemi bu dem, bu acı
zift döktüğünüz kalbim yol geçen hanıdır
yaram kanar, sargılarım açılır. yol uzun,
kanaat zormuş! acılarıma sen bak yaşlı otacı

gittiniz! ölüden daha ölüydü dirileriniz!
gittiniz! nadim oldu yoksulların kalbi
toplasın kuşlar döktüğünüz taneleri

yeke dümende aksak bezirgân idim
peşimden sürüklenen gövdem sizinledir
yol uzun! bildim. yalnızlık bizi karşılar

aldatılmadık! akıl uzak ülke. beklerim
açılır kapı, gülümser su perisi: -indir hâkî
çantanı yolcu! gitmeniz buraya kadar...

Ender Emiroğlu

İnsan Bir Karşılaşmadır

“kemer ve kaya’ya, taş ve kent’e, ilk ve son’a, şüphesiz sana!”

gecenin arzusundan çıkardığında bir şehrin sarı ışıklarla yıkanan sokaklarını
yalnızlıklarla büyür bir nesil bir nesil aşktan ve acıdan nasibini alarak yürür
karadır orda sorulan sorular ısıtılan dudaklar ısırılmaktan lime lime yaradır
her gece kabuklarını kopartır insan keşfetmeye güdümlü gizli saklı rüyalarının
her gece sokaklarını zorlar o bilinmez labirentiyle ten ve bedeninin gizli hazlarının
hastadır insan yalnızlığında tarif edilmez iç parçalayan kara bir hayvandır
kendisiyle yarışır bu yüzden o zavallı ruh uyurken şehrin karanlığıyla bir gürûh
duvarlarına resimler asılan her bahar çiçek adlarıyla boyanan evler bundandır
bundandır alışmaktan ve aşktan korkması yüzüyle bir türlü barışık olmayanların
ses ver bana gelirken taşısın ne kadar iz varsa yalnız teninde ve bedeninde
bir ses ver kurtar bu kâbus geceyi al at sırtımdan kara saplı bu içimdeki bıçağı
ne kadar biliyorsam o kadar uzağa yürüyebilirim ben bildir bana zifiri karanlığı
gecenin temasından kurtardığında bir bedeninin kırmızı kanla sulanan koyaklarını
asyanın dört yanında develer kalkar kuma kum savrulur suya su karışır ve toprağa
sahte oyunlar başlar işte o vakit her sokakta her avluda insana karışan her kaygıda
al beni istemenin zor bulmacasından sök at aşkın o lanet kan alıcı ten arzusundan
yırt başımdan akan o soğuk havayı kopart beni hayata bağlayan o irin göbek bağımı
bildir ve uyar beni de ki işte gece hilesidir konuşmanın aynı kelimelerle oynaşmanın
tanıt ve de ki işte maden ve denizin içini tanıyan akla ulaşmanın asıl şimdi zamanıdır
göster ve de ki seni seninle kandıran sana sahip olduğunu sandıran bu arzudandır
ve de ki işte insana insanla konuşmanın de ki işte nefreti sevgiyle boyamanın anıdır
toprağa dokunmanın işte şimdi bir kediye dokunmanın bir bedeni onarmanın çağıdır
yaşamak ne ki bir andan ibaret değilse şimdi zafer de yenilgi de koca bir sanıdır
insanın aynada gördüğü yalan kendi varlığına kattığı anlama da kanan gene insandır
evet insan bir karşılaşmadır gerisi feryat figan gerisi yalan dolan gerisi zarar ve ziyandır

VEFATININ 60. YILINDA PEYAMİ SAFA

Şair Bir Ailenin Romancı Çocuğu

Türk edebiyatının mistik yazarlarından biri olan Peyami Safa; romanlarında olaya değil, psikolojik tahlillere ve ruh çözümlemelerine ağırlık vermiştir.

M. Nihat Malkoç

Cumhuriyet Dönemi, Türk düşüncesinin ve edebiyatının köşe taşlarından biri olan Peyami Safa, 2 Nisan 1899'da İstanbul'da, Gedikpaşa semtinde doğsa da aile kökleri Trabzonludur.

Hayatın sürekli hırpalayıp bir elem abidesine döndürdüğü Peyami Safa'nın babası, Servet-i Fünûn şairlerinden, "Şair-i Mâderzad" (anadan doğma şair) diye bilinen İsmail Safa'dır (1867-1901). Annesi Server Bedia Hanım, dedesi Mehmet Behçet Efendi'dir (1828-1878). Ona "Peyami" adını Tevfik Fikret koymuştur.

KEMİK VEREMİ PEYDA OLMUŞ

Baba İsmail Safa, oğlu küçük Peyami henüz iki yaşındayken Sultan Abdülhamid Han aleyhinde çalıştığı gerekçesiyle gönderildiği Sivas'ta, sürgünde otuz dört yaşındayken ölmüştür. Peyami ve abisi İlhami, babasız büyür. Bu yüzden de küçük Peyami "Yetim-i Safa" olarak anılmıştır. Peyami Safa, dokuz yaşındayken sağ kolunda kemik veremi hastalığı peyda olmuş, bu yüzden düzenli bir eğitim görememiş, Vefa İdadisindeki öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.

Babasının yakın arkadaşlarından Abdullah Cevdet'in kendisine hediye ettiği Petit Larousse'u ezberleyerek başladığı Fransızcasını, Fransızca gramer kitabı yazabilecek kadar mükemmel derecede geliştirmiştir.

Yusuf Ziya Ortaç, Peyami Safa için şu sözleri söyler: "Türkiye'miz kendi kendisini yetiştirenlerin vatanıdır. Ama hiç kimse Peyami kadar kendisini yetiştirmemiş; yetiştirmekten de fazla, yaratmamıştır."

Peyami Safa, babadan yoksun ailenin geçimini sağlamak için çocuk yaşlarda çalışmaya başlamıştır. 1915 yılında açılan bir sınavı kazanarak Posta Telgraf Nezaretinde memuriyete başlar. 1917-1918 yılları arasında da Rehber-i İttihat Mektebinde öğretmenlik, Düyûn-ı Umûmiyede de memurluk yapar.

HAYATA BAKIŞINI DEĞİŞTİRDİ

Peyami Safa, amatör bir yazar olarak hikâyesini göstermek üzere kendisini ziyarete gelen Nebahat Hanım'la tanışıp evlendiğinde otuz sekiz yaşındaydı. Evlendikten bir süre sonra Nebahat Hanım'ın bedensel ve sinirsel hastalıkları nükseder.

Bu hastalıkları zaman içerisinde ilerlemiş ve yatalak hâlde yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Eşinin bu vahim durumu Peyami Safa'yı derinden etkiler, hayata bakışını değiştirir.

PEYAMİ SAFA'NIN HİKÂYECİLİĞİ VE ROMANCILIĞI

Edebiyatın hemen her dalında yetkin eserler veren Peyami Safa, yazmaya çok erken yaşlarda, henüz on birinde başlamıştır. Öyle ki on üç yaşına geldiğinde "Eski Dost" adında bir roman yazar. O yaşlarda romanın yanı sıra, şiirler de kaleme alıyordu. Şairlik onun soyunda (genlerinde) vardı. Zira babası İsmail Safa, dedesi Mehmet Behçet, amcaları Ahmet Vefa ve Ali Kâmi de şairdi. Onlara rağmen o, şiir türünde ısrar etmemiş; daha çok hikâye, roman, makale ve fıkra gibi farklı türlere yönelmiştir. Hayatı boyunca gazetecilik ile romancılığı aynı anda yürüten Peyami Safa, asıl şöhretini romancılıkla elde etmiştir.

Peyami Safa'yı daha çok romancı kimliğiyle biliriz. Diğer türlerde yazdıkları, onun romanlarının muhtevasını alabildiğine zenginleştirmiştir. O, tezli psikolojik roman türünün edebiyatımızdaki en büyük temsilcilerinden biridir.

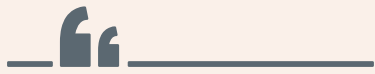
PSİKOLOJİK TAHLİL VE RUH ÇÖZÜMLEMELERİ

Türk edebiyatının mistik yazarlarından biri olan Peyami Safa; romanlarında olaya değil, psikolojik tahlillere ve ruh çözümlemelerine ağırlık vermiştir. Ruh, manevi değerleri ve inancı ön planda tutmuştur. Kişileri kültürlerine, kişiliklerine ve yaşam tarzlarına

USTA YAZAR PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARI

Usta yazar Peyami Safa, roman olarak Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Sözde Kızlar, Fatih-Harbiye, Yalnız, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Bir Tereddüdün Romanı, Biz İnsanlar, Cumbadan Rumbaya, Canan, Mahşer, Şimşek, Attila, Bir Akşamı adlı eserleri kaleme almıştır. O aynı zamanda "Server Bedi" takma adıyla çocuklara yönelik birçok roman yazmıştır. Bu ismi belli ki annesi Server Bedia'dan almıştır. Fakat bu romanlar edebî bir kaygıyla değil, para kazanmak için yazılmıştır. Zira yazar geçim sıkıntısı içerisindeydi. Sayıları 80'i bulan bu vasat eserler arasında, Cumbadan Rumbaya romanıyla, Cingöz Recai polisiye hikâyeleri dizisi en ünlüleridir. Selma ve Gölgesi de bu alanda dikkate değer bir polisiye romandır. Öte yandan Peyami Safa, o meşhur Cingöz Recai tiplerini Fransız yazar Maurice Leblanc'ın Arsen Lüpen karakterinden etkilenecek oluşturmıştır.

Son nefesine kadar hep bir arayış içinde olan Peyami Safa, edebiyatçılığının yanında, aynı zamanda bir düşünce adamıdır. Kudretli kalemıyla kısa zamanda Bâbîâli'de yıldızlaşan Peyami Safa, muharrirlik yönünün yanında, usta bir nazariyatçıydı.

uygun olarak konuşturmuştur. Türk edebiyatında psikolojik roman türünün ustalarındandır. Bilinç akışı ve iç konuşma gibi anlatım tekniklerinden faydalanmıştır. Romanları teknik bakımdan fevkalâde güçlüdür. Türkçeyi şanına layık ve etkili bir şekilde kullanan yazarın roman ve hikâyelerindeki betimlemeler dikkat çekici ve son derece sağlamdır. Doğu-Batı çatışması, ahlak krizi, varlığın sırları ve toplumsal değişimin sancıları romanlarındaki başat konulardır.

Türk edebiyatının ilk otobiyografik romanı sayılan Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Peyami Safa'nın 1930 yılında kaleme aldığı, şaheseri diyebileceğimiz kıymetli bir romandır. Küçük Peyami dokuz yaşlarında yakalandığı kemik veremi hastalığıyla on yedi yaşına kadar boşuşmuştur. Doktorlar kolunun kesilmesine karar verse de o, bunu kabul etmemiştir. Çocukluğu hastane koşullarında geçen küçük Peyami, yaşadıklarını bu romanında kısmen değiştirerek anlatmıştır. Peyami Safa'nın insan ruhunun derinliklerinde, tabiri caizse

labirentlerinde dolaştığı bu eserinin bu kadar etkili ve başarılı olması, onun yaşanmışlıklarının romana yansımalarıdır. Zira bu roman dudaktan değil, içselleştirilerek yürekte yazılmıştır.

BİZE ÜSLUP GETİRDİN

Kaleme sevdalı Peyami Safa, usta bir romancı olduğu gibi, hiç de yabana atılmayacak değerde bir hikâyecidir. Kendisinin çıkarmakta olduğu Yirminci Asır gazetesinde "Asrın Hikâyeleri" adı altında yazdığı hikâyeler bu türe yöneliminin ilk adımıdır. Onun bu öyküleri Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi usta edebiyatçılar tarafından da çok beğenilmiştir. Hikâyeleri okuyan Yakup Kadri "Bize üslup getirdin." derken, Yahya Kemal de "İsmail Safa'nın en güzel eseri Peyami'dir." demiştir. Karanlık Kralı, İstanbul Hikâyeleri, Bir Mekteplinin Hatıraları, Gençliğimiz Süngülerin Gölgesinde, Siyah Beyaz Hikâyeler, Aşk Oyunları, Ateş Böcekleri isimli hikâye kitapları onun velut kaleminden çıkmıştır. Bunlara ilave olarak Gün Doğuyor adıyla bir de tiyatro eseri yazmıştır.

Peyami Safa, roman ve hikâyelerin dışında ders kitapları da hazırlamıştır. Bunlar arasında şu kitapları sayabiliriz: Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabeti (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Kiraat (dört cilt, 1929), Yeni Talebe Mektupları (1930), Büyük Mektup Numuneleri (1932), Türk Grameri (1941), Dil Bilgisi (1942), Fransız Grameri (1942), Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948)

PEYAMİ SAFA'NIN GAZETECİLİĞİ VE DERGİCİLİĞİ

Peyami Safa, 1918'de, ağabeyi İlhami Safa'nın isteğine uyarak öğretmenlikten ayrılmış ve birlikte çıkardıkları Yirminci Asır adlı akşam gazetesinde "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında yazdığı öykülerle gazetecilik yaşamına ilk adımını atmış, 1921'de

Son Telgraf gazetesinde ve Tasvir-i Efkâr'da yazmıştır. Nihayet Cumhuriyet gazetesine geçmiş, 1940'a kadar bu gazetede fıkra ve makalelerini yayımlamış; romanlar tefrika etmiştir. Fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülür. Sanat, edebiyat, felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi değişik alanlarda kırk üç sene hiç durmadan binlerce yazı kaleme almış, geçimini bu yolla sağlamıştır. Milliyet, Tasvir, Havadis, Akşam, Ulus, Tercüman, Zafer, Son Havadis, Son Saat ve Son Posta gazetelerinde de uzun yıllar yazmıştır. Kültür Haftası (21 sayı) ve Türk Düşüncesi (63 sayı) adlarında iki de dergi çıkarmıştır. O, fıkra yazarı olarak gazetelerin tirajlarını değiştirecek kadar güçlü bir tesire sahipti. Ölümünden bir süre önce metapsişik konulara yönelmişti. Vefat ettiğinde Son Havadis gazetesinin başyazarıydı.

Son nefesine kadar hep bir arayış içinde olan Peyami Safa, edebiyatçılığının yanında, aynı zamanda bir düşünce adamıdır. Kudretli kalemıyla kısa zamanda Bâbîâli'de yıldızlaşan Peyami Safa, muharrirlik yönünün yanında, usta bir nazariyatçıydı. O, Doğu-Batı arasında yeni bir kimlik inşası peşinde koşmuştur. Türk İnkılabına Bakışlar, Felsefi Buhran, Millet ve İnsan, Mahutlar, Sosyalizm Mistisizm, Doğu-Batı Sentezi, Kızıl Çocuğa Mektuplar, Büyük Avrupa Anketi adlı eserleri düşünce sahasının ciddi mahsulleridir.

PEYAMİ SAFA'NIN KALEM KAVGALARI

Üretken bir yazar olan Peyami Safa, fıkra ve fikir namusuna kıymet verirdi. Birçok gazeteci, şair ve yazarla girdiği polemiklerle (kalem kavgaları) tanınan Peyami Safa; fiziksel açıdan küçük yapı, 48 kiloluk bir adam olsa da yüreği âdetâ heybetli bir yanardağ gibiydi. Zihni sürekli bir arayış ve devinim hâlinde olduğu

için değişik zamanlarda pozitivist, materyalist, mistik, milliyetçi, muhafazakâr, antikomünist ve korporatist kimliklere büründü. Onun içindir ki Türk şiirinin önemli isimlerinden olan Nazım Hikmet ve Necip Fazıl'la önce dost, daha sonra da düşman oldu. Önce Cumhuriyet Halk Partisi'ne, daha sonra ise Demokrat Parti'ye sempati duymaya başladı. Onun kalem kavgasına girdiği yazarlar arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'yu, Nurullah Ataç'ı, Orhan Veli'yi, Cahit Sıtkı Tarancı'yı, Aziz Nesin'i, Muhsin Ertuğrul'u, Ahmet Haşim'i, Sabiha ve Zekeriya Sertel'i sayabiliriz.

DAYANILMAZ ACILARLA GEÇEN BİR ÖMRÜN HİTAMI

Peyami Safa, büyük acıların ve can yakan trajedilerin bir türlü peşini bırakmadığı bir büyük ediptir. O; tek çocuğu, can parçası Merve Safa'yı henüz askerlik çağında kaybetmiştir. Safa'nın oğlu Merve, askerliğini Erzincan'da yedek subay olarak yaparken 27 Şubat 1961'de karaciğer iltihabından vefat etmiştir. Bu, hayatı boyunca hastalık ve acılarla boğuşan Peyami Safa'nın kaldıracılabileceği bir acı değildi. Oğlu Merve'nin vefatından sonra 15 Haziran 1961'de, bulunduğu bir yemekte öksürük nöbeti tutmuş ve arkasından kan kusmuştur. Son sözleri "İşte bu fena!" olmuştur. Mezarı Edirnekapı Şehitliği'ndedir.

Şehirler, yetiştirmiş oldukları mümtaz şahsiyetlerin omuzlarında yükselir. Şehirler kimliğini ve kişiliğini bağrından çıkan değerlere borçludur. Peyami Safa'nın köken olarak Trabzonlu olması şehrimiz için fevkalâde önemlidir. Onun adı Trabzon'da mutlaka yaşatılmalıdır. Ölümünün 60. yılında kendisini rahmet ve minnetle anıyorum. Ruhu şad olsun!

Şehirler, yetiştirmiş oldukları mümtaz şahsiyetlerin omuzlarında yükselir. Şehirler kimliğini ve kişiliğini bağrından çıkan değerlere borçludur. Peyami Safa'nın köken olarak Trabzonlu olması şehrimiz için fevkalâde önemlidir.

KİMDİR, NEDİR? SERİSİ

Peyami Safa'nın sekiz ciltten oluşan "Kimdir, Nedir?" serisi vardır. Bu seride "Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?, Karl Marks Kimdir? Marksizm Nedir?, Rousseau Kimdir? Liberalizm Nedir?, Atatürk Kimdir? Kemalizm Nedir?, Ziya Gökalp Kimdir? Türkçülük Nedir?, Machiavelli Kimdir? Makyavelizm Nedir?, Oliveira Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir?, Roosevelt Kimdir? New Deal Nedir?" adlı kitaplar vardır. Yine sekiz ciltten oluşan "Objektif" serisi mevcuttur. Bu seride "Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca, Sanat-Edebiyat-Tenkit, Nasyonalizm-Sosyalizm-Marksizm, Din-İnkılâp-İrtica, Kadın-Aşk-Aile, Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar, Eğitim-Gençlik-Üniversite, 20. Asır-Avrupa-Biz" adlı kitaplar bulunmaktadır.

Peyami Safa'nın Atatürk'ten Fevzi Paşa'ya, İsmet Paşa'dan Kâzım Paşa'ya, Rauf Bey'den Refet Paşa'ya kadar birçok kişi hakkında kaleme aldığı biyografi kitapları da vardır.

Prof. Dr. Süleyman Berk

Trabzon'dan İstanbul'a Sanat Yolculuğu

Hattat Ömer Vasfi Efendi

Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin sanat yönünün görüldüğü diğer bir yazı türü ise celî sülüs yazıdır. Hattatımızın bugün İstanbul'da iki yerde celî sülüs yazıları bütün ihtişamıyla arzıendama etmektedir.

Memleketine nispetle "Laz Ömer Vasfi" olarak bilinen bu hattatımızın doğum tarihi ve İstanbul'a ne zaman geldiği de belli değildir.

Bu hattatımızla ilgili ilk bilgileri Mirza Habib'in "Hatt u Hattâtân" isimli eserinde bulmaktayız. Burada özetle: "Trabzonludur. Evvelâ Hâfız Yusuf sonra Yamakzâde Salih Efendi'den meşk etmiştir. Enderûn hocaları arasına katılmış ve burada birçok isim yapmış talebe yetiştirmiştir. Onun kadar talebe yetiştiren daha önce görülmemiştir. 1240 yılında vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Cezâirî Gâzi Hasan Paşa Çeşmesi Celî Sülüs Kitâbesi

Mezar taşı, talebelerinden Hakkâkzâde Mustafa Hilmi Efendi tarafından yazılmıştır. Kasımpaşa'da bulunan Kışla Camii'nin ve Kışla yakınında bulunan çeşmenin celî sülüs yazıyla yazmıştır. Anadolu Feneri'nde bulunan çeşmenin kitâbesi de Ömer Vasfi Efendi tarafından yazılmıştır." ifadeleri yer almaktadır.

Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin oğlu Osman Hilmi Efendi de hattat olup Kasımpaşa Kışla Camii derûnunda bulunan bazı yazılar ona aittir ve imzası da bulunmaktadır.

Daha sonra gelen müellifler de ana kaynak olarak Habib Efendi'nin eserindeki bilgileri esas almışlardır. Yalnız, "Son Hattatlar" isimli muhalled eserin müellifi İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Ömer Vasfi Efendi'nin mezar taşını yazan hattat olarak "Ömer Hilmi" ismini sehven kaydetmiştir. Buraya dercettiğimiz fotoğrafta da görüleceği gibi mezar taşının hattatı talebelerinden Hakkâkzâde Mustafa Hilmi Efendi'dir.

SÜLÜS VE NESİH ANA AKIM EKOLÜ

Sanat olarak yazıları değerlendirildiğinde, Aklâm-ı Sitte olarak vasıflandırılan yazılardan sülüs ve nesih yazıda ana akım ekolüne bağlı olduğu görülmektedir. Sülüs yazıda harf yapılarının, Hattat Şeyh Hamdullah'la tesis edilen şiveye uygun olarak geliştiği görülmektedir. Harf yapıları ölçüsünde ve estetik, harflerin kürsiye oturuları mükemmel, harf yapılarının genel yapı içerisinde duruşları da uyumludur. Sülüs yazısında hareketler yanında tezyinî unsurlar pek kullanılmamıştır.

Nesih yazısına gelince, sülüs yazısında olduğu gibi ana akım Osmanlı ekolünün izinden gitmiştir. Harflerin satıra dizilişi mükemmel ve harfler kürsisinde yani estetik olarak bulunması gereken yerdedir. Hattat Hâfız Osman'la birlikte ikinci gelişimini yaşayan sülüs ve nesih yazıda İsmail Zühdi Efendi'yle (v. 1806) birlikte, Ömer Vasfi Efendi'yle üçüncü bir gelişimin yaşandığı görülmektedir.

Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin sanat yönünün görüldüğü diğer bir yazı türü ise celî sülüs yazıdır. Hattatımızın bugün İstanbul'da iki yerde celî sülüs yazıları bütün ihtişamıyla arzıendama etmektedir. Cezayirli Gâzi Hasan Paşa Çeşmesi kitâbesi ve Cezayirli Gâzi Hasan Paşa Kışlası Camii kuşak yazısında Ömer Vasfi imzasını görmekteyiz. Ayrıca çeşitli koleksiyonlarda yazıları bulunmaktadır.

ÜÇ KATI DAHA GENİŞ KALEMLE YAZILIR

Bilindiği gibi celî sülüs yazı, sülüs yazının irice, üç katı daha geniş kalemle yazılan çalışmalara verilen isimdir. Bir yazı çeşidi olmaktan ziyade bir yazı tarzıdır. Önceleri kitâbe, daha sonraları levha ve kuşak yazımında çokça kullanılmıştır. İri olduğundan gerek kalem hâkimiyeti gerekse harf yapılarının ölçüsünde ve estetiğinde yazılması çok zordur. Bu sebeple tekâmülü de o nispette geç ve güç olmuştur.

Bu konuda Fâtih döneminden Yahyâ Sûfî ve Ali b. Yahyâ Sûfî'nin celî sülüs yazıda ortaya koymuş oldukları gelişme çizgisi epeyce durağan seyrettikten sonra Hattat Mustafa Râkım Efendi'yle (1758-1826) büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Arada önemli isimler de celî sülüs yazıya emek vermişlerdir, bir mânada Râkım Efendi'ye zemin hazırlamışlardır. Hattat Ahmed Karahisârî, Ali b. Murad el-Bursevî, Mehmed b. Mustafa, Morali Beşir Ağa bu isimler arasında bulunmaktadır. İşte Hattat Laz Ömer Vasfi Efendi de celî sülüs yazının tarihî seyri içerisinde yeri olan bir hattattır.

Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin gerek çeşme kitâbesinde gerekse kuşak yazısında yazı sanatındaki kudretini görmek mümkündür. Harfler, kalem kalınlığına rağmen estetiğinde ve harflerin satıra dizilişi gayet sanatlardır.

Karadeniz'in bu güzide sanatkarı 15 Şaban 1240 (4 Nisan 1825) tarihinde vefat etmiş ve Karacaahmet Kabristanı'na defnedilmiştir.

Ömer Vasfi Kuşağından Detay

Hattat Ömer Vasfi Efendi Kabri

Talebelerinden Hakkâkzâde Mustafa Hilmi Efendi tarafından yazılan mezar taşının ibaresi şöyledir:

Huve'l-Hayyu'l-Bâkî
Enderûn-i Hümâyûn Hocası
Merhûm ve mağfur el-Muhtâc
ilâ rahmet-i rabbihi'l-ğafûr
Şeyhu'l-Hattâtîn
Trabzonî Ömeru'l-Vasfi
Efendi'nin Rûh-ı şerîfiçûn
Ve cemi-i ehl-i imân
Ervâhına lillâhi'l-Fâtîha
19 Şaban sene 1240
Nemekahu Mustafa Hilmi çırâğı'l-
merhûm

BİR OPERA/SİNEMA BİNASI HİKÂYESİ

Fatih Erol

Kim ne istedi bu güzelim binadan? Yıkım sürecine nasıl gelindi? Neler konuşuldu? Belediyenin tozlu arşivlerine girelim ve bugüne kadar kimsenin yayımlamadığı Meclis görüşmelerine kulak verelim.

I. BÖLÜM

Kimilerinin opera binası dediği, aslında sinema binası olan tarihî yapı, 1958 yılında sessiz sedasız yerle bir edildi. Sessiz sedasız diyoruz çünkü tespit edebildiğimiz kadarıyla o dönemin hiçbir siyasetçisi, aydını, yazarçizeri bu yıkıma karşı çıkmadı. Karşı çıkanlar da binanın tarihi ve kültürel önemine atıf yapmadı. Sadece zamanlamasını uygun görmediler. O kadar... Yıkımdan seneler sonra binanın eski resimlerini gören daha sonraki neslin uşakları, ah vah ettilerse de artık iş işten geçmişti. Gerçi o yıllarda Trabzon'da yıkılan ve yerle bir edilen tek kültür eseri bu değildi. Bu, başka bir bahis. Ancak bugün siyah beyaz resimlerini gördükçe içimiz cız eden yapının, bir yıkım hikâyesi var.

FRANSIZ ŞİRKETİ TARAFINDAN YAPTIRILMIŞ

Genellikle binanın yıkımı konusunda 1958 yılının Demokrat Partili Belediye idarecileri suçlansa da aslında bu o kadar basit değil. Evet, yapı 1958 yılında yıkıldı ancak bunun bir öncesi ve bir altyapısı var. İki bölüm hâlinde yayımlayacağımız bu yazı dizisinde, bugüne kadar hiç konuşulmayan, belki de konuşulmak istenmeyen yönünü, Trabzon Belediyesi Meclis ve Encümen kararları doğrultusunda, titiz bir arşiv çalışmasıyla ortaya koyacağız. Madem bu yapıyı Belediye yıktı, o hâlde belediye gözüyle ve belediyeci kimliğimizle olaya daha detaylı bakalım istiyoruz.

Yıkılan sinema binası, 1912 yılında (bazı kaynaklara göre 1908) Rumlar tarafından finanse edilerek Trabzon Meydan Parkı'nın doğusundaki bölgeye inşa edilmiştir. Gazeteci Refik Ahmet Sevengil'e göre bina, bir Fransız şirketi tarafından yaptırılmış ve Belediyeye terk edilmiştir. Her ne kadar binanın opera binası olarak inşa edilmediği iddia edildiyse de yapıda opera temsillerinin verildiği bilinmektedir.

ATATÜRK BİNASI İKİ KEZ ZİYARET ETMİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber Azerbaycanlı kişiler tarafından sinema olarak işletmeye açılan binada, Rus sanatçılar Şubat 1922'de Carmen operasında yer alan parçalarla bir gösteri sunmuştur. Sevengil, Atatürk'ün binayı iki kez ziyaret ettiğini iddia etmiştir. İddiaya göre Atatürk Trabzon'a 1924'teki ilk gelişinde eşi Latife Hanım'la beraber Dört Cihar oyununu, 1930'daki ikinci gelişinde ise Mon Bey adlı piyesi altı numaralı locadan izlemiştir. 1925 yılına kadar tiyatro ve müzik salonu olarak da kullanılan yapı, aynı yıl tamamen sinema salonuna çevrilmiş ve Turan Sineması adını almıştır.² Türkiye'de ilk sinema binasının 1908 yılında açıldığı düşünüldüğünde, Trabzon'da 1910'lu yılların başında bir sinema/tiyatro binasının varlığının taşıdığı anlam, dikkate değerdir.³

Peki, kim ne istedi bu güzelim binadan? Yıkım sürecine nasıl gelindi? Neler konuşuldu? Belediyenin tozlu arşivlerine⁴ girelim ve bugüne kadar kimsenin yayımlamadığı Meclis görüşmelerine kulak verelim.

Sinema binasının yıkımı konusu aslında Belediye Meclisine üç kez gelmiştir. İlk 1939 yılında, sonra 1957 ve yıkımın gerçekleştiği 1958 yılında.

LAMBERT PLANININ⁵ İLK UYGULAMASI

12.04.1939 tarihli Belediye Meclis oturumunda konunun tutanaklarına ilk girişi "İmar planı avan projesine göre yıkılıp arsasının meydanlığa ilavesi lazım gelen sinema binasının ve yanındaki kahvehane ve müstemilatının yıktırılmasına karar itası hakkında Belediye riyasetinden yazılan tezkereler" ile oluyor.⁶

Konuyla ilgili bilgi veren Belediye Başkanı Bahri Doğanay, "Şehircilik

mühassısı Lambert'in yaptığı imar planı avan projesine ve son defa gönderdiği rapora göre, evvelemirde bu meydandan işe başlanacağını, sinema binası ve müstemilatının senelik 3000 lira gibi bir gelir getirmekle birlikte, plana başlanmış olmak üzere fedakârlık yaparak bu binayı şimdiden yıkmak icap ettiğini ve buna mukabil Atapark civarında bir pastane ve kahvehane yaparak sinema ve kahvehane kirasından vaki olacak zararı buradan telafiye çalışacağını ve mamafih bunu yapamazsak bile, imar planının tatbikatına başlanabilmesi için söz konusu binaların derhal yıktırılmasını münasip gördüklerini."⁷ söyler.

Lambert'in 1937 yılında planın avan projesinde teklif edilen, "Trabzon Meselesi ve Plan Hareketi Üzerine İptidai Raporu" incelediğimizde⁸ imar planı müellifinin şu tespitlerini görüyoruz: "Trabzon hâlihazırda şehircilik noktai nazarında şu şekilde bir manzara irade etmektedir: Münur ve ubur⁹ için hiçbir merkez meydanı yoktur. Bugünkü mahal daha ziyade bir istirahat bahçesidir."

Yine raporda Lambert'in Trabzon için bütün şehrin siyasi, idari, iktisadi birliklerini ortasında toplayacak bir merkez kurmayı düşündüğünü, ortasında Atatürk'ün muazzam bir abidesinin bulunacağı bu meydanın, mevcut meydanın hâlihazırda ağaçlarının ve bahçelerinin korunmasıyla ve tamamen düzenlenmesi'yle elde edileceği anlaşıyor. Bunun yanında Lambert'in çizdiği Atatürk alanını gösteren eskizde, mevcut sinema binasının yer almadığı da görülmektedir.¹⁰

Biz yine Meclis tutanaklarına dönecek olursak, Belediye Başkanı'nın sinema binasının derhâl yıkılması konusunda gösterdiği iradenin, bazı Meclis üyelerince yerinde bulunmadığını anlıyoruz.

Mesela Tevfik Yunusoğlu, bu binaların yıkılması için öncelikle imar planının kesin şeklini alması ve meydanın yapılacağı zaman yıktırılması gerektiğini düşünmektedir. Ancak sonuçta o da yıkıma taraftardır. Sadece zamanını uygun bulmaz. İbrahim Sürel, plan ve anıt meselesi henüz tatbikat sahasına konmadığından, hâlen enkaz hâlinde olan başka bazı binaların istimlak edilmesinin daha hayırlı olduğunu söyler. Zühtü Evren, Atatürk anıtı için henüz ilerlemiş vaziyet olmadığından, şehir planının da kesinleşmemiş olduğundan, sinema binasının yıktırılmasını gerekli kılacak zorunlu bir sebep olmadığını belirtir.

TEVFİK YUNUSOĞLU BİNANIN YIKILMASINI İSTER

Yine Başkan'ın verdiği bilgiye göre sinema binasının bırakacağı arsaya Transit İdaresi binası yaptırılmak istendiğini anlıyoruz.¹¹ O zaman sinemanın yerine başka bir bina yapılacaksa, mevcut tarihî bina neden bu amaçla kullanılmak istenmiyor? sorusu havada kalıyor. Ayrıca Lambert'in çizdiği Atatürk alanını gösteren eskizde mevcut sinemanın yerinde başka bir binanın da yer almadığını görüyoruz.¹²

BİR MEMLEKETTE YIKMAK OLMAZSA İMAR DA OLMAZ

Sinemanın yıkımına hararetle taraftar olan Meclis üyeleri de vardır. Örneğin Şevki Savaşçı, "İmar yıkmakla olur. Bir memlekette yıkmak olmazsa imar da olmaz. Biz bu şehri baltalamazsak hiçbir şey yapamayız. Her kafadan bir ses çıkacak, herkes başka bir fikir beyan edecektir. Hâlbuki bunun bir çıkar tarafını bulmak lazımdır. Mademki heykel burada yapılacaktır o takdirde şehrin bu kısmını genişletmek icap eder. Esasen sinemayı ortadan kaldırmak öteden beri söylenen ve takarrür eden bir

keyfiyettir. İmar planı da buna amirdir. Böyle olduğuna göre işi neden iki sene sonraya bırakalım. Zararı telafi için (Sinemadan elde edilen kira gelirini kastediyor.) başka çareler arayalım. Meydan açılsın, iş yoluna girsin. Tedbirlerde biraz ürkek davranıyoruz. Bir toplantı olduğu zaman halk birbirine giriyor. Şehirde genişçe bir meydan yoktur. Erzurum'dan gelen¹³ şehrin güzel bir meydanı ile karşılaşın." der.

Görüşünü kuvvetlendirmek isteyen Başkan Bahri Doğanay, "Yol için vatandaşın evini istimlak ederken, kendi mülkümüz için titiz davranılmasını nasıl muvafık bulabiliriz?" diye sorar. Başkan'a göre imar işlerinde memlekete örnek olmak, Belediyeye düşen bir vazifedir.

BU İŞ PEK UZATMAYA GELMEZ

Sinemanın derhâl yıkılmasına taraftar olan Meclis Üyesi Şevki Savaşçı görüşünü güçlendirmek adına, konuyu başka bir mecraya doğru çekmek ister. Der ki: "...Bu iş pek uzatmaya gelmez. (Atatürk'ü kastederek) Bu memleketi kurtaran bir şahıs ortaya atıldı. Tek başına meydana çıktı. Yanına yirmi kişi iltihak etti. Memleketi kurtardılar. Onun buraya dikeceğimiz bir heykeli için Belediyenin üç bin lira zarar etmesi mevzubahis olamaz."

"Müzakere mevzuunun başka mecralara dökülmesine mahal yoktur." diyen Burhan Oğuzlu özetle, konunun bir yetki meselesi olduğunu, para meselesi olmadığını, imar hareketlerinde bir hamle yaparken, öncelikle kanuni mevzuatı göz önünde bulundurmak icap ettiğini, bir Belediye mülkünün veya diğer gayrimenkullerden herhangi birisinin yıktırılmasına Meclisin yetkisi olup olmadığını sorar. "Mesele budur." der ve kendi sorusunu şöyle cevaplar: "Belediye şehrin imarında bir vatandaşa, bir hemşehriye ait mücerret

bir binayı istimlak yolu ile satın aldığı halde, bütün bir memleketin malı olan Belediye gayrimenkullerini karşılıksız olarak Belediye Meclisinin ortadan kaldırmağa salahiyeti yoktur."

Umumun malı olan Belediye mülkünün istimlak bedelini Belediye kime ödeyecektir? Oğuzlu'ya göre, "Belediye bir cebinden çıkarıp öteki cebine koyacaktır." Ayrıca Oğuzlu imar planları ile ilgili bir gerçeğe de parmak basar.

PLAN MECLİSE GELECEKTİR

"Bir şehrin imar planını tatbik sahasına koyabilmek için birtakım merasim-i kanuniye vardır. Şehir mütehasısı plan yapmış olabilir. Ancak bu katiyet ifade etmez. Plan Meclise gelecektir, Meclişçe tetkik ve kabul edildikten sonra Nafia Vekâletinin¹⁴ tasdikine arz olacaktır. Bugün İstanbul planı üzerinde bile münakaşalar yapılmaktadır. Nafia Vekâleti bazı kısımlarını muvafık bulmuyor. Bu demektir ki, bir planın tatbik sahasına konulabilmesi ancak tasdiklenerek katiyet kazanmasıyla mümkündür. Bununla beraber plandan sonra da mesele bitmiş değildir. Plan ele alındıktan sonra Belediye Kanunu'nun gösterdiği şekilde beşer senelik mesai imar programları tanzim edilecektir..."

"Bugün bu program yapılmadan Reşadiye Caddesi'ni yıkıyoruz. Şurayı yıkıyoruz, burayı yıkıyoruz. Bunlar bence programlanmamış mesainin israf edilen enerjileridir. Heykel dikileceği zaman sinema binasının yıkılmasına başlanabilir..."

Görüşmelere ara verilir. Ancak 13.04.1939 tarihli Meclisin birinci gündemi yine sinema binasının yıkılması mevzusudur.¹⁵ Konu ile ilgili söz alan Meclis üyesi Avukat Ragıp Öztürk, Belediye Kanunu'nu tetkik ettiğini, bu binanın yıktırılmasının Meclisin yetki ve salahiyetinde olduğunu söyler. Bundan sonra ilk önce Mecliste salahiyet (yetki)

oylaması yapılır. Burhan Oğuzlu'nun muhalefeti,¹⁶ M. Muammer Yarımbıyık ve Lütfü Pulathaneli'nin iki çekimser oyuna karşı, on dört reyin muvafakatiyle sinema binasının yıktırılmasının Belediye Meclisinin salahiyetinde olduğu kabul edilir.¹⁷

Bundan sonra Başkan Bahri Doğanay, imar planına göre bu yerin yıktırılarak arsasının bahçeye ilavesi ve Atatürk heykelinin reki (dikilmesi) dolayısıyla Lambert'in son gönderdiği mektuba nazaran bu binaların bir an evvel yıkılması zaruri gördüğünden bahisle, konuyu Meclisin oyuna sunar. Fakat yetki oylamasında çekimser kalan M. Muammer Yarımbıyık söz alarak şöyle konuşur:

"Bütün bu mütalaalar güzel, yalnız bu arzu kesinlik kazanmış bir plana dayanılarak yerine getirilebilir. Plan ise henüz ele alınmış değildir. Onun içindir ki avan proje üzerinde imar hareketine başlamak doğru olmaz kanaatindeyim... Yapılmış olan avan projenin daha sonra değişme ihtimali vardır. Plan demek, her türlü tetkik ve tasdikten geçmiş ve tekâmül etmiş bir imar haritasıdır. Bu olduktan sonra yine kanunun tayin ve tarif ettiği şekilde beşer senelik imar programları tanzim etmek ve o suretle faaliyete başlamak icap eder.

Heykel meselesine gelince, onun da henüz belli olmuş ve kabul olunmuş bir maketi elde olmadığı gibi siparişi de yapılmış değildir. O halde kati imar planının mevcut olmamasına ve heykelin sipariş edilmemiş bulunmasına rağmen bu işteki aceleyi anlayamıyorum. Bence plan kesinlik kazandıktan sonra, sinema binasının yıktırılması lazım gelir, kanaatim budur." der.

HALK DA ÇAMURDAN KURTULDU

Başkan Bahri Doğanay görüşünde ısrarcıdır. Şöyle bir örnek verir: "Evvelce Belediyenin önü toprak kaldırımdan

ibaretti, sonradan parkeye tahvil edilerek güzelleştirildi. Halk da çamurdan kurtuldu. O zamanda tabii şehir planı yoktu. Fakat yapılanca halk memnun oldu. Sinemanın yıkılacağını herkes duydu. Bundan yapacağımız üç bin lira zararı göze alalım. Esasen burayı bu maksatla da kiraya vermeyeceğiz."

Görüşme biraz daha uzar. Başkan, "Vaziyet tavazzuh etmiştir." (Yeterince anlaşılmıştır.) diyerek maddeyi oylamaya sunar. "Sinema binası ve müstemilatının yıkılmasını kabul edenler... Etmeyenler... KABUL EDİLMEDİ."¹⁸

Sinema binasının Lambert'in hazırladığı imar planı gereğince yıkılmak istenmesine bir delil de bundan bir sene önce Mecliste Belediye Reisi Vekili Ömer Kazancel'in yaptığı konuşma esnasında sarf ettiği "...Müstakbel şehir planı etütlerine nazaran yıkılması lazım gelen bu bina..." cümlesidir.¹⁹ Yani Mecliste o gün, bugün opera binası dediğimiz yapının plan gereğince yıkılacağını herkes biliyordu. Karşı çıkan Meclis üyeleri de aslında yıkıma karşı değillerdi. Sadece zamanlamasını uygun bulmuyorlardı. Fakat görüldüğü üzere sinema binasının yıkılması talebi, Belediye Başkanı

Bahri Doğanay'ın onca ısrarına rağmen Meclis üyelerince kabul edilmemiştir. En azından şimdilik.

DİPNOTLAR

1. Mühendis, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı
2. "https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon_Opera_Binas%C4%B1#cite_note-9" (23 Kasım 2010 tarihinde erişildi)
3. Veysel Usta, Ömer İskender Tuluk, "Trabzon'da Tiyatro" 'Serander Yayınları' s (191)
4. "Belediyenin tozlu arşivi" mecaz olarak kullanılmış olup, 1930 yılından bugüne kadar tüm Meclis ve Encümen kararları Büyükşehir Belediyesi Yazı İşleri ve Kararlar Dairesinde son derece düzgün ve titiz bir şekilde arşivlenmiş olup, meraklıları için ayrıca dijital ortamda kaydedilmiştir. Yani toz, lafın gelişi.
5. 1938 yılında Trabzon kentinin imar planı Fransız şehir plancısı Jacques H Lambert'e yaptırılmış ve plan 1970 yılına kadar yürürlükte kalmış, Labert Planı adıyla anılmıştır.
6. TBMZ On Dördüncü İnikat 1. İçtima Devresi 11.4.1939 tarihli içtima
7. TBMZ (a.g.e)
8. Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, "J. H. Lambert Esbabı Mucibe", "Trabzon Kent Mirası", Klasik Yayınları
9. Gelip geçilecek "www.luggat.com/index.php#ceviri"
10. Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli (a.g.e)
11. TBMZ On Dördüncü İnikat 1. İçtima Devresi 11.4.1939 tarihli içtima
12. Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli (a.g.e)
13. Neden Erzurum? Çünkü Erzurum transit yolunun başladığı veya dönüşte bittiği yer burasıdır. (F:E)
14. Bayındırlık Bakanlığı
15. TBMZ On Beşinci İnikat 1. İçtima Devresi 13.4.1939 tarihli içtima
16. Burhan Oğuzlu yıkılma kararına muhalefetini şu gerekçeye dayandırıyor: "Benim tahminime göre, Meclis buranın (yani sinema binasının) yıkılması için bir karar verdiği takdirde, bu binanın arsası ilanihaye olduğu gibi kalacak ve buna mukabil halkın istifadesi için başka bir sinema yaptırılmayacaktır."
17. TBMZ On Beşinci İnikat 1. İçtima Devresi 13.4.1939 tarihli içtima
18. TBMZ (a.g.e)
19. TBMZ Fevkalade İnikat 4. İçtima Devresi 27.9.1938 tarihli içtima

Varol Uzlu

Haydee!..

*"Hayde gidelum hayde
Dağa karayemişa
Elun nişanlisina
Ben nasıl deyim hayde!"*

*Çiktum çami budadum
Endurdum yarisina
Boyle sevda mi olur?
Girsun yerin dibina..."*

Sevgili Kazım Koyuncu o amansız hastalığa yakalandığı yıllarda bu topraklara olan hasletini seslendirmişti yüreğinde "Haydee!.." diyerek Haydee!.. Bu kadar içten bir sesleniş var mıdır?

O nidaya neler sığdırabiliriz? Önce aşkı koyalım baş köşeye, sonra özlemi. Yaylaların baharda yeşermeye başlayan yeşilini, alını, sarısını... Sis Dağı'ndaki horonun özlemini, heyecanını...

Bu topraklarda doğmayanların bile sırf atalarının yurdu diye âşık oldukları bir coğrafya bizim memleketimiz.

Dünyanın en güzel, en müreffeh yerine gitse de akli ve ruhu hep burada değil midir? Trabzonspor'un maçını bahane edip uzak ülkelerden birkaç günlüğüne geldiğinde hemen yaylalarda bulur kendini, davet gelir yayla evinden. Hiç Asiye Tiyeze'nin kuymağını, lahana yemeğini yemeden o yayladan ayrılabilir misin? Yosun kokan kıyıda... Faroz'da, Ganita'da tavşankanı çayı içmeden memleket havası üstüne siner mi?

Anadolu'nun çok zengin ve damağa hitap eden çok tatları var fakat biz özeliz, bizim tutkularımız var, özlemimiz var.

Akşamüstü yiyeceği Piralî Usta'nın mirası Akçaabat köftesini düşünürsün. Maçtan sonra da Sürmene'de peynirli, Kalkanoğlu'nda pilavı, hünerli ustaların dönerini tatmadan dönüş mümkün müdür?

Bu tatlar beynelmilel damak zevki listesinde başköşede yerini almıştır.

İnsanlar tüm yaşamları boyunca tutkularının peşinden koşar. Çünkü ruh, aradığını bulunca varlığını huzurla yaşatır. Lakin Karadeniz öyle bir coğrafya ki beşiğinde salladığı insanın bütün dünyası olur, dağıyla taşıyla deniziyle.

Cefasında geçim derdi, alın teriyle kazanılan rızık; sefasında ise dağına yeşiline, havasına suyuna, yağmuruna, rüzgârına kapılmış Karadeniz insanının bu topraklara tutkulu duygusal bağlılığının yaşam öyküsünün samimiyeti vardır.

Haydee!..

Şimdi yüksek yaylalara çıkma zamanı.

Sevdiğin yanıdaysa, yüreğinle ona, "Seni çok seviyrim kız!" diyebilmelisin.

"ULA SEN DE KİMSUN?"

Ona yayla çiçeklerinden bir demet yapma zamanıdır. O heyecanla aklına bir şey gelmiyorsa.

Sen benim, sarı zifin kokulum, mor komar çiçeğimsin demen bile dünyaya meydan okumadır. Bu duygu âleme yeter.

Dağlar sana yorulana kadar eşlik eder. Gel gör ki dağların ayarı olmaz. Güneşi birden örten sis, koşup gelen bulutlar küser ağlar. Yağmur bastırdığında bir yayla evinin saçığına sığınırın. Kapı vurulmadan, açar kapıyı Nenega, "Ula sen de kimsun? Hele bi' gel içeri!" diyerek.

HORONUNDAN NİCE DÂNSÇILAR BESLENDİ

Yılların emeği yüzüne kazınmış bir yaşlı babaannenin seni, davet edeceğini hatırla. Sana kuracağı bakır siniye, hazırlayacağı hoşmeriye doyaya bakıp eriyen tereyağının içine daldıracağını parmak uçlarını. Var mı dünyada bundan daha lezzetli bir yemek?

Bu güzel topraklardan nice ozanlar, şairler, yazarlar, ressam, nakkaşlar, sinema sanatçıları çıktı; horonundan nice dansçılar beslendi, besleniyor.

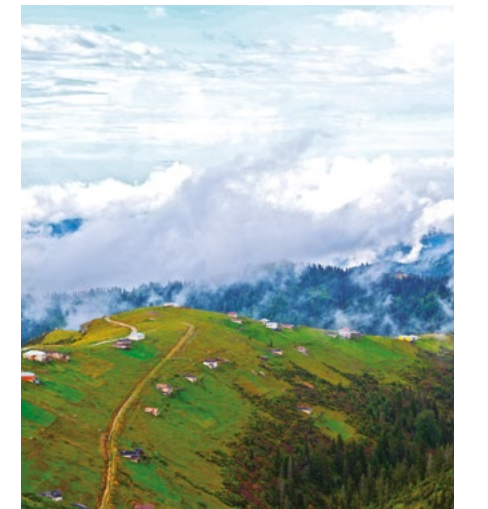
Estetik ve sanat anlayışımızı yitirmeye başlayıp uzaklarda aradığımız günümüzde, bir futbol bileşenleriyle hep yan yana geliyoruz.

Çocuğundan yaşlısına, sağcısından solcusuna kadar tek yürek, hep aynı duyguyu hissediyoruz.

*"Kizilağaç fidanı
Tepeden budanur mi?
İnsan sevdiği yardan
Bu kadar utanur mi?"*

*Endum dere duzina
Aşlamayı aşladum
Sevdaluk eyi şeydур
Ben da yeni başladum."*

Zamanı Öğüten Taşlar SON SU DEĞİRMENLERİ

Döngü ve tekrar var olmanın bahanesi midir? Evrende her şey dönüyor. Atomlar, Kâbe’de tavaf edenler, semazenler, dünya, kozmos, gidenler... Ve değirmen taşları... Nietzsche’nin döngü kavramında; ‘İnsan yaşamı sonsuza dek baştan sona aynı biçimde tekrar edecek belirli bir bütündür.’ derken insanoğlunun sonsuz döngüyü ayırt etmesi mümkününden yola çıkarak bu zor paradigmanın sonsuzluk ayini olma ihtimali üzerinde durur.

Yaşar Bedri Özdemir

DEĞİRMENİN KISA GEÇMİŞİ

İnsanoğlu beslenebilmek için avlanma ekonomisinin yanı sıra bitkilerden yararlandı. Tahılı taşların arasında ezerek un hâline getirme pratiklerini tecrübe etti. Önce dibek benzeri taşlarda döverek, ezilen buğdaydan ekmek yapmayı öğrendi. Sonra iki taş arasında döndürülerek tahılı öğütebilen el değirmenlerini keşfetti. Doğa güçlerini kullanmasını fark eden insanoğlu, rüzgârın gücüyle çalışacak yel değirmeni fikrini MÖ 600’lerde, çölde keşfetti.

MÖ 1. yüzyılda suyun gücünü kullanma fikri Avrupa dere yataklarında oluştu. İlk su değirmenleri bu zaman diliminde kullanılmaya başlandı.

Suyun gücünden elde edilen enerjiye bağlı olarak sanayi fikri oluşturuldu. Önemli iş merkezleri akarsu kıyıları olmuştur. Akan suyun hızıyla hareket eden çarka bağlı olan milin düzenekle, taşın dönmesi öğütme eylemini gerçekleştirdi.

Yakın zamana kadar fabrika addedilen değirmenler, aynı zamanda zenginliği de ifade ediyordu. Osmanlı padişahlarına hediye olarak takdim edilen değirmen mülklerini paşalarına hediye olarak bıraktığı bilinmektedir.

TRABZON YÖRESİNDEKİ SU DEĞİRMENLERİ

Trabzon yöresi dağlık ve engebeli olduğu için tribünlü değirmenlerin kurulumuna müsaitti. Hark içinde (kanalla) taşınan su, yüksek bir irtifadan çarka hızla dökülür. Çarkı döndürecek suyun azlığı ve çokluğuna göre dar boğaza sıkışan su ‘zimbon’ denen farklı tazyik yüksükleri ile suyun şiddeti ayarlanır. Dönen çarkın miline bağlı düzenekle öğütecek taşın dönmesi sağlanır. Bu taşlar, öğütme basıncını 700 ila 3000 devir dakika hız aralığında sağlar.

Kullanılan taş sisteminin çalışma tekniği basittir. Üstteki dönebilen taşın ortasındaki delikten

dökülen mısır (tahıl) taneleri dişli iki taş arasında ezilerek öğütülür. İnce kalın mamul olarak işlenebilmesi için ayarlanabilir bir düzenek mevcuttur.

Çarkı döndürecek kadar akan suyu bulunan yerleşim yakınlarında mutlaka bir değirmen inşa edilmiştir.

Mısır çuvaları sırtlarda taşınır, yürüyerek gidilip gelinirdi değirmenlere. Köyümüzde (Akçaköy) 1960’lı yıllarda dokuz adet değirmenin olduğunu tespit ettim. Bu dokuz değirmenden sadece bir tanesi çok düşük kapasite ile çalışıyordu. Onu da iki sene önce sel sürükleyip önemli kısmını götürdü.

Değirmenler tek taşlı olabildiği gibi (Akçaabat Osmanbaba, köy değirmeni) dört taşla çalışan değirmenler de nadiren günümüze kadar gelmiştir.

YOL BOYU KEMENÇE ÇALIP TÜRKÜ SÖYLENİRDİ

Bugün makinelerle hazırlanan değirmen taşları Akçaabat’a bağlı Kirazlık (Vara) köyü taş ocağından çıkarılıp işleniyordu. Taşlar çok ağır olduğu için değirmenin gideceği köy gençleri imece halinde taşın ortasına sırk geçirip, 10-15 kişilik insan gücüyle yuvarlanarak köyden köye günlerce süren yolculuktan sonra monte edileceği değirmene ulaştırılırdı.

MISIRIN HİKÂYESİ

Mısır bir zamanlar çiftçilerin öldürmeyen, ondurmayan, gene de aç bırakmayan baş tacıydı. Savaş yıllarında zenginlik mısır ekim alanıyla, kot (7 kg civarı) hesabı ile ölçülüyordu.

Kırsal insanı, fırında veya pilakide pişen ekmeğinden, tencerede kaynayan çorbasına kadar mısır unundan yapıyordu. Mutfağında, bağında, bahçesinde, tarlasında özveriyle, yorulmadan, bir gün ‘of’ demeden çalışan en önemli iş gücü kadınlarımızdı.

Kış aylarında hayvan gübresi taşınarak, tarlaya dökülür. Bahar başında tarla bellenir, toprakları ufalanır, gübre dağıtılır. Çukurlar açılır tanelerin ekimi yapılır, toprakla örtülür. Tohumun toprağa düşmesinden sonra çileli ve yorucu bir serüven başlar. Merakla bekleyişin sonunda tohum çatlar ve fideler toprağın üstüne yürür. Boyları 30-40 cm olunca tarladaki mısır fidelerinin fazlalıkları (ayıklanır) seyrekleştirilir. Toprak çapalanır, havalandırılır, toprakta biten yabancı otlar temizlenir. Fazla yağmurların sel dönüşmemesi ve şiddetli rüzgârın esmemesi için dualar edilir.

Yorucu ve sıkıcı yolculuğu kolaylaştırmak için çalgıcı kiralayıp yolu boyu kemençe çalıp türkü söyleyerek köylüye moral desteği verildi.

Zaman içinde değirmen ustalarının bulunmayışı, yeterli bakım ve onarımın masraflı olması nedeniyle bu önemli kültür mirası ihmal edilip yıkılmaya terk edilmiştir.

Taşın üstünde sürekli hareket hâlinde olan tanenin dökülmesi için titreşim üreten tahta aparat (kıravat, garganak, kemençe) her yörede çakıyla zevke göre farklı motifler işlenerek yapılmıştır.

Değirmen duvarlarına ve tahıl teknesine (özellikle kömürle) yazılan şecere çalışmalarının, özlü sözlerin, dileyişler, maniler ve aşk menkıbelerinin günümüze gelmiş olması mekân ve insan ilişkilerinin iç içeliğinin varsıl örnekleridir.

Son nesil su değirmenlerinin yavaş yavaş yok olduğunu görmek, yirmi asırlık koca bir kültürün bitmesi anlamına geliyor ki bu kadim kültür mirasının yok olmaması için gerekli önlemlerin hızla alınması gerekmektedir.

ELEKTRİKLİ DEĞİRMENLER

Bakımı masraflı olan su değirmenleri, ustalarını da kaybetmeye başlayınca 1960'lerden sonra kırsalın elektriğe kavuşmasıyla birlikte elektrik motoruyla çalışan yüksek devirli değirmenler devreye girmiştir. Su değirmenlerinin ağır devirde çalışması, taşa değen suyun verdiği serinlikle taşları ısıtmazken, mısırın kıvamında öğütülmesi ve öğütülürken unun yanmaması sağlanırdı. Oysa elektrik motoruyla çalışan değirmenlerde, güç ve hız faktörü, taşların dönüş gücüyle öğütülen unu fazla ısıtıyor olması ve halk söyleyişiyle 'yanan' unun hoş olmayan kokusu, lezzet farkı, raf ömrünün kısalığı yüzünden pek itibar görmemiştir.

MISIR TARIMININ SONUNU HAZIRLAYAN ETKENLER

Değirmenlerin önemini kaybetmesindeki en büyük etken hiç şüphesiz kırsaldaki çiftçinin refah arayışıyla başlayan serüvenidir. Beden yorgunluğu az olan memurluk, ticaret, esnafılık gibi farklı iş alanlarına yönelmesi ve şehir hayatına taşınmasının yanı sıra, Avrupa'ya iş gücü göçüyle başladı.

Kırsaldan metropollere göç yıkımın yıkımydı. Göçün nihayetinde sahipsiz kalan tarla ve bahçeler. Tarih boyunca dağlık ve engebeli yörenin en önemli besin kaynağı olan mısır, ekilip biçilmez olmuştu.

OKULLAR DA BİRER BİRER KAPANDI

Bu ilgisizlik sonucu yöremizin başat ürünü mısırın üretimi hızla irtifa/değer kaybetti. Boş kalan araziler, vakit kaybedilmeden bakım gerektirmeyen ve hasadı daha zahmetsiz olan fındık ve çay bahçelerine dönüştürüldü. (Daha sonraki yıllarda tütün ekim alanları da politikaların dahliyle fındık bahçesine dönüşecektir.)

Hızlı göçün sonunda köylerde öğrencisi kalmayan okullar da birer birer kapandı, sayıları azalan köylüler, okula başlayacak çocuklarının öğretim ve eğitimi için zorunlu olarak ilçelere ve şehre göçmek zorunda bırakıldı.

Bir istisna olarak yüksek dağ köylerindeki her şeye rağmen göçe direnen, taş yerinde ağırdır prensibiyle yerini yurdunu terk etmeyen çiftçiler için mısır önemini hâlâ korumaktadır. Hayatının idamesi için ekmeğini,

pidesini, çorbasını ve yemeğini bağında bahçesinde ürettiği mısırın unundan pişirerek sürdürmektedir.

Bu dağ köylerinde tamir ve bakımı yapılarak ayakta kalan değirmenler sınırlı da olsa hâlâ çalışmaktadır.

TÜFEKLER PATLATILIR, SİLAHLAR ATILIR

Araziler engebeli olduğu için selin tahribatının yanı sıra yazın kuraklığı, toprağın susuzluğu çiftçinin korkulu rüyalarıdır.

Mısırın olgunlaşma sürecinde yüksek dağ köylerinin amansız tehdidi olan yabani (domuz) istilalarıyla mücadele başlar. Geceleri nöbetleşe tarlalar beklenir. Yabaniyi korkutup kaçırmak için çingiraklar, kelekler çalınır; tüfekler patlatılır, silahlar atılır.

Güzle hasat zamanı gelir çatar. Mısır kelleleri olgunlaşıp kuruyunca mısır fidanları biçilir, kelleler kırılıp sapları kumul (horom) yapılır. Saplar merelere, mısır kelleleri evlere taşınır.

Mısırın dış zarı, kabuğu imece olarak ayıklanır: Sırayla süren imece gecesinde mısırlar ayıklanınca "sivi, sivil" oyunu oynanarak stres atılır. Mısırın bir kısmı gün boyu odun yakılan fırınlarda kurutulup, kavrulur. Kavrulmuş mısırdan (fırın mısırı) Trabzon mutfağının vazgeçilmezleri arasında yerini alan çok lezzetli yemek, çorba, lapa çeşitleri hazırlanır.

MISIR UNUNA AYRI İHTİMAM GÖSTERİLİR

Evlerdeki el değirmenleriyle 'yarma'denen hayvan yemi ve yemeklik kırk mısır unu öğütülür. Yarmayla lapa, süt ve ayran çorbası, lahana çorbası, sarma (dolma) gibi yemekler yapılırken, ince öğütülmüş unla mısır ekmeği, tandır, pide, hoşmerim, yağlaç, kuymak gibi çorba çeşitleri pişirilir.

Köylü ihtiyacı olduğu sürece pazara, yağını, sütünü, peynirini, yumurtasını götürürken baş köşesinde mısırına, mısır ununa ayrı ihtimam gösterir.

Uzun yıllar gözden ve gönülden ırak olan mısır unu ve mamulleri son yıllarda yöre mutfağına orijinallik katar. Alternatif damak lezzeti olarak tercih edilmesiyle mısır ekimi tekrar gündeme gelir.

Son yıllarda birinci ve ikinci kuşak gurbetçiler ata topraklarına dönmeye başlamıştır. Geriye dönüşün en büyük hasretliği hiç şüphe yok ki mısır ve mısır unudur.

DEĞİRMENLER: BELDELERİN SOSYAL MEKÂNLARI

Değirmenlerin çay, muhabbeti eksik olmazdı. Kıraathane işlevi de yüklenen değirmenler ana mekânda taşlar mısırı öğütürken, ateşhane olarak kullanılan küçük bölmelerde sabahlara kadar süren sohbetlerin, eğlencelerin, dostlukların pekiştiği mekânlardı.

Mısırını öğütmek için değirmene gelenlerin yanı sıra dilencilerin, yolcuların uğrak yeri idi. Sıcak haberlerin alındığı, aktarıldığı, adreslerin sorulduğu, tipide, karda, soğuk kış gecelerinde üşüyenlerin ateş başı, ileri karakoluydu.

EVLİLİĞE GİDEN BULUŞMALARIN UĞRAK YERİ

İstisna olarak günümüzde bir kısım köy değirmeni yöre insanının ortaklaşa inşa ettiği değirmenleri Şalpazarı, Geyikli ve Tonya yörelerinde köyün kadınları çalıştırmaktadır. Toplu halde gidilir, unlar öğütülürken sohbet ve danteller işlenir, havadisler toplanır, dertleşilir, gönül işlerine yardımcı olunurdu.

Değirmenler aynı zamanda bağda bahçede aleni görünmekten çekinen sevdalı gençlerin rahatça konuşabileceği, bir arada olabileceği saklı mekânlardı. Değirmende

AHİLİKTE DEĞİRMEN KANUNU

Tarih öncesi dönemden tarihi dönemlere, insan ve toplum yaşamında vazgeçilmez bir öneme sahip olan değirmenler ve değirmen kültürü, Türklerin de sosyal bir olgu olarak yaşam tarzını şekillendiren etkenlerden en önemlisidir. Değirmen aynı zamanda kültürel bir karakter olarak türküler, dansları, seyirlik oyunları, geleneksel sözlü meselleri besleyen, onları zenginleştiren yaşayan/yaşatan bir unsurdur.

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı medeniyet kültürünün oluşmasında çok önemli yeri olan Ahilikte değirmen kanunları hak, hukuk ve adaletin nasıl işlediğine güzel örnektir.

"Ve değirmenciler dahi kimsenin mısırını değiştirmeyeler ve değirmeni başı boş bırakmayalar ve yabana gitmeyeler.

Taşları vakti geldikçe dışeylene (taraklana).

Haklarından artık tereke almayalar ve çalmayalar.

Herkes nöbetle öğüde ve bir kişinin terekesini çıkarıp bir başkasınınkini koymayalar.

Değirmende tavuk besleyip halkın ununa ve buğdayına zarar vermeyeler.

Vakitlerini bilmek isterlerse ancak bir horoz besleyeler.

Eğer inat ederlerse muhkem haklarından geline..."

Köylerde ve kasabalarda değirmenler ve öğütülen mısır, hayatın sürekliliği ve devamı için vazgeçil(e) mezdir. Taşların öğüttüğü zaman ve zamanın öğüttüğü çileli kadınlarımız ve insanoğlu hep işinin başında olacaktır.

ununun öğütülmesini beklerken (Bazen suyun az, zahirenin fazla olduğu zamanlar iki gün sıranın gelmesi beklenirdi.) gençlerin karşılaşp tanışmalar ve evlenmeye kadar giden buluşmaların uğrak yeri idi.

FOLKLOR VE DEĞİRMEN MOTİFLİ TÜRKÜLER

Değirmenler o beldenin bir arada olunan, toplanılıp sohbet edilen, insanların muhabbet ettiği, havadisleri paylaştığı en önemli sosyal mekânlardı.

Değirmencinin suyla olan savaşı, taşların öğüttüğü zamanla akran olup masallara, manilere, türkülere düşer. Dereler aktıkça, suyla gelen kültür yaşandıkça ve mısır ekildikçe bu menkıbe (duyarlı olabildiğimiz sürece) sürüp gidecektir.

Doğu Karadeniz yöresinde mısır bitkisinin ekili olduğu arazilere çay ve fındık fidanlarının dikilmesi ve göç olgusuyla, mısır üretimini tamamen azalmasının dönüşü başlamıştır. Mısır olmayınca değirmene ihtiyaç duyulmamış, değirmenler işle(tile) mez hâle gelmiştir. Köhnede ve dere yatağında ilgisiz bırakılan değirmenler sele-yele gidip yıkılmıştır.

Sıcak buluşmaların cereyan ettiği bu mekânlar doğal olarak 'türkölere, manilere, hikâyelere, atasözlerine, bilmecelelere, fıkralara, söylencelere' konu olmuştur.

Türkülerin değirmen motifleriyle başat ve zengin tema olmasını bu buluşmalarla da ilişkilendirebiliriz. Değirmen türkülerinde "değirmen motifleri" fiil, "değirmenci figürleri" fail olan temalardır. Feleğin dönmesi, hiç durmaksızın hareket eden değirmenin dönmesine benzetilmiştir. Mısırın un eden taşın dönmesi; felek, efkâr, yolculuk, sonsuzluk, arınma, evrenin ve atomların yolculuğu, çile doldurma gibi sürekliliği olan, devinen öğelere gönderme yapar.

Değirmenler; aktif olarak çalıştığı yıllarda o yörenin folklorunu geleneğini, yaşananların envanterini yaşatan ve sürdüren kültür evleri konumundaydı.

DEĞİRMEN KAVRAMINI DÖNÜŞTÜREN FELSEFİ YAPI TAŞLARI

Döngü ve tekrar, var olmanın bahanesi midir? Evrende her şey dönüyor. Atomlar, Kâbe'de tavaf edenler, Mevlevi semazenleri, dünya, kozmos, gidenler... Ve değirmen taşları... Nietzsche'nin döngü kavramında, 'İnsan yaşamı sonsuza dek baştan sona aynı biçimde tekrar edecek belirli bir bütündür.' derken insanoğlunun sonsuz döngüyü ayırt etmesi mümkününden yola çıkarak bu zor paradigmanın sonsuzluk ayini olma ihtimali üzerinde durur.

ÇİLELİ KADINLARIMIZ

Bu iki metaforu Yunus Emre şiirinde görürüz. Taşların dönerken çıkardığı inilti, aynı zamanda insanın da zorlu iniltisidir. Tasavvuf ve belagatte insanla özdeşleştirilir bu çileli devinim. Taşların dönmesiyle çarkı feleğin dönmesine, dervişlerin semasına-dönüşüne, Kâbe'nin tavafına, kozmosun, dünya ve gezegenlerin dönmesine, atomların kütleleri oluşturma eylemine, dönmesine, felsefi bir ritüelin de primitif pratiğine, âlemin oluşumundaki yansımasına dönüştür. Sonsuz bir ayindir.

Köylerde ve kasabalarda değirmenler ve öğütülen mısırlar hayatın sürekliliği ve devamı için vazgeçil(e) mezdir. Taşların öğüttüğü zaman ve zamanın öğüttüğü çileli kadınlarımız ve insanoğlu hep işinin başında olacaktır.

DEĞİRMEN SÖYLENCELERİ: CİN VE ARAP FIGÜRLERİ

Türklerin yaşamında değirmen folkloru ve kültürü çok katmanlı ve zengindir. Keloğlan masallarında Keloğlan'ın yolu mutlaka bir değirmene düşer. Her değirmeni farklı cinlerin sahiplendiğine inanılır. Bunlar değirmen yaşamında önemli folklor figürleridir.

Masallarda cin ve peri menkıbeleri değirmen müdavimlerinin sohbetlerinin, menkıbelerinin başat temasıydı. Korkulu ve sahipli yerler olduğuna inanılırdı. Cin figürü tarif edilirken ayakları ters olması, horon halkası kurmaları, oradan geçmekte olanları horon halkasına dahil etmesi, kızdıklarını dövmeleri...

Ve sabah ezanları okunurken sırı kadem basmaları farklı yörelerde anlatılan hikâyelerin ortak paydaları idi.

MISIR UNUNUN MUTFAĞIMIZDAKİ YERİ

"Mısır unu varsa aç kalmazsın." diyor Asiye Nene. Mısır ununun ve yarma tabir edilen kırma mısırların mutfağımızdaki yeri çok zengindir.

"Mısır unundan ne yaparsınız?" diye sorulduğunda.

"Uyy ondan ne edilmez ki? Her bişe edilir. Mısır ekmeği edersun, pilaki edersun, tandur ekmeği edersun, kaz kaldıran edersun, lapa edersun, hoşmerim edersun, misir unu çorbası edersun, lahana yemeği edersun, ayranlı, sütli ve yoğurtlu yarma misir çorbası edersun, hamsi kuşu edersun, kaygana edersun, kuymak edersun, zumur edersun, tomara tavası edersun, karalahana (pancar çorbası) edersun, asma yaprağı dolması edersun, hamsini, baluğuni, patlicanını unlarsun... tatlılara gelemeduk bile..."

DEĞİRMEN PROJESİNİN ÖNEMİ

En yenisi 80 yaşındaki son su değirmenlerinin Kültür Bakanlığı tarafından tescil edilip koruma altına alınması için bu varsıl mirasın öneminin anlatılmasının yanı sıra halkın daha bilinçli ve duyarlı olmasını, değirmenlerini sahiplenmesini umut ediyoruz. Faal olan son su değirmenlerinin yaşam öyküsü 2100 yıllık serüveninde öyküsüdür aynı zamanda. Tarih içinde en güçlü sanayi dalı olan değirmenler unutulmaya, son su değirmenleri birer birer yok olmaya terk edilmeden harekete geçmenin zamanı geçmiştir bile.

KÜLTÜR MİRASI: ÇALIŞAN SON SU DEĞİRMENLERİ

Değirmenlerin bir kısmının uzun yıllar önce faaliyetlerini durdurmuş olmakla beraber, mekânların taş işçiliği ve diriliği, taşların hatta demir malzemeli çarkların yerinde olduğu, suyun ıslahıyla, taşın ve ahşabının onarımıyla yeniden faal hâle gelebilmesinin çok masraflı olmayacağını tahmin ediyorum.

Alan ve mekân çalışmalarımda tespit ettiğim, restorasyonu için fazla maliyet gerektirmeyen bir düzine faal değirmenin kültür mirasımıza eklenilebilmesi için duyarlı bir kamuoyu oluşturacağımıza inanıyorum.

Birinci ve ikinci kuşak köylerine dönmeye başlamıştır. Sınırlı da olsa mısırlar ekilmekte, zahireler değirmenlere taşınmaktadır. Yöresel mutfak rağbet görmekte, mısır unu değerli bir besin olarak geçmişteki saltanatını kurma aşamasına yaklaşmaktadır.

İlgili bakanlıkların, belediyelerin, belde zenginlerinin bu kültürel mirasımız konusunda çok hassas davranması gerekiyor. Birimler oluşturarak teker teker tarihe gömülen bu değirmenlerin tescil edilip koruma altına alınması için son düzlükteyiz. Bu tarihî mirası koruyup yaşatmak çok önemli bir sorumluluk olacaktır.

DEĞİRMEN TÜRKÜLERİ

Anadolu kültüründe saza ve söze konuk olan bazı değirmen türkülerini hatırlayalım:

"Değirmen başında vurdular beni. Değirmenin bendine, taş dönmüyor dönmüyor. Değirmende döner taşım. Değirmenin bendi miyim? Ah ben o yârin dengi miyim? Değirmen üstü çiçek Değirmen üstü pınar Değirmen üstü kaya Kahpe felek değirmenin döndü mü? Döne döne nöbet bize geldi mi? Değirmen boş dolandır, suyu serhoş dolandır Zalım felek değirmenin döndü mü? Bağın bahçen sular ile doldu mu? Ben yaparım sen yıkarsın bendimi. Değirmenin üstü yeşil ot olur. Değirmenin üstü de yeşil donanma Değirmen savacağı, ne serindi bucağı. Kadın: Aman değirmenci, guzum değirmenci... Galem gibi gaşlar sırmalı saçlar Onnar da senin olsun üğüdüver buğdayı. Değirmenci: Olmaz gadıncık olmaz. Oluklarda su durmaz. Arkadaşım razı olmaz (razı olmaz). Üğüdemem buğdayını..." Sürer...

"Değirmen düzen tutmaz, Bu sevda biznen olmaz, Gel bu sevdadan vazgeç, Dinin dinime uymaz..."

Yunus'un Hayat Verdiği Çelik SÜRMENE BIÇAKLARI

Türkiye'deki sayısız el sanatlarından biri olan ve bıçak denilince akla ilk gelen Sürmene bıçağı yıllara meydan okuyor. Yapım aşamaları ve keskinliğiyle dünyanın tek örneği sayılan bıçaklara talep hiç azalmıyor. Sürmene'nin ününü arttırmada önemli bir yere sahip olan bıçakları Trabzon'un emektarı Mehmet Akif Akyurt'tan dinledik.

Aslıhan Şimşek

Fotografılar: Serdar Kaplan

Bıçağın ana yurdu Sürmene'nin bir numaralı el sanatı ve 150 yıllık geçmişe sahip bıçak işçiliği, millî bir değer olarak kabul edilmiş durumda. Yıllık üretim kapasitesi 500 bini bulan ve keskinliğiyle ün salan Sürmene bıçaklarının sırrı, balık yağında yatıyor. Yapımında yaklaşık kırk aşama kaydedilen bıçakların en meşhuru ise Sürmene oluklu kaması... Ömrünü bıçak işçiliğine veren Mehmet Akif Akyurt bizlere, Soğuksu mevkiinin 'mahalle mesleği' hâline gelen bıçak sanatını emek kokan atölyesinde anlattı.

Akif Usta, askerden döndüğünde iş bulma telaşıyla adım attığı bıçak işine hemen hemen her evin altında bulunan bıçak atölyelerinin birinde başladığını söylüyor. Konuşmasının başında bizlere bıçakçılığın Soğuksu Mahallesi'nde Rumlar sayesinde yer bulduğunu hatırlatıyor. Kendisi ise bir yıl civarında eğitim gördükten sonra aynı bölgede atölyesini kurmuş. On beş yıldır Sürmene'ye pek çok usta kazandırdığını belirten Akif Usta, teknolojiye ayak uydurarak yıllara meydan okuyor.

BIÇAĞI BIÇAK YAPAN SIR: BALIK YAĞI

Sürmene bıçaklarının tamamen el yapımı olması onları eşsiz bir sanat hâline getiriyor. Fabrika makinelerinin üretemeyeceği güzellikteki bıçaklar, yıllarını bu mesleğe vermiş ustaların ellerinde şekilleniyor. Keskinliğinin sırrı ve yapım aşamasının en önemli adımlarından biri olan balık yağına batırılma işlemi de dünyada yalnızca Sürmene'de kullanılıyor.

Akif Usta bıçaklarda kullanılan balık yağının temin edilme aşamalarını şu cümlelerle anlatıyor:

"Balık yağını yunus balığından elde ediyoruz. Av mevsiminde balıkçıların ağına takılan balıkları

Bıçak Sapı Yapılan Geyik Boynuzları

onlardan istiyoruz. Yunus ağa takıldığı zaman yüzeye gelene kadar kendini öldürüyor. Normalde yunus avlanması yasak. Yunus hassas bir balık, ölmüş ve sahile vuran balıkları bulanlar bizi arıyorlar ve biz de değerlendiriyoruz. Yunusun büyüklüğüne göre yağ çıkıyor. Yunusun içi komple yağ kaplı. Onu erittiğiniz zaman bir daha donma yapmıyor."

Akif Usta, bu aşamanın el yapımı Sürmene bıçaklarını diğer fabrika bıçaklarından ayıran en önemli özellik olduğunu vurguluyor.

GENÇLER ASIRLIK EMEĞE SAHİP ÇIKIYOR

Sürmene'deki ustalar evlerinin yanı başlarındaki atölyelerde sanatını icra ederken hem kendi dükkânlarına hem de çevre esnafa ürün temin ediyorlar.

Geyik, boynuzunu sürekli yenileyen bir hayvan olduğu için büyüdüğü zaman kendi boynuzunu düşürüyor. Bolu ve Eskişehir taraflarında fazlasıyla bulunan geyik boynuzları köylüler tarafından toplanarak bize satılıyor.

“

Bıçağın hem ağız hem çelik hem de sap olarak farklılıkları var. Ahşaptan yaptığımız bıçakların üstüne geyik boynuzu ekledik. Ardından koç boynuzu koyduk. Sonra werzalit sap, daha sonra da reklam tabelalarında kullanılan pleksi ürününü ekledik.

Türkiye’de sıradan bir mutfak aracı olmanın ötesine giden Sürmene bıçaklarına gençlerden talep son yıllarda artmış durumda. Akif Usta, gençlerin işsizlik sorunu sebebiyle -biraz da mecburiyetten- bıçak ustalığına el atmaya hazır olduklarını ifade ediyor. Akif Usta da yetiştirdiği ustaların bu sanatı geleceğe taşıyabileceklerini vadediyor.

YILLAR GEÇTİKÇE ÇEŞİTLENDİ

Sürmene bıçakları eski yıllarda sadece ahşaptan yapılırken zamanla çeşitli malzemelerden ortaya çıkan bir sanat eseri hâline geldi. Akif Usta, seneler içinde malzeme kullanımında yaşanan değişimi ise “Bıçağın hem ağız hem çelik hem de sap olarak farklılıkları var. Ahşaptan yaptığımız bıçakların üstüne geyik boynuzu ekledik. Ardından koç boynuzu koyduk.

Sonra werzalit sap, daha sonra da reklam tabelalarında kullanılan pleksi ürününü ekledik.” diyerek anlatıyor.

Bıçak yapımında boynuzların yanı sıra gül, rengi ve ceviz ağacının da kullanıldığını söyleyen Akif Usta, özel ürünlerde kehribar döküm, sıkma kehribar kullandıklarını da ekliyor. Bıçakların güzelliğine güzellik katmak için yer yer werzalit, epoksi dökümler de yapılabiliyor.

DOĞANIN VERDİĞİNİ BİÇAKLARA İŞLEMEK

Geyik boynuzundan yapılmış bıçaklara ilgi, diğerlerine göre şüphesiz ki çok daha fazla. Akif Usta, boynuzların doğal sürece müdahale edilmeden nasıl temin edildiğini ise şöyle anlatıyor:

“Geyik boynuzu en fazla kullandığımız malzeme. Çünkü kesinlikle hayvana zarar verilerek elde edilmiyor. Geyik, boynuzunu sürekli yenileyen bir hayvan olduğu için büyüdüğü zaman kendi boynuzunu düşürüyor. Bolu ve Eskişehir taraflarında fazlasıyla bulunan geyik boynuzları köylüler tarafından toplanıyor ve bize satılıyor.

O sebeple geyik boynuzunu rahatlıkla bulup kullanabiliyoruz. Mesela özel bıçaklarda karaca boynuzu da kullanıyoruz ama karacayı vurmamak kesinlikle yasak. Onlar yurt dışından geliyor. Karacanın boynuz dökme gibi bir özelliği yok. Çakı ürünlerinde manda, inek ve koç boynuzu da kullanılıyor fakat bıçağa göre ince bir malzeme olduğu için uygun olmuyor.”

ŞİİRLERE MİSAFİR OLDU

Trabzon’un el emeklerinden biri olan Sürmene bıçaklarının keskinliği kullanılan benzersiz yöntem sebebiyle zamanla o kadar meşhur olmuş ki Şair İsmet Özel’in 1969 yılında yazdığı “Kalk Düğüne Gidelim” isimli şiirinin mısralarında kendine yer bulmuş:

“Sen ağlarken azağımız çoğaldı

Elledik halkın ağırlarını cesurca

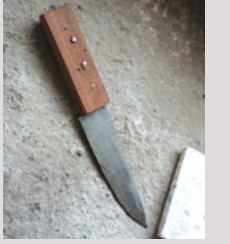
Ağlamasan

Kök inatla kavramıyor toprağı

Boş umutlar içinde pervasız büyüyor kir

Ağlıyorsun ihanete karşı şavkıyor pıçak

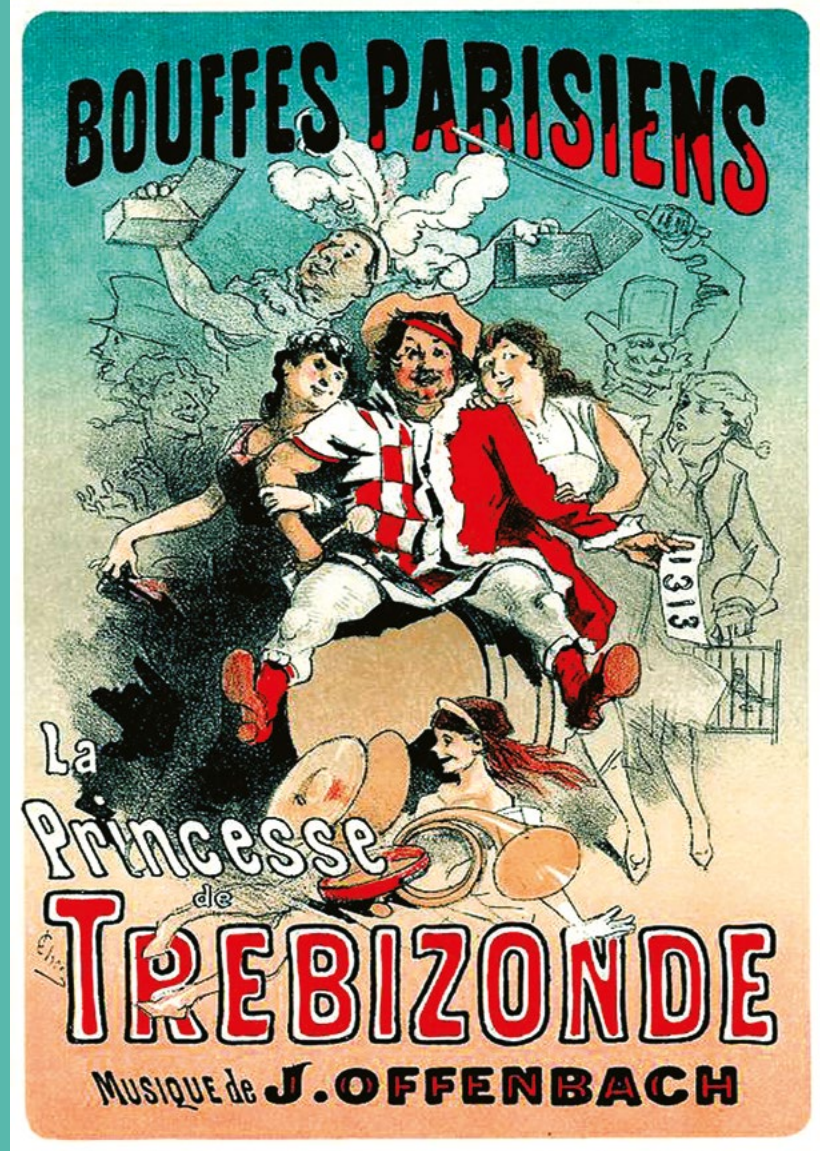
Bir pıçak ki sevgilim, Sürmene işidir.”

40 AYRI İŞLEME TABİ TUTULAN SÜRMENE BİÇAKLARININ AŞAMALARI ŞU ŞEKİLEDİR:

- KESİM (özel ürünler makasla, aynı kalıplı bıçaklar presle)
- DÖVME
- TAŞLAMA
- ZIMPARALAMA
- KÖRÜKLEME
- BALIK YAĞINA YATIRMA
- SAPLAMA
- PERVAZ ve KROM TAKMA
- TESVİYE

KAYALAR ÜZERİNDE KURULAN TİYATRO

Shakespeare'in deyimiyle, "Bütün dünya bir tiyatro sahnesidir. Bütün erkekler ve kadınlar birer oyuncudur. Herkes rolünü oynar ve rolü bitince de bu sahneyi terk eder."

Mahir Elvan

Bu topraklar tiyatroyla 1400 yıl önce tanışmıştır. 1320 yılında doğduğu varsayılan Komnenosların tarihçisi Mikhael Panaretos'un yazdığı "Kronik" adlı eser, Trabzon'da ilk tiyatroya ışık tutmaktadır. Büyük Komnenosların başkenti ve aynı zamanda kendisinin de "Bahtiyar Kent" olarak belirttiği Trabzon'un, tiyatroya ve kültüre ne derece önem verdiğini yazdığı eserinde görürüz. Öyle ki Komnen dönemi imparatorlarından Adrien, kral sarayının yanına bir tiyatro yaptırmıştır. Trabzon, Doğu-Batı transit ticaretinin en önemli merkezlerinden biridir. Bu yüzden başka tiyatrolar da yapılmıştır. İspanya elçisi Clavijo anılarında Trabzon'dan "Kayalar üzerindeki iç kalede saray, hazine daireleri, evler, arşiv ve hükümet daireleri bulunuyordu. Kalenin çevresi çukurlarla sarılmıştı. Güzel meyve bahçeleri, spor alanları, yarış yerleri, tiyatrolar, toplantı yerleri vardı." diye bahsetmiştir.

GURURUMUZ DİREKTÖR ALİ BEY

1890 yılında şehrimize Vali Ali Bey atanır. Bu atamayla şehrimiz tiyatro anlamında baht dönüşünü yaşar. Vali Ali Bey, şehrimize gelmeden önce devlet ve toplumumuz tiyatroyu henüz benimseyememiştir. Avrupa'daki aydınlanma hareketinden esinlenen gayrimüslimler, tiyatro faaliyetlerini kendi tekellerinde sürdürmekteydiler. Ta ki Türk tiyatrosunun en önemli isimlerinden Vali Ali Bey şehrimize gelene kadar. Öyle ki Trabzon tiyatrodaki parlak dönemini Ali Bey'in valilik yaptığı yıllarda yaşar. Ali Bey tiyatroya meraklı bir insandır. Valiliği sırasında "Hz. Yusuf" adlı oyunu sahneler. Aynı zamanda Ali Bey, "Geveze Berber" ve "Kokona Yatıyor" adlı oyunları yazar. Moliere'den uyarladığı

"Ayyar Hamza" oyunuyla isminden söz ettirir. Bunlarla yetinmeyip Kanuni Ortaokulunun bahçesinde (Bazı kaynaklarda Cudibey İlkokulunun olduğu yer diye bahsedilmektedir.) tiyatro kurduğu söylenen Ali Bey, İstanbul'dan gelen çeşitli tiyatro topluluklarının oyunlarını sahnelemelerine de öncülük yaptığı belirtilir. Bu toplulukların en önemlisi Tomas Fasulyacıyan Topluluğu'dur.

BÜYÜK KÜLTÜR MUTFAĞINDA SAVAŞLAR VE TİYATRO

Tiyatronun bireylerin üzerinde yarattığı etki ve toplumların üzerindeki belirgin gücü sayesinde, şehrimizde tiyatronun önemi artmaya başlar. II. Meşrutiyet'te, milliyetçilik ve aşk temalarının ön planda olduğu eserler kaleme alınmıştır. Süleyman Radi'nin yazmış olduğu "Aşk-ı Siyah", Ünyeli Hasan Fahri'nin yazdığı "İki Zalimin Son Saati", Saim Mahzun tarafından yazılan "Sıtma İlacı" bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. Edebi metinlere kıyasla tiyatro eserlerine daha az rastlanmaktadır. I. Dünya Savaşı başladığı için sanatsal çalışmalar durmuştur. Osmanlı Devleti'nin son bir buçuk asrı hep savaşlarla geçmiş ve savaşların çoğunu kaybetmiştir. Rus ordusu, Doğu Anadolu'nun bazı vilayetlerini işgal ettikten sonra, 18 Nisan 1916'da Trabzon'a girmiştir. Türk halkının ve Trabzonluların dayanma ve direnç gücünü bilen Rus komutanlar, askerlerini psikolojik olarak rahatlatmayı amaçlarlar. Askerlerin morallerini yükseltmek için çeşitli sinema gösterimleri ve tiyatro gösterileri yaparlar. Oyuncu kadrosunu tamamen askerlerin oluşturduğu "Kontes Elvira" adlı oyun bunlardan bir tanesidir.

Tiyatro, Antik Çağlardan bugüne şehrimizin vazgeçilmezi olmuş kadim bir sanat dalıdır.

ALİ BEY (DİREKTÖR)

1844 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 3 Şubat 1899 günü İstanbul'da hayatını kaybetti. Ali Bey, Halep ve Şam vilayetlerinde kapı kethüdalıklarında bulunan Yusuf Cemil Efendi'nin oğludur. 1973'te Karantina İdaresi başkatibi, 93 Harbi'nden (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı) kısa bir süre önce de Varna mutasarrıfı oldu. 1885 yılında Düyun-u Umumiye müfettişliğine tayin edilerek doğu illerinde görev yaptı. Oradan da Hindistan'a gitti. 1890-93 yılları arasında Trabzon valiliği yaptıktan sonra tekrar Düyun-u Umumiye'de çalışmaya başladı ve 1894'te bu idarenin direktörlüğüne getirildi. "Direktör" lakabıyla anılması bu görevinden dolayıdır.

— **“** —
Bir taşra kenti olan Trabzon da Cumhuriyet’ten ilham alır. Şehirde bulunan spor kulüpleri harekete geçer. Çeşitli tiyatro faaliyetlerinde bulunurlar.

SPOR KULÜPLERİ KURULMUŞTUR

24 Şubat 1918 yılında şehrimiz Rus işgalinden kurtulsa da ülke genelinde yeni felaketlerin yaşanması yüzünden sanatsal faaliyetler tekrar duraksamış ve Mondros Antlaşması imzalanmıştır. Trabzon’un da içinde yer aldığı Pontus Devleti kurma girişimi başlamıştır. Trabzon halkı henüz yaralarını saramadan kendisini Millî Mücadele’de bulmuştur. Bu dönemde halkın üzerindeki huzursuzluğu azaltmak ve halkı umutlandırmak amacıyla spor kulüpleri kurulmuştur. Bu spor kulüpleri her ne kadar futbol kulüpleri olarak bilinse de o dönem sanatsal etkinliklere de öncülük etmişler. Trabzon’daki sanatsal hayatı tekrar canlandırmışlardır. 20 Ocak 1922’de İdmanocağı, tiyatro

temsil kolunu kurmuştur. Oyuncu kadrosunun tamamı Trabzonlu gençlerden oluşan “Sultan Osman’ın Mezarında” adlı oyunun sahnelenmesiyle birlikte şehirdeki umutlar biraz olsun yeşermiştir.

TİYATRO CUMHURİYETE BENZER

Cumhuriyet dönemi, her alanda olduğu gibi Trabzon tiyatrosu için de yeniden diriliştir. Osmanlı döneminde azınlıktaki kişilerin bireysel uğraşları sayesinde ayakta kalmaya çalışan tiyatro, Atatürk’ün sanata ve tiyatroya olan inancı sayesinde yeniden hayat bulur. Bir taşra kenti olan Trabzon da Cumhuriyet’ten ilham alır. Şehirde bulunan spor kulüpleri harekete geçer. Çeşitli tiyatro faaliyetlerinde bulunurlar. 1923 yılında kurulan Gençlerbirliği Kulübü tiyatro kolu oluşturmuş, “Gazete Düşmanı” adlı

oyunu sahnelemiştir. Yine o yıllarda kurulan Necmiati Spor Kulübü de “Vatan yahut Silistre” oyununu sahnelemiştir. Profesyonel anlamda Muhsin Ertuğrul önderliğindeki Dârübedâyî Tiyatro Topluluğu, Trabzon’a turneler düzenlemeye başlamıştır. Yıldız Sinemasında sergiledikleri “Cehennem” ve “Harap Yurt” adlı oyunları Trabzon halkının büyük ilgisi ve takdirini kazanmıştır. Bu sayede tiyatro kültürümüzün alt yapısı oluşmuştur.

1939’DA BİN KİŞİLİK TİYATRO SAHNESİ

Halkevi Temsil Kolu, 29 Haziran 1933 günü Faruk Nafiz Çamlıbel’in üç perdelik “Akın” isimli oyunuyla perdesini açar. Dört gece sahnelenen ve 3 bin kişinin izlediği oyun, şehirde hatta ülkede büyük ses getirir. Ardından Halkevi Temsil Kolu; “Himmat’ın Oğlu, Derse Çalışıyoruz, Gömdüğüm O Cihan” ve “Yarım Osman” oyunlarını sahneler. Tiyatronun şehirde popülerleşmesi ve sahnelenen oyunların kapalı gişe oynanması nedeniyle büyük bir salon için çalışmalar başlar. Trabzon 1939’da bin kişilik tiyatro sahnesine kavuşur. Halkevi Temsil Kolu’nun hazırladığı, Necip Fazıl Kısakürek’in yazdığı “Tohum” adlı oyunu Trabzon seyircisine yeni sahne “Merhaba!” der. Bu yeni sahnede neredeyse her yıl çeşitli tiyatro kollarının hazırlamış oldukları onlarca oyun sahnelenir.

BİR YIL DEĞİL, HER YIL TİYATRO!

Yıllar sonra Trabzonlu seyirciler, tiyatro seyredebilme heyecanını Devlet Tiyatrolarının ya da özel tiyatroların getirdiği az sayıdaki oyunlarla yaşamaya başlar. 1950’li yıllarda çeşitli nedenlerle perdeler ara ara kapanır. Yıl boyu turneler gelmez, oyunlar sahnelenmezdi.

1962 yılının başlarında tiyatro sevdalısı bir grup insan sanat severlerin imdadına yetişir. Amaçları, kapanan perdeleri yeniden açmak hatta bir ekol oluşturmaktır. Haluk Ongan, Yusuf Sezgin, İzzet Ergüney, Sina Kami, Turhan Feyzioğlu, Erdem Aksoy, Yüksel Albayraktar, İbrahim Küçüktepe ve Fikret Tercan’ın gayretleriyle Amatör Tiyatro Kulübü kurulur. İlk olarak bir salon gerekir. Zamanın Belediye Başkanı Suat Oyman’ın desteği ve tiyatro sevdalılarının da büyük gayretleriyle amaçlarına ulaşırlar.

ŞEHİRİMİZİN KADİM DOSTU: TİYATRO

Tiyatro, Antik Çağlardan bugüne şehrimizin vazgeçilmezi olmuş kadim bir sanat dalıdır. Bu topraklarda yaşayan insanlar, sokaklar hatta meydanlar artık bölge tiyatrosu kurulmasını hak etmiştir. Her yanı tarih ve futbol kokan bu sokaklara Trabzon Devlet Tiyatrosu eklenir. Trabzon Devlet Tiyatrosu kurulduğu günden bu yana yerli ve yabancı birçok klasik oyuna imza atmıştır. Devlet Tiyatrosu Trabzon halkına klasik, çağdaş, yeni veya yerli yazarların oyunlarını sunmuştur. Birincisi 2000 yılında gerçekleştirilen “Uluslararası Karadeniz Tiyatro Festivali”ne onlarca ülke, binlerce sanatçı, yüzbinlerce seyirciyi katılmıştır.

Kaynakçalar:

- Mahmut Goloğlu, Trabzon Tarihi.
- W.H. McNeill, Dünya Tarihi.
- Oscar G. Brockett, Tiyatro Tarihi.
- Özdemir Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi.
- Veysel Usta, Ö. Iskender Tuluk, Başlangıçtan Halkevlerine Trabzon’da Tiyatro.
- T. İlkay Somel, Trabzon’da Tiyatro Makalesi.

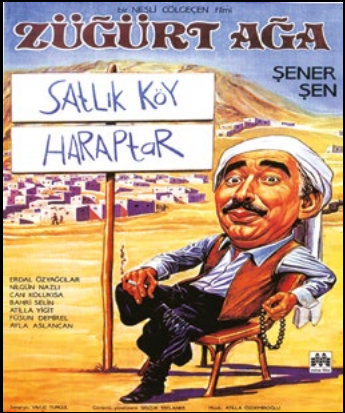
1930 YILINDA HALK EVLERİNDE OYNANAN TİYATRO OYUNLARI

- **“Baykuş”** Halit Fahri Ozansoy
- **“Hasbahçe”** Mahmut Yesari
- **“İstiklal”** Reşat Nuri Güntekin
- **“Kürsüden Uzakta”** Baha Dürder
- **“Bir Cesaret Rekori”** Baha Dürder
- **“Şer’iye Mahkemesi”** İbnürrefik Ahmet Nuri
- **“Gömdüğüm O Cihan”** Mücteba Or
- **“İnsan Sarrafı”** Mehmet Ali Çamlıca

Mehmet Alper’in başkanlığında Cemal Rıza Osmanpaşaoğlu, Kemal Kefeli ve Ömer Sıtkı Bey’den oluşan Halkevi Temsil Kolu kurulur. Böylece Trabzon’da tiyatro gücüne güç katar.

Fadime / 1970

Züğürt Ağa / 1985

Çiçek Abbas / 1982

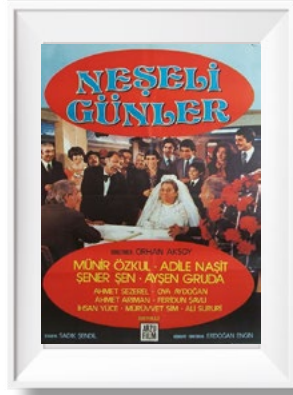
Yılanların Öcü / 1959

POPÜLIST BİR SÖZEL ve GÖRSEL SÖYLEM

Türk sineması bir yandan derme çatma sektörel bir yapıda ilerken, diğer yandan manipülatif tasvir ve temsillerle basit roman mesabesinde, üstelik de yabancı romanlardan uyarlama veya yabancı filmlerin taklidi olması gerçeğiyle, kozmopolit bir sinema hüviyetinde gelişegelmiştir. Bu bağlamda, gişe hasılatını riske atacak bir ihtimali olmamasından ötürü, seyircinin genelgeçer harcılaşım duygulanımları çerçevesinde bu üçlü sacayağı temel alan daha popülist bir sözel ve görsel söylem üzerinde yükseldiği söylenebilir. Böylelikle, seyircinin yerli sinema özelinde oluşmaya başlayan beğeni seviyesi, sonraki “Seyirci zaten bunu istiyor.” söylemlerinin de temelini teşkil edegelmiştir. Oysa biraz daha bilinçli bir şekilde, seyircinin de sinema kültürü gözetilerek, dünyadaki üstün benzerlerinde olduğu gibi, çekilen filmlerin estetik ve tema boyutları daha bir gözetilip, her eserde vasatın üzeri temel alınıp, komediden melodrama seyircinin zayıf noktaları istismar edilmeyip, ruh ve duygu dünyasının insani vasıfları gözetilebilseydi, bugün seyircinin beğeni düzeyi de muhakkak farklı bir noktada olacaktı. Seyirci neye alışagelmışse, ruh ve duygu dünyası neyle besleniyor, neyle tatmin buluyorsa, eser olarak da o müktesebatta bir çalışmayı talep edecek, diğerleriyle arasına ister istemez bir mesafe koyma cihetine gidecektir.

1950’LERDE YEŞİLÇAM SINEMASI DOĞDU

1950’lerde film sayısının artması ve bir halk sineması mahiyetindeki Yeşilçam sinemasının doğmasıyla, kültürümüzün anlatı geleneğindeki masal ve destan gibi dalların, o üstünkörü anlatımların içinde

yine de bir teveccüh bulması, sinemanın en kitlesel sanat olma özelliğinin de bir göstergesi olmuştur. Yerli sinemanın yanında yabancı sinemaya da belli bir ilgiyle yaklaşan halktan seyirci, altyazılı filmlere pek rağbet etmemiş, o tarz filmler daha çok eğitilmiş seyircinin ilgisine mazhar olmuş, ancak halk kitlesindeki ‘yerli kültür’ merakı seyirciyi Türkçe dublajlı yapımlara yöneltmiştir. Diyelim komedi türündeki bizde “Üç Ahabap Çavuşlar” diye gösterilen bir “Marx Brothers” filmindeki karakterleri Arşak Palabıyıkyan, Kıvrıkcık ve Dilsiz olmak üzere âdeta yerli kültürün bir parçası hâline getirmiştir.

1960’lı yılların başından itibaren 1980’lere kadar toplumsal gerçekçilik, ulusal sinema, devrimci sinema, millî sinema gibi akımların sinemamızda baş göstermesine bakacak olursak, bu akımların örneklerinin, ticari sinema çalışmalarının yanında çok

marjinal kaldığını, ayrıca içerdikleri fikrî parametreler bakımından kimlik sorunu bağlamında farklı özellikler sergilediklerini söyleyebiliriz. Ulusal sinemaya bir örnekleme anlamında, Ulusal Sinema Kavgası başlıklı kitabında sadece dört film gösterebilmektedir. 1970’lerin ortalarında müstehcen filmler ve televizyonun günlük yayına başlaması gibi çok belirleyici iki olguyla genelde sinema-seyirci ilişkisi, özelde yerli sinema farklı bir evreye girmiş, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı bir düzlem neşet etmiştir. 1980’lerden sonrası, Türk sineması için yeni bir dönem olup, harçların yeniden karıldığı bir sektörel zemine tekabül eder.

Ticari sinema, sanat sineması gibi ayrışmalar, kişisel veya bağımsız sinema çıkışları, etnik ve ideolojik bir sinemanın uç veriş, sanat sinemasında Avrupa sinemasının, ticari sinemada Amerikan sinemasının izinde âdeta öykünmeci bir yönelimin kendini göstermesi son otuz yılın karakteristik özelliğini teşkil etmektedir. Sinemamızın manevi duyarlılık filmlerinin artışı, metafizik hissiyatla tasavvufi boyutun daha belirgin hâle gelişi, hikmet ve irfan yansımalarının temsiliyle, seyircinin aşkın olana özlem duyan ruh dünyasına daha

fazla hitap eden yapımlarla kimlik sorununun çözümünde önemli adımlar atılabilecektir.

FİLM SEYİR SÜRECİ İKİ UÇLUDUR

Seyircinin yerli yapımlara ilgisi, aslında kendi kültür değerleriyle çatışmayan, ticari sinemayla sanat sinemasının imgesel dünyasının dengesini kuran, kendi ruh ve duygu dünyasını besleyip yükselten yapımların çoğalmasıyla daha sağlıklı bir zemine oturacaktır. Öbür türlü, eleştirel bir bakış açısıyla, Recep İvedik tarzında malayani, kültürel kodları oldukça aşağı, kitsch ve edebi argonun dışındaki sözel kullanımlarıyla bayağı bir seviye tutturan filmlere özellikle genç seyirci kitleleri tarafından icabet edilmesi vahim bir ahvale işaret etmektedir. Aslında film seyir süreci iki uçludur, bir ucunda seyirci varsa diğer ucunda filmi çeken yönetmen bulunmaktadır. Bir filmin yönetmeni veya senaristi belli bir toplumsal sorumluluk duygusuyla hareket etmesi durumunda, seyirciyi asla rencide etmeyecek sözel ve görsel ifadelerle yer vermeyecek, toplum değerleriyle barışık bir görsellik çizecek, bu vesileyle birey olarak her seyirciye saygı duyan ve dolayısıyla saygın bir eser ortaya koymakla kalmayacak, kendileri de saygın bir mertebeye erişecektir.

1950’lerde film sayısının artması ve bir halk sineması mahiyetindeki Yeşilçam sinemasının doğmasıyla, kültürümüzün anlatı geleneğindeki masal ve destan gibi dalların, o üstünkörü anlatımların içinde yine de bir teveccüh bulması, sinemanın en kitlesel sanat olma özelliğinin de bir göstergesi olmuştur.

YEŞİLÇAM

Türk sineması veya Türkiye sineması (Yeşilçam olarak da bilinir), Türkiye’deki film endüstrisine dair faaliyetleri ve sinema kültürünü kapsamaktadır. Türkiye’de sinemanın geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemlerine kadar uzanmaktadır. Başlangıç tarihi tam olarak bilinmese de Anadolu’ya sinemanın gelişinin II. Abdülhamit döneminde gerçekleştiği varsayılmaktadır.[4] İlk toplu film gösterimi 1896 - 1897 yılları arasında Sigmund Weinberg tarafından İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. İlk toplu gösterilen film Lumière Kardeşler yapımı Bir Trenin La Ciotat Garı’na Gelişi (L’Arrivée d’un train en gare de La Ciotat) filmi olmuştur. [4] Bu tarihten, 14 Kasım 1914 yılına kadar da özellikle Lumière Kardeşler’in yaptığı filmler başta olmak üzere yabancı yapım filmler gösterilmiştir.[5]

Sebahattin Yazıcı

AHO Peyniri

Hakkında Bilmediklerimiz

Aho peyniri; minzi ve golot peyniri, tuz ve sonradan baharatlı aroma için kırmızıbiber de kullanılarak dört bileşenden yapılmaktadır.

Anadolu'da geleneksel üretim metodu yöreden yöreye ve hatta kişiden kişiye farklılık gösteren çok çeşitli peynir türleri vardır. Peynir çeşit sayısının fazla olmasında tarih boyunca bölge coğrafyasında birçok uygarlığın bir arada yaşaması etkili olmuştur. Bu peynir çeşitlerinin bir kısmı yöresel özellikte kalmıştır veya yok olmak üzeredir. Kırsalda otlatmaya dayalı hayvancılıkla uğraşan aileler, ihtiyaç fazlası olan sütleri belli işlemlerden geçirip elde ettikleri süt ürünlerinin dayanıklılıklarını tuz, baharat veya otlar kullanarak olgunlaştırmak suretiyle peynirler yapmışlardır.

Süt ürünlerinin dayanıklılığını arttırmak ve olgunlaştırmak için kullanılan tuzlama metotlarına ilaveten muhafaza kapları ile gömme uygulamalarından oluşan peynir çeşitliliği vardır.

TÜKETİMİ YAYGIN MAHALLİ PEYNİR

Aho peyniri Karadeniz Bölgesi'nde Trabzon, Bayburt ve civar beldelerdeki küçük aile işletmelerinde imal edilmektedir. Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde bölgeden göç edenlerden oluşan özel müşterileri ve tüm Araklılılar memleketlerine geldiklerinde mutlaka bu peynirden beraberlerinde götürürler. Bölgede tüketimi yaygın olan bir mahallî peynir çeşididir.

AİLE EKONOMİSİNE KATKI

Yüzyıllardır bu bölgede yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Aho köylüleri esasen yaylalara göç ettiklerinde özellikle sütün bol olduğu yaz aylarında kendi ihtiyaçları için ürettiği Aho peynirinin fazla gelen kısmını, kışları yemek üzere depolar ve olgunlaşmasını sağlayarak tüketirler. Fazla olan ürünü de yerel pazarlarda satarak elde ettikleri kazançla aile ekonomisine katkı sağlarlar. Aho peyniri, aynı yaylayı kullanan Bayburt köylüleri ile Sürmene, Köprübaşı ve Çaykara Sultan Murat Yaylası yöresindeki köylerde de yapılmaktadır.

Aho peyniri özellikle mayıs-ağustos aylarında çoğunlukla yaylalarda yapılmaktadır. Bunun sebebi bu mevsimde havanın sıcak oluşu, golot peynirinin minziyle daha iyi kaynaşması ve süt üretiminin bu aylarda daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Aho peyniri bir yıldan daha uzun süre dayanabilme özelliğine sahiptir. Kirli krem renginde, tanecikli bir yapısı vardır. Ceviz büyüklüğünden elma

büyüklüğüne varan parçalar hâlinde çok tuzlu, biberimsi ve boğazı yakan tarzda keskin aroması bulunan bir peynir yapısına sahiptir.

AHO PEYNİRİNİN GELENEKSEL OLARAK YAPILIŞI

Eskiden minziyle yapılan Aho peyniri daha sonra golot peyniri de eklenerek iki peynirin karışımından yapılmaktadır. Aho peyniri bu iki peynirin kendine has lezzetinin birbirine karışmasıyla farklı bir lezzete kavuşmakta ve yörede çok sevilmektedir.

Aho peyniri; minzi ve golot peyniri, tuz ve (sonradan baharatlı aroma için) kırmızıbiber de kullanılarak dört bileşenden yapılmaktadır. İmalat yerlerinde ıslak zemin sert ve hafif eğimli olup üzerine naylon veya bez serilerek yeteri miktarda tuzsuz ve taze minzi 23-25 cm kalınlığında yayılır. İmalat yerindeki yaz sıcaklığının etkisi ile yukarıdan aşağıya doğru peynir ısınmakta ve rengi sararmaktadır. Bu işleme ağartma işlemi denilmektedir. Ağartma işleminden sonra minzinin yukarıdan aşağıya doğru yaklaşık 15 cm'si sarı bir hâl almakta ve alt kısmı beyaz kalmaktadır. Beyaz kısmı yukarıda kalacak şekilde ters çevrilip üzerine yeteri miktarda öğütülmüş kaya tuzu serpilir. Akabinde yeteri miktarda taze golot peyniri dilimlenerek üstüne dizilir. Golot peynirini ilave etmenin amacı daha değersiz olan minzi peynirinin değerini arttırmak ve tuzun emilimini kısmen hızlandırmaktır. Daha sonra üstüne tercihe göre yeteri miktarda kırmızı pul biber ilave edilir.

BİR TOKMAK YARDIMIYLA DÖVÜLÜR

Peynirler küreklerle harmanlanarak zemindeki bezin orta kısmında toplanır. Yirmi dört saat süresince harman içinde bulunan peynirin salamura suyunun dışarıya sızması

Aho Peyniri

Aho peyniri Karadeniz Bölgesi'nde Trabzon, Bayburt ve civar beldelerdeki küçük aile işletmelerinde imal edilmektedir. Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde bölgeden göç edenlerden oluşan özel müşterileriyle tüm Araklılılar memleketlerine geldiklerinde mutlaka bu peynirden beraberlerinde götürürler.

Minzi Peyniri

sağlanmaktadır. Daha sonra içine naylon geçirilmemiş özel çuvallara koyulup bir hafta ön olgunlaştırma yapılmaktadır. Kalan suyunu da bu şekilde veren peynir daha sonra tokmak yardımı ile çuvallara dövülerek içerisinde boşluk kalmayacak şekilde sıkıştırılıp basılır. Bir enine bir

boyuna olmak üzere yeteri kadar çuval üst üste dizilir, bu şekilde bir ay bekletilir. Bir ay sonra da en alttaki çuval en üste gelecek şekilde tekrar dizilir. Tekrar bir ay bekletilir, böylelikle en üsteki çuval da baskılanmış olmaktadır. Peynir iki ay sonra yeme olgunluğuna geldiği gibi bir sene sonra da yenilebilmekte, olgunlaşma süresi ne kadar uzun sürerse lezzeti de o nispette artmaktadır.

Minzi: Trabzon, Rize, Artvin ve çevresinde yaygın olarak yapılan bir çökelek çeşididir. Bazı yerlerde peynir direkt süttten yapılır ki buna tatlı minzi, bazı yerlerde de peynir altı suyundan yapılır ki buna da ekşi minzi denir. Aho peynirinde kullanılacak minzinin gözenekli, suyunu büyük ölçüde vermiş, beyaz ve tuzsuz olması gerekmektedir.

Golot Peyniri: Trabzon haricinde, Rize ve Bayburt'un özellikle Trabzon'a yakın yörelerinde ve Erzurum'un İspir yaylalarında genellikle yağsız inek veya koyun sütünden, pide

Aho Peyniri

Yöresel ırk hayvanlarından, özellikle inek sütünden elde edilen, birbirinden farklı kendine has lezzeti bulunan iki peynirin karıştırılarak farklı bir lezzete ve yapıya kavuşmasıyla ortaya çıkan bir peynirdir.

biçiminde üretilmektedir. Aho peynirinde kullanılacak golot peynirinin tuzsuz, yağsız ve taze olması gerekmektedir. Taze olmasının nedeni minzi ile golot peynirinin tuzunun etkisiyle pişmesi ve kenetlenmesinin istenmesidir. Golot peyniri olgunlaşmış veya tuzlu olursa dilimlenmesi zor olmakta ve minziyle iç içe geçmeyip üstüne yapışmaktadır.

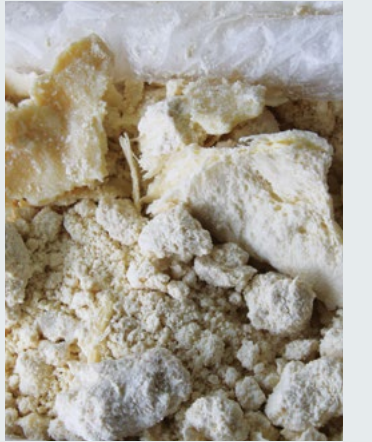
Aho peyniri, geleneksel olarak aile ihtiyaçları için üretilip fazlası satıldığından bölge dışında çok tanınmamaktadır. Bu nedenle Aho peyniri ile ilgili bilimsel bir veri bulunmamaktadır. Bulmacalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Yöresel ırk hayvanlarından, özellikle inek sütünden elde edilen, birbirinden farklı kendine has lezzeti bulunan iki peynirin karıştırılarak farklı bir lezzete ve yapıya kavuşmasıyla ortaya çıkan bir peynirdir.

Golot Peyniri

COĞRAFI İŞARET OLARAK TESCİL YAPILMALI

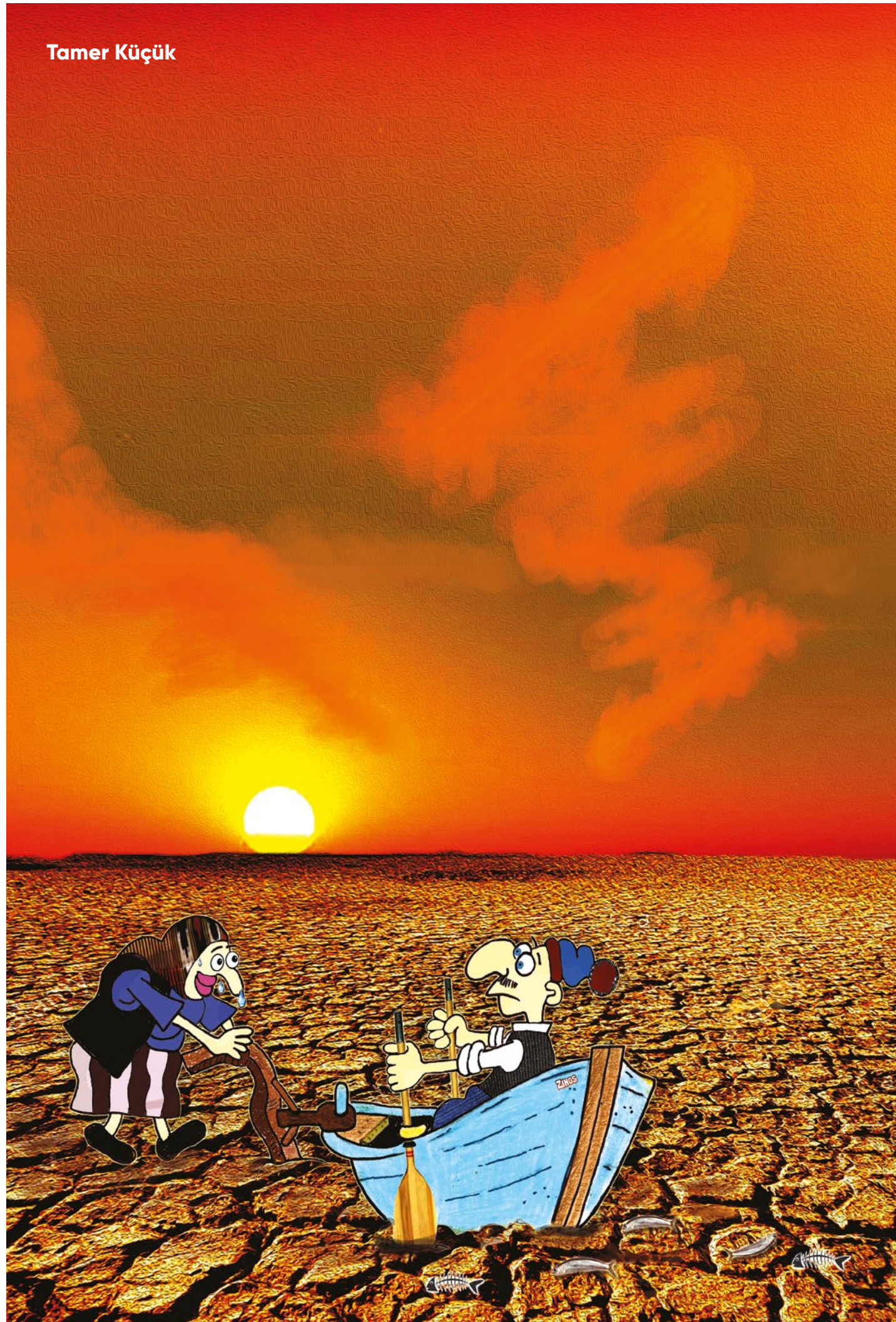
Unutulmaya yüz tutmuş mahallî peynirlerimizden olan Aho peynirinin yapımında kullanılan yöresel tekniklerin öğrenilerek kayıt altına alınmasıyla yaşatılması sağlanmalıdır. Gıda güvenliği ve halk sağlığı açısından üretim şartlarının belirlenerek, coğrafi işaretli bir ürün olarak tescilinin yapılması ve ülkemize kazandırılması gerekmektedir. Bölge ekonomisine ve kırsal istihdama destek olabilecek, otlatmaya dayalı hayvancılığın sürdürülmesine katkı sağlayacak bu tür yöresel ürünlerin markalaştırılması sağlanmalıdır.

TÜRKMEN AİLELERİN GELENEKSEL PEYNİRİ

Aho peyniri adını Trabzon ilinin Araklı ilçesine bağlı Ayvadere köyünden (eski ismi Aho) almıştır. Aho kelimesini inceleyen Haşim Albayrak Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı "Karadeniz'de Rum Sanılan Türkmen Köyleri" isimli eserinde Aho köyüne değinerek, köyün isminin Yakut Türkçesi ve anlamının "yüksek / yukarı yer" olduğunu vurgulamıştır. Bu bilgi, peynirin hayvancılıkla geçimini sağlayan göçmen Türkmen ailelerin geleneksel bir peyniri olduğunu akla getirmektedir.

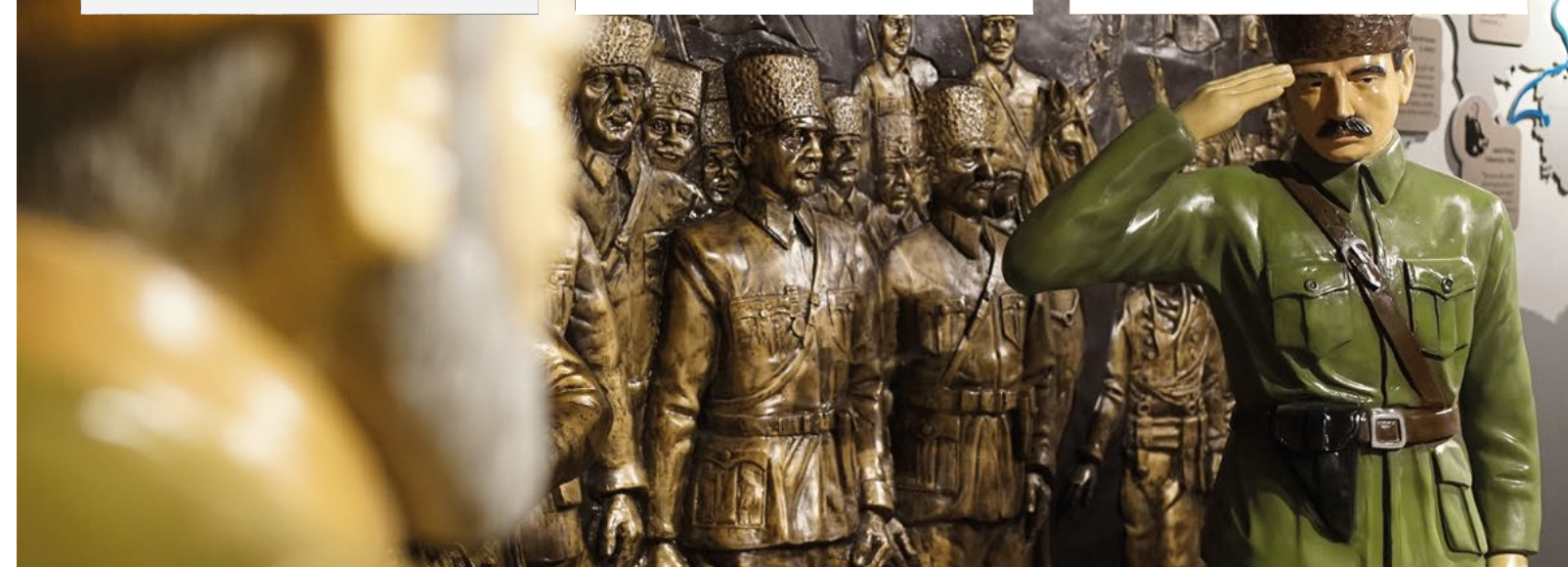
Tamer Küçük

Trabzon'un İşgalden Kurtuluşunun 103. Yıl Dönümü anısına, 24 Şubat 2021'de

İŞGALDEN KURTULUŞA TRABZON PANORAMASI

Trabzon Şehir Müzesi'nde Ziyarete Açıldı!

Gazel

eylesün te'sîr-i derdin cânâne Allah aşkına
girmesün gam-hâneme bîgâne Allah aşkına

kim bilür derd ehlinin hâlin yine yârî bilür
kıl terahhum dîde-i giryâne Allah aşkına

bezm-i cânânım uzak bi sûziş-i hasret ile
gel seninle yanalım pervâne Allah aşkına

zahm-ı firkat pek bitürdi kalmadı bende mecâl
söyleyin bu hâlîmi cânâne Allah aşkına

bî- harâb-âbâd-ı aşkındır unutma rahm idüp
fitnat'ı gel eyleme dîvâne Allah aşkına

Hazînedâr-Zâde Fitnat Hanım

(d. Trabzon, 1842-ö. İstanbul, 1909)

Trabzon'da doğdu. Trabzon Valisi Ordulu Hazînedâr-zâde Vezir Abdullah Paşa'nın üvey kızıdır. İlk bilgilerini Trabzon'da almış, tahsilini İstanbul'da tamamlamıştır. Çok zeki olduğu kadar müstesna bir güzelliğe de sahip olan Fitnat Hanım genç yaşta evlenir, daha sonra eşinin baskısına dayanamayıp boşanır.

"İlk eşim beni o kadar kıskanırdı ki güzel giyinmekten, şiir yazıp okumaktan beni menetmişti. Hatta -Kırpıklarının uzunluğu gözlerine pek çok letâfet veriyor- diye kırpıklarımı keserdi. Onun yasaklamalarıyla şiirde eski kuvvetim kalmadı. Beni şiir söylemekten, edebiyatla ilgilenmekten, kitap okumaktan menettiği için doğuştan gelen şiir yeteneğimi boğa boğa öldürdü." demektedir.

Kaynaklar onun üslubunun yüksekliğinden, özellikle gazel, tahmis, tesdis, na't ve mersiye yazmayı tercih ettiğinden bahsederler. Yine kaynaklarda müretteb bir Dîvân'ı olduğundan söz edilirse de günümüze ancak birkaç parça şiiri gelebilmiştir.

Aynı zamanda hattat olan Fitnat Hanım bir de Kur'an-ı Kerim yazmıştır.